KELT MİTOLOJİSİ

BILL PRICE

KALKEDON

KELT MİTOLOJİSİ

Bill Price

Kalkedon Yayıncılık: 164
Popüler Tarih: 13
Orijinal Adı: *Celtic Myths*

Hocapaşa Malı, Kargılı Sok, Celal Orman İşhanı, No 1/ Kat 3, Daire 32
Sirkeci-İstanbul
Telefon ve Fax: 0212 512 43 56
Web: www.kalkedonyayinlari.com e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Yayına Hazırlayan: **Hakan Tanıttıran**
Kapak Tasarım: **Semiha Şahin**
Düzelti: **Irmak Yavlal**

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır.
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 17 Topkapı İstanbul.
Tel: 0 212 613 10 77

isbn: 978-605-5679-94-1

İngilizce Baskı: Pocket Essentials - 2008
Türkçe İlk Baskı: Kalkedon Yayınları - Mayıs 2011

KELT MİTOLOJİSİ

BILL PRICE

Türkçesi
Cumhur Atay

KALKEDON

İçindekiler

Giriş 7

Mitoloji Hakkında 11

Mitin Amacı 11

Mythos ve Logos 16

Mitler Zamanı 17

Kelt Miti 20

Keltler 23

Giriş 23

Keltler Kimdi? 24

DNA'daki Hikâye 30

Arkeoloji, Genler ve Mitler 32

Demir Çağı Toplumu 34

Tara ve Navan Kalesi 41

Din 44

Söylenen ve Yazılan Söz 51

Sözel Gelenek 51

Hikâye Anlatıcıları 56

Yazılı Hikâye 59

Kelt Dirilişi 63

İrlanda Dönemleri 67

Genel Bakış 67

Ulster Dönemi 70

Culann'ın Tazısı 77

Táin 82
Fenian Dönemi 90
Mitolojik Dönem 94
Krallar Dönemi 97
Serüvenler ve Seyahatler 99

Galler'den Masallar 101
Mabinogion 101
Dört Dal 104
Diğer Kaynaklar 113

Kalanlar 115
Mitoloji ve Halk Masalları 115
İskoçya ve Man 117
Cornwall ve Brittany 121

Kaynakça 125

Giriş

1880'lerde genç Mary MacDonald İrlanda'nın kuzeybatısındaki Donegal Kontluğu kıyısı açıklarında bir adadaki evinden Birmingham'daki bir kadınlar manastırında hizmetçi olmak üzere ayrıldı. İrlanda Kıtlığı'nın en kötü halinden 30 yıl kadar sonraydı ama İrlanda'nın batısında halâ zor zamanlardı ve iş bulmak ve fakirlikten kaçmak için göç etmek alelâde bir hadiseydi. Mary için bir sanayi şehrinde hayata uyum sağlamak ilk başta biraz zor olmuştur, çünkü geldiğinde hiç İngilizce bilmiyordu. Ailesi, İrlanda'nın o kısmından olan halkın çoğunluğu gibi o zamanlar İrlandaca konuşuyorlardı ve İngilizce, o da konuşulursa, yalnızca yabancılarla konuşulurken kullanılırdı. Manastırdaki koşulların nasıl olduğunu bilmesem de düzenin sıkı ve işin zor olduğunu hayal etmek kolay. Onlu yaşlarının sonu, yirmili yaşlarının başında Mary McDonald manastırı terk etti ve yine Birmingham'daki Katolik cemaatinden gelen genç bir adamla evlenip bir aile kurdular.

Bu hikâyede istisnai bir şey yok, ama benim için önemli, çünkü Mary McDonald büyükannemdi. Ailemin nasıl İrlan-

da'yı terk ettikleri ve Birmingham'a yerleştikleri hikâyesinin bir parçası bu. Hadiselerin bu yorumlanışını hiç sorgulamadım, şimdi yazarken de hikâyeye doğru şekilde vakıf olduğuma emin olmak için kontrol etmedim. Ailemin diğer üyeleri bunu tamamen farklı bir şekilde anlatabilirler, ama bu benim yorumum, bana anlatılanları hatırladığım şekil bu.

Hikâye benim kişisel oluşum mitimin* bir aşaması olarak görülebilir. Bana nereli olduğum ve bir derecede kim olduğum hakkında bazı şeyler anlatmakta. Kökenimizin ve atalarımızın cazibesine kapılmak insanlık ve bütün kültürler tarafından paylaşılan evrensel bir özellik gibi görünüyor ve yazının icadından önceki zamanlara geri dönüldüğünde, bu fikirleri ifade etmenin, açıklamanın ve korumanın yollarından bir tanesi hikâye anlatmaktı. Esasında mitoloji budur. Mitoloji, başka türlü anlaşılmayan şeylere açıklama sunmak için hikâyeleri kullanır.

Hikâyeyi anlatma amaçlarımdan bir diğeri benim kendi Kelt kökenimi sergilemektir. Gayet bariz bir şekilde kendimle bu kitabın konusu arasında bağlantı kurmaya çalışıyorum, sanki bunu yapmakla hikâyelerde, ceddini İrlanda'nın batı sahiline götüremeyen birisinden daha meşru hakkım varmış gibi. Elbette bu tamamen bir saçmalık, ama hikâyelerin ilk başta göründüğünden daha fazla anlam ve amaca sahip olabileceğini gösteriyor. Mitler kesinlikle bu kategoriye girmektedir. Büyük meselelere (Douglas Adams'ın Otostopçunun Galaksi Rehberi'nde belirttiği gibi, yaşam, evren ve her şeye) açıklama önerebilirler; onlar yaşadığımız dünyayı anlamamızın bir yoludur; dinleyenlere toplum içerisindeki yerlerini göstererek kültürel bağları güçlendirebilirler; bilgi kaynağı rolünü de oyna-

---

* Yazar daha aşağıda 'mit' sözcüğünü 'efsane'den ayırt ettiğini belirttiği için Yunanca kökenli olan *myth* karşılığında mit, çoğulu olan *myths* karşılığındaysa mitler'i kullanmayı uygun buldum – ç.n.

yabilirler. Konuyla ilgili akademik literatürde çok detaylı bir şekilde tartışılmasa bile mitler keyif verici ve eğlendirici de olabilir. Aslında birinci işlevlerinin çekmek ve büyülemek olduğu iddia edilebilir. Tüm ayrıntı ve sonuçlarını anlamasak, ya da sadece öyküsüyle sürüklensek bile iyi bir hikâyeyi hepimiz severiz. Örneğin, açıkça geleneksel hikâye anlatımına dayanan ve kahramanları, prensesleri ve tiranları ve iyiyle kötü arasındaki kavgayı içeren temaları olan Yıldız Savaşları filmlerinin hayranlarından kaç tanesinin filmlerin daha derin hangi anlamlara sahip olabileceğine gerçekten aldırabileceğini öğrenmek ilginç olurdu. Çok muhtemeldir ki seyirciler bunları yalnızca eğlence değerleri için izlemektedirler.

Bu kitap öncelikle kuzeybatı Avrupa'nın Atlantik kıyılarının toplu olarak Keltler diye bilinen -İrlandalı, Galli, İskoç, Manx, Cornish ve Breton- halklarının hayatta kalan mitolojisiyle ilgilidir. Bu iki yarısı olan bir kitaptır. İlk yarısı, Romalılar gelmeden önce Britanya ve İrlanda'da yaşayan Kadim Keltler'in aslında kim oldukları ve içinde yaşadıkları toplumun nasıl olduğu tartışmalı sorusuyla uğraşmadan önce, genel olarak mitlerin ne ve niçin olduklarını kısaca ele alarak başlamaktadır. Üçüncü bölüm genel olarak hikâye anlatımıyla ve sözlü geleneğin bir parçası olarak Hıristiyanlık öncesi kültür içerisinde oluşan mitolojik hikâyelerin Hıristiyanlığa dönüşümde nasıl ve ne biçimde canlı kalıp modern çağdaki bizlere ulaştığıyla ilgilidir.

Hayatta kalan mitlerin büyük çoğunluğu İrlanda'dan, daha azı da Galler'den gelmektedir. Bu sebeple, kitabın bizatihi mitleri ele alan ikinci yarısı bu iki ülke üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu, diğer Kelt bölgeleri mitlerinin İrlanda ve Galler'inkilerden daha aşağı olduğunu ima etmek kastıyla olmayıp altıncı bölümde bunlar ele alınmıştır. Ne yazık ki, İskoçya, Man, Cornwall ve Brittany mitlerinin büyük kısmı kaybolmuştur ve bunların zenginlikleri artık ancak halk hikâyelerinden, Kelt

dillerini konuşanlar arasında şimdilere kadar anlatılanlardan anlaşılabilir. Bazı bakımlardan bugün de bu devam etmektedir.

Öyleyse bu, hikâyeler ve hikâye anlatımı hakkında, kahramanlar Cúchulainn ve Fionn mac Cumhaill, ve kadın kahramanlar Deirdre ve Rhiannon hakkında, bu dünya ve öbür dünya hakkında bir kitaptır. Hikâyeler acıklı, romantik, etkileyici ya da gülünç, bazen de bunlardan bazılarının bileşimi olabilir. Bunlar büyüleyici ya da acımasız biçimde gerçekçi, ölçü olarak destansı ya da çok kişisel, sembolizm ve ima dolu ya da tamamen doğrudan, zekice gerçekleştirilmiş edebiyat çalışmaları ya da zaman zaman icat edilmiş saçmalıklar olabilir. Bu hikâyeler ozanlar ve hikâyeciler tarafından anlatıldığında dünya çok farklı bir yerdi ve bizler bunların içerdiği gizli anlamların ve göndermelerin hepsini muhtemelen asla tam olarak anlamayacağız, ama öyle bile olsa, bunlar halen içinde yaşadığımız dünyayla alâkalı olabilir. Tüm büyük sanatlar gibi Kelt mitleri de temel olarak insan olmanın nasıl bir şey olduğuyla ilgilidir ve diğer şeyler değişse bile bu çoğunlukla aynı kalan bir şeydir.

Mitoloji Hakkında

Mitin Amacı

Yirminci yüzyılın büyük beyinlerinden -Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Vladimir Propp, Claude Levi Strauss gibi- bazıları mitoloji konusunda önemli ölçüde akıl yürütmüşlerdir. Mitolojinin akademik bir disiplin şeklinde oluşmasını göz önüne almak bu kitabın kapsamı ötesinde olsa bile[1] hem Kelt Mitolojisi özel alanını tanıtma, hem de bunu genel bir çerçeve içerisine yerleştirme vasıtası olarak konu hakkındaki genel düşüncenin çeşitli yönleri kesinlikle araştırılmaya değer.

En bariz başlangıç noktası belki de mit sözcüğüyle neyin kastedildiğinin tanımlanması ve miti efsane ve halk masalları gibi benzeri diğer hikâye biçimlerinden neyin farklılaştırdığının düşünülmesidir. Kısa Oxford İngilizce Sözlüğü *myth* ana başlığı altında şu açık tanımı vermektedir:

> Doğal ya da toplumsal bir olayla ya da dinsel bir inanç ya da ritüel ile ilgili açıklama sağlayan ya da po-

---

1) Akademik mitoloji disiplinindeki gelişmelerin bir özeti Segal'de (2004) verilmiştir.

> püler bir fikri somutlaştıran tamamen ya da kısmen hayali olan geleneksel hikâye; özellikle doğaüstü kişileri, eylemleri ya da olayları içeren; yeni yaratılmış benzeri hikâye.[2]

Mit sözcüğünün bu kitapta kullanıldığı anlam budur. Tanımın açıkladığı gibi mitler ilk ve en geleneksel hikâyelerdir. Bu hikâyelerin amacı hakkında pek çok şey yazılmıştır ama bunların hayatta kalmaları ve hikâye anlatıcısı nesilleri boyunca gelmiş olmaları için hikâyelerin kendileri dinleyicileri çekmiş, bilgilendirmiş ve hepsinin üstünde eğlendirmiş olmak zorundaydı. Mitlerin bu yönü, belki de dinleyicisini sıkan bir hikâyenin hiçbir hikâye anlatıcısının repertuarında uzun süre kalmayacağı kendiliğinden belli olduğu için, akademik yazında çok daha az belirtilmiştir.

Öyleyse mitin ne olduğunun anlatılışı gayet kolay görünmüş olmalıdır, ama kelimenin modern kullanımından bir problem doğmaktadır. Sözlükteki ikinci bir tanım, mitin araştırıldığında tamamen yanlış olduğu ortaya çıkan yaygın şekilde inanılan bir hikâye ya da inanış olduğunu belirtmektedir. Amerika'daki insanların, geçmişleri ya da mali durumları ne olursa olsun çok çalışma ve sebatla yapmak istedikleri her şeyi başarmak için eşit şansa sahip olduğunun varsayıldığı Amerikan rüyası miti buna bir örnek olabilir. Bu fikir çekici olsa da, hepimiz biliyoruz ki. eğer dürüst olacaksak bu, Amerika'da dünyanın başka bir yerinde olduğundan daha fazla hakikat değildir.

Birisi 'bu bir mit' ifadesini kullandığında söylediği şey, her neden bahsediyorsa onun hakikat olmadığıdır. Bu kullanımın, bu hikâyelerin hakiki olmadığı ve tüm mitolojinin düzmece bir düşünce şekli oluşturduğu fikrini doğurarak mitolojiyi oluşturan hikâyeleri içerecek şekilde genişletildiğini düşün-

2) *The Shorter Oxford English Dictionary* (Oxford 2002) beşinci baskısından alınmıştır.

mek kolaydır Fakat mitler elbette anlattıkları dünyayı özellikle neyin doğru ya da yanlış olduğu bakımından ele almaz. Aynı şekilde romanlar ve filmler de mutlaka doğrudan realiteyle ilgilenmezler. Meselâ hiç kimse anlatılan durumlar ve karakterler yazar tarafından icat edilmiş olsa da, Tolstoy'un *Anna Karenina*'sını hakikat dışı olarak tanımlamayı düşünmez. Romanın maksadı gerçek kişilerin doğru biyografilerini vermek değil, insan koşulu diyebileceğimiz şeyin üzerine biraz ışık tutmak için karakterlerin hareketlerini ve dürtülerini incelemektir. Mitler, genel olarak modern roman ya da sanat gibi, başka türlü anlaşılmaz olabilecek bir şeyi anlatmaya çalışmanın ve hayatın karmaşıklıkları ve değişiklikleri içerisinde en azından bir dereceye kadar anlam ve anlayış sağlamanın bir yolu olarak görülebilir.

Mitolojiyi oluşturan hikâyeleri, apayrı olan mistisizm konusuyla karıştırma eğiliminden bir başka problem doğmaktadır. Bu karışıklık muhtemelen hem mitoloji hem de mistisizm farklı yollardan da olsa bilinmezle ve öbür dünyayla ilgili olduğu için değil, kelimeler de göze ve kulağa benzer geldiği için olmaktadır. Bugün kelime sık sık gizli ve alternatif inanç sistemleriyle ilişkilendirilse bile, mistisizm hâkim dinler dâhil, insan anlayışını aşan inançları ele alır. Bu iki kelimenin karışmasından doğan şaşkınlığa bir örnek birçok kitapçının konuyla ilgili ukalâ akademik ciltler de dâhil, mitoloji kitaplarını 'New Age' ya da 'Akıl, Beden ve Ruh' gibi başlıklı bölüm raflarına koymalarıdır ki, bu kitaplar edebiyat bölümüne çok daha yakışırlar.[3] Bu iki destansı şiir çalışmasıyla birçok mit arasındaki tek fark bunların adı olan bir yazara sahip olmaları da olsa, tüm Batı edebiyatı ilkelerinin temel taşları olan *İlyada* ve *Odiseus*'un, edebiyattan başka bir rafa konulması düşünülemez.

---

3) Bu yazarın bu kitabı kitapçının, dükkân çalışanları hangi bölüme yerleştirmeyi uygun görürlerse o bölümünde bulmaktan zevk alacağını söylemeye gerek yoktur

Kelt mitolojisine herhangi başka bir kültüre bakıldığından daha büyük ölçüde mistiklik gözlüğünden bakılmıştır. Bunun nedenlerinden birisi komşu Anglo-Saksonların, Britanya adalarının Kelt kıyıları halkını, (başka şeylerin yanı sıra) aşırı batıl inançlı, kendi Anglikan Hıristiyanlıklarındaki güçlü, sağduyulu inanca kıyasla olumsuz, periler ve hayaletlerle zayıf karakterli bir çekiciliğe sahip şeklinde nitelendirerek küçümseme eğilimleri olmuştur. On sekizinci yüzyılda başlayan Kelt Dirilişi de, Keltler'le ilgili herhangi bir şeyin gözler buğulanmadan ve duygusallaşmadan düşünülmesini neredeyse imkânsız hale getirme noktasına kadar, Kelt kültürünün öbür dünyayla ilgili, mistik yönlerini vurgulamıştır.

A Celtic Miscellany [Bir Kelt Derlemesi] girişinde Kenneth Jackson 'Kelt kafasını muazzam bir geçmiş boyunca karanlık düşüncelerle dolu gizemli, sihirli bir şey olarak düşünmek moda olmuştur' diye yazıyor. O bu fikirleri akıl almaz diye reddetmekte ve şöyle söyleyerek bunların mitoloji zevkimiz hakkında nasıl bilgi verdiğini göz önünde bulundurmaktadır:

> Aslında Kelt edebiyatı mistisizme ve duygusallığa mümkün olduğunca az düşkündür; en öne çıkan niteliği daha çok onun şaşırtıcı hayal gücüdür.[4]

Kenneth Jackson'un samimi dili abartı olabilir, yine de geçerli bir hususa değinmektedir. Mitolojiyi oluşturan hikâyeler belirsizlik ve tahmin edilmez sorularla dolu bir dünyayı ele almaya kalkmanın bir yolu olarak görülebilir. Bundan mutlaka hikâyeleri dinleyen kişilerin başkalarından daha fazla bir manevi bilgi kazandığı ya da daha yüksek bilinç seviyeleriyle temas halinde olduğu çıkmaz.

Mitler bir noktaya kadar ezoterikle* ilgilenmeyi gerektirebi-

* Belli bir gruba hitap eden, özel ve gizli – ç.n.

4) Jackson (1971).

lir, ama genel olarak alındığında çok daha gerçekçidirler. Bunları oluşturan kültürler içerisinde mitlerin amacı hakkında, çoğu bu amaçların genel olarak insanlığa uygulanabilecek evrensel yönleri bulunduğunu öne süren teoriler doğurarak, farklı kültürlerin mitleri arasında ortaya çıkarılan benzerlikleri kıyaslamayı sürdüren devasa bir edebiyat mevcuttur. Bu konunun ayrıntılı bir tartışması bu kitabın geri kalanının yanı sıra daha birçok cildi de kolaylıkla doldurabilir. Aşağıda çok kısa bir özet bulunmaktadır.

Mitler dinleyicileri eğlendirdiği kadar fiilen bilgi deposu rolü oynayarak bir nesilden diğerine bilgi nakledilmesinin bir yolu olabilir. Hikâyelerin hatırlanması nispeten kolaydır ve sık sık yeniden anlatılarak korunabilirler. Mitlerin oluştuğu hiçbir şeyin yazılı olmadığı kültürlerde önemli bilgileri hatırlama sanatı bunun sürekli olarak tekrarlanmasını gerektirir, öbür türlü unutulur. Bu olursa kayıp bilginin geri getirilmesinin bir yolu yoktur. Şimdi içinde yaşadığımız 'Bilgi Çağı' bakış açısından bunun tasavvur edilmesi kolay değildir, ama yazının bulunuşundan önce hikâye anlatıcıları ve taşıdıkları bilgi deposu içinde yaşadıkları toplumların kolektif hafızası rolünü oynamıştır. Onlar sözlü bir kültürde şimdiki kütüphaneler, medya ve internet kadar önemli olmuş olmalıdırlar.

Farklı mitolojilerin paylaştıkları ortak özelliklerden bazıları dünyanın ilk baştan nasıl oluştuğunu anlatan -yaradılış mitleri- hikâyeleri ve bir grup insanın bir toplum oluşturmak üzere nasıl bir araya geldiklerini -kuruluş mitleri- anlatan hikâyelerle birlikte (Kelt mitolojisinin bir özelliği olan) o toplumun kahraman atalarının amelleriyle nasıl sürdürülüp yükseltildiği hikâyelerini içermektedir. Bu hikâyeler hem bir dinleyici cemaatinin parçası olma paylaşılan deneyimiyle, hem de grubun kültürel kimliğini güçlendirerek dinleyicilere bir birliktelik ve aidiyet duygusu verir. İnsanlara nereli olduklarını ve nasıl bir araya geldiklerini anlatarak bireylerin dünyadaki yer-

lerini bulmalarına ve kendi toplumlarının inançları çerçevesi içerisinde yaşamalarına izin vererek mitler insanlığın ortak temel sorularından bazılarına cevap sağlarlar.[5]

Bu, dinin amacına çok benzer. Farklı dinlerin takipçileri muhtemelen mit sözcüğünün bugün gerçek olmayan bir fikrin tanımlanması için kullanılması nedeniyle bu ilişkilendirmeye genellikle fazla değer vermese bile, bazı yorumcular dinlerin mitolojiyle ayinin bir alaşımından oluştuğunu öne sürmüşlerdir. Mitolojinin bir başka özelliği dinle ortak bir temeli de paylaşmaktadır. Mitler bir toplum içinde nasıl doğru şekilde yaşanacağının ve zor durumlarla karşılaşıldığında nasıl davranılacağının örneklerini temin eder. Bir başka deyişle mitler dine çok benzer şekilde bir ahlâk ve moral sistemi sergiler. Örneğin İncil hikâyelerine de kelimenin modern kullanılışıyla olmasa da mit denilebilir.

Öyleyse özet olarak mitler onları dinleyen insanlara ait oldukları toplumun her yerinde tutarlı bir dünyaya bakış şekli sunar. Çoğunlukla akılcı açıklamalar sunmayan ve talihsizlik tehdidinin hep mevcut olduğu belirsiz bir dünyada mitolojiyi meydana getiren hikâyeler diğer türlü insan bilincinin ötesinde kalacak olan sorulara cevap verir.

Mythos ve Logos

Mitolojinin içeriğinin anlaşılmasına yaklaşmanın bir yolu antik Yunancada 'hikâye' anlamına gelen *mythos* ve 'mantık' anlamına gelen ve logic kelimesinin kökü olan *logos* kelimelerinin ifade ettiği fikirler arasındaki ikiliği düşünmektir.

Dünyayı, mutlaka zıt olmayan, iki farklı düşünme ve açıklama şekli arasında sanat ve bilim arasındaki farka benzeyen bir ikilik vardır. Sanat insan olmanın neye benzediğini anlatma çabası içerisinde hayalden yararlanırken, bilimin doğrudan

5) Burada değinilen konular Armstrong'da (2005) genişletilmiştir.

gözlemle ve çıkarımcı mantık yürüterek fiziki dünyayı açıklamanın peşinde olduğu iddia edilebilir. On yedinci ve on sekizinci yüzyılların -bazen Akıl Çağı denilen- Aydınlanma'sından beri dünya olaylarının akılcı bilimsel çizgide izah edilmesini, bir başka deyişle *logos*tan yararlanılmasını bekler olduk. Daha önceleri, bilimsel yöntemden önce açıklamalar hayale, *mythos*a dayanmak zorundaydı.

Mitoloji, bazı yorumcuların onu kadim dünyanın bilimi olarak tanımlamasına yol açarak, dünyanın nasıl işlediğini, onun nasıl yaratıldığını ve insanların nasıl var olduğunu anlatarak izah eder. Eğer mitoloji bilimsel açıklama sağlama açısından düşünülürse o zaman amacında tamamen başarısız olur ve kolayca reddedilebilir. Fakat bu, mitleri hiçbir manada uymadıkları bir kavram olan *logos* açısından düşünmektir. Mitler doğrudan dünyayı nasıl tecrübe ettiğimizi anlatmak yerine, dünyada yaşamanın ve insan olmanın neye benzediğini anlatma çabası içerisinde sembolizm, kinaye ve mecaz gibi edebi teknikleri kullanır.

Mitler Zamanı

Mitlerin tanımlayıcı niteliklerinden birisi hikâyelerin tarihi zaman içerisinde belirli herhangi bir noktada değil, hikâyeleri dinleyen kimselerin hikâyelerin kahramanlarını gerçek tarihi kişiler olarak kabul edemeyecekleri kadar uzak geçmişteki belirsiz bir noktada, yaşayan hafızalarının ötesinde ve yeterince uzakta ortaya çıktığıdır. Mitleri efsanelerden ayırt etmek için, hikâyenin herhangi bir zaman ve hiçbir zaman şeklinde tanımlanabilecek mitler zamanına yerleştirilmesinden yararlanılmaktadır. Mitlere zıt olarak efsaneler belirli tarihsel dönemlerde ve tarihsel bir gerçekliğe sahip karakterlerce yaşanmış hikâyeler şeklinde tanımlanabilir.

Böyle açık şekilde ayırt etmek mitler tartışmasında faydalıdır, ama gerçekte farklı kategoriler arasındaki çizgiler çoğun-

lukla çok daha bulanıktır. Örneğin, hikâyelerde geçen olayların ne zaman meydana geldiği, hatta Arthur'un tarihsel bir kişi olarak gerçekten var olduğu bilinmediği halde, Kral Arthur ile ilgili hikâyeler genel olarak efsane ya da bazen romans şeklinde tanımlanabilir. Geçmişte hikâye anlatıcıları hikâyelerini şimdi bizim yaptığımız şekilde sınıflandırmaya gerek duymamış görünmektedir. Bu, özellikle bu kitabın konusunu oluşturan, birçoğuna hikâye, destan, epik ya da halk hikâyesi de denilebilecek hikâyelerde barizdir. Akademik çevrelerde bunlar çoğunlukla Eski İrlanda Edebiyatı ya da Ortaçağ Galler Edebiyatı gibi daha da ukalâca görünen başlıklar altında gruplandırılırlar, ama bu kitapta kolaylık adına ve hikâyelerin hepsi geçmişteki belirsiz bir zamanda meydana geldiği için tümü tek bir Kelt Mitolojisi başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Belirli bir tarihsel dönemde değil, mitler zamanında geçen hikâyeler, belli bir dinleyiciyle sınırlı olmadıkları için çoğunlukla çok daha geniş bir çekiciliğe sahip olabilir. Hikâye anlatıcısına çok daha büyük bir hikâyeleri dinleyicilere ve her performansı çağdaş koşullara uyarlama esnekliği verilmiştir. Hikâyeler asla bugünkü gibi taşlaşmış, basılı kesin yorumlamalar içerisinde sabitlenmiş değildir. Bu *Odiseus* yoluyla gösterilebilir. Hikâyeler mitler zamanında meydana gelmiş bir çatışma olan Truva Savaşı'nın ertesinde geçtiği halde bahsedilen gemiler, silahlar ve giysiler gibi nesneler, genel olarak ilk kez yazıldığı kabul edilen zamana uyumlu şekilde M.Ö. yedinci yüzyıla tarihlenebilir. Dinleyiciyi yabancılaştırma riskine girmek ya da hikâyelerin geçtiği zamanlarda insanların nasıl yaşadığını açıklama sıkıcı sürecinden geçmek yerine hikâye anlatıcısı basitçe bunları güncelleştirmiş ve uyarlamıştır.

Bu özellikler -hikâyelerin belirli bir döneme konulmaması ve uyarlanabilir olması- kayıtlı tarih başlamadan önce sözel kültürler içerisindeki oluşumlarının sonucudur. (Bu, Bölüm 3'te genişletilecek bir konudur.) Bu, sözel kültürlerde mitolo-

jinin, bugünkü tarihle aynı şekilde, geçmişte olanların kaydı şeklinde düşünüldüğü teorisine götürmüştür. Bu teorideki sorun bunun aslında yalnızca yazılı kültür insanlarının geçmişi nasıl olayların bugüne kadar gelen devamlılığı şeklinde düşündüklerini yansıtması ve sözel kültür insanlarının nasıl düşündüklerini yansıtmamasıdır.[6] Gerçekleri kontrol etmek için başvurulacak yazılı kayıtların olmadığı yerlerde geçmiş fikriyle canlı hafızadan önce meydana gelen olaylar çok farklıdır.

Öyleyse bu anlamda mitoloji tarihle ilişkilendirilemez. Karen Armstrong'un *A Short History of Myth* [Kısa bir Mit Tarihi] kitabında söylediği gibi, 'Mitoloji bir anlamda bir zamanlar olmuş ama her zaman olmuş bir olaydır'[7] İdealleştirilmiş olayların hikâyelerini sunan bu mitler fikri, Jung'un mitlerdeki karakterleri, en iyi savaşçı ya da en üstün kahraman gibi prototipler şeklinde, o karakterin simgesi şeklinde tanımlamasıyla çakışmaktadır. Jung'a göre bu simge tipler hikâyedeki olayların yerine getirdiği bir beklenti olan, karakterlerin nasıl davranacakları hakkında beklentilere sahip çok sayıda insan tarafından bilinçsizce kabullenilmiştir.

Sözel bir kültürde mitin kalıcı olması için anlatılmaya devam edilmesi gereklidir, öbür türlü unutulacaktır. Hem ilişkili olayların tabiatı nedeniyle, hem de dinleyicilerin kendilerini karakterlerle tanımlamaları nedeniyle, yeniden anlatılması en muhtemel olanlar dinleyicilerini etkileyen, onun için de en yaygın çekiciliğe sahip olan, en uzun süre yaşayacak ve yazılması en muhtemel olan hikâyeler olacaktır. Mitler zamanında geçen bir hikâye bu sebeplerle ve geniş çekiciliği nedeniyle tarihsel bir zamanda geçen bir hikâyeden daha fazla yaşam şansına sahiptir.

Armstrong şöyle devam etmektedir:

---

6) Sözel ve yazılı kültürler arasındaki farklar tartışması için Ong'a (1982) bakınız.

7) Armstrong (2005).

> Mitoloji, rastlantısal olayların kaotik akışının ötesine geçmemize ve gerçekliğin özüne göz atmamıza yardımcı olan, tarihin ötesine, insan varlığındaki zamanı olmayan şeye işaret eden bir sanat biçimidir."[8]

Mitlere rüyaya benzer bir nitelik veren ve Freud'un neden bunlarla (özellikle Oedipus mitiyle) bu kadar ilgilendiğini açıklayabilecek olan şey belki de bu zamanı olmayan niteliktir. Mitlerin hikâye sahneleri doğrudan, bariz şekilde birbiriyle sağlamca kaynaşmış kişi ve mekânlarla ve hem insanların hem de hayvanların şekil değiştirdiği, bir fiziksel biçimden diğerine dönüştüğü rüyalardan gelmiş görünüme de bürünebilir. Mitlerin kültürler boyunca bu kadar ortak zemine sahip oluşunun nedenlerinde biri bu olabilir, çünkü bunlar bir miktar bilinçsiz aklın ürünü, insanlığın paylaşılan psikolojisinin bir parçası ya da kavram bilimcilerin belirttiği gibi beyin tellerinin bir sonucu olabilir.

Kelt Miti

Buraya kadar bu bölüm çoğunlukla, bazen Kıyaslamalı Mitoloji diye bahsedilen, mitlerde kültürler arasında paylaşılan nitelikler ve konularla, Mitoloji hakkında genel olarak söylenebilecek şeyleri ele almıştır. Fakat bu kitap özellikle Kelt Mitleri'yle ilgilidir, onun için mitlerin kendilerine bakmak üzere devam etmeden önce belirtilmesi gereken birkaç genel husus bulunmaktadır.

Yukarda tartışıldığı gibi geleneksel hikâyeler modern mit, efsane ve başka hangi terimler kullanılıyorsa sınıflandırmalar arasındaki sınırları çoğunlukla aşar ve Kelt mitlerindeki durum da özellikle budur. Örneğin İrlanda'dan kalan hikâyelerin en uzunlarından birisi olan Táin, mit olduğu kadar epik

---

8) *Aynı eser.*

edebiyat olarak da tanımlanabilir. Hikâye anlatıcıların ruh haliyle, bir miti neyin oluşturduğu ve neyin oluşturmadığı hakkında bilgiçlik yapmak yerine, her hikâyenin kesin kategorisi hakkında fazla endişelenmemeyi öneriyor ve halâ mevcut olan hikâyelerin tümünü mit başlığı altında görüyorum.

Kelt mitolojisinin çoğu, İrlanda geleneğinden Cúchulainn ve Fionn mac Cumhaill (İngilizce çevirilerde bazen Finn MacCool şeklinde yazılmaktadır) gibi kahraman ataların işleriyle ilgilidir. Bu kahramanlar alelade herhangi bir ölümlü için mümkün kabul edilebileceğin ötesinde büyük yeteneklere sahip olsalar bile, içinde bulundukları hikâyeler diğer kültürlerin birçok mitine benzemez bir şekilde doğaüstüyle pek fazla ilgili görünmemektedir. Bunun, bir tanesi geleneksel hikâye anlatıcılarının hikâyelerini bu doğaüstü alanlara sokmamayı tercih etmesi olan birkaç muhtemel nedeni vardır. Hâlbuki hikâyelerin daha yakından okunması bunların gerçekten doğaüstüyle yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnızca bağlantılar hemen belli olmamaktadır. Hayatta kalan hikâyeler yedinci yüzyıl civarında başlayarak ilk Hıristiyan İrlanda manastırlarındaki kâtipler tarafından yazılmıştır. Kesinlikle bilinmesi imkânsızdır ama bu kâtiplerin ya pagan olarak kabul etikleri bahisleri çıkardıklarını ya da ilk önce yalnızca Hıristiyanlık öncesi İrlanda'nın tanrı ve tanrıçalarına yer vermeyen hikâyeleri kaydettiklerini hayal etmek zor değildir. Ayrıca hikâyelerin kaydedildiği zamanlarda mitleri kâtiplere aktaran, kendileri de Hıristiyan olan hikâye anlatıcılarının hikâyelerini toplumlarının ihtiyacına uyarlamış olmaları da mümkündür. Oysa eğer durum buysa, hayatta kalan hikâyelerin gerçekte sahip olduklarından daha fazla Hıristiyan eğilimi göstermeleri beklenebilirdi.

Kelt mitolojisini oluşturan hayatta kalmış hikâyelerin çoğunluğu eski Hıristiyan İrlanda'daki manastır kâtiplerinin çalışmalarından gelmektedir. Çok daha küçük bir hikâye külli-

yatı da Galler'deki kâtipler tarafından, on üçüncü yüzyıldan başlayarak biraz daha geç bir tarihte yazılmıştır. Bu Gal hikâyelerinin yapısı ve içeriği ortaçağın hikâye anlatım tarzlarından ve Arthur romansından etkiler göstermesiyle kesinlikle bu sonraki tarihi yansıtırken, hikâyelerin Galler'deki çok daha eski bir sözel geleneğe dayandığı da bellidir.

Kelt dünyasının geri kalanı için kıyaslanabilir yazılı kaynakların olmaması kesinlikle hüsran vericidir, ama özellikle de İngilizce'nin etkisinden uzak olan, Kelt dillerinin konuşulmaya devam ettiği bazı yerlerde hikâye söyleme geleneğinin bazı yönleri modern zamanda hayatta kalmıştır. Geleneksel hikâye söylemek yazılıdan çok sözlü bir kültürün özelliğidir ve bugünün yüksek okuryazarlık seviyeleri, kitlesel medyanın egemenliğiyle birlikte artık bu geleneği tamamen yok etmiştir. Yine de folklorcular uzun yıllardır birkaç yerde hikâyeleri kaydetmişlerdir. Bu süreç genel olarak Kelt dünyasına ilginin Kelt Dirilişi olarak bilinen şey içerisinde yeniden uyandırıldığı on sekizinci yüzyılda başladı. Bu şekilde kaydedilen bazı halk hikâyelerinin hakikiliği kuşkuya gayet açıktır, ama daha güvenilir folklorculardan bazılarının yazıları, özellikle sık sık halk hikâyelerinin çok daha eski tarihli mitlerle aynı gelenekten geldiklerini ortaya çıkardıkları için kesinlikle düşünülmeye değer.

Mitlerle halk hikâyeleri arasındaki fark, mitlerle efsaneler arasındaki gibi keyfi bir farktır. Mitlerin noksan olduğu, ama halk hikâyelerinin kaydedildiği bölgeler için halk hikâyeleriyle ilgili tartışma, başka sebeple olmasa da yalnızca onlara sahip olduğumuz için bu kitaba alınmıştır.

Keltler

Giriş

Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi çeşitli farklı kültürlerin mitolojisi içerisinde ortak konular ortaya çıkar, ama bu konuların ifade ediliş şekli genel olarak içerisinde oluşturuldukları belli kültüre çok daha özgüdür. Diğer her şey gibi, mitler tecrit içerisinde var olmazlar ve geldikleri belli kültürlerin, bu vakada Batı Avrupa'nın Atlantik kıyılarının Kelt kültürlerinin takdir edilmesi yalnızca mitolojilerin anlaşılmasını arttırabilir.

Bu bölüm Kelt kültürüne, özellikle de kültürün mitolojisiyle ilgili tarafına bakmaktadır. Fakat bunu yapmadan önce şimdi genel olarak 'Keltler' dediğimiz halkın gerçekte kim olduğu tartışmalı konusundan bahsetmek gereklidir. Bu sorunun cevabı ilk baştan belli gibi görünebilir. Modern dünyada Kelt diye anlatılan insanları tanımlamak zor değildir. Keltler İrlanda ve Britanya Adaları'nın batı kıyıları, kendilerini Fransız'dan çok Breton olarak düşünen Brittany sakinleriyle birlikte, ismen Galler, İskoçya, Cornwall ve Man Adası sakinleridir. Bu yerleri birleştiren ortak faktör paylaşılmış bir Kelt olma algısına dayanan bir ulusal ya da bölgesel kimlik kavramıdır. Bu,

evrensel olarak konuşulmasa, hatta Cornwall ve Man durumunda olduğu gibi yok olduktan sonra diriltilmesi gerekmiş olsa bile, Kelt dillerinin sürdürülmesiyle birlikte gitmektedir.

Bu bölgeler arasındaki bağlantılarla ilgili kuşku olamazken, son yıllarda bunların tanımlanması için Kelt sözcüğünün kullanılması hakkında tartışmalar çıkmıştır. Bu mesele hakkındaki fikirler keskin bir şekilde bölünmüş olarak kalmaktadır, fakat özellikle Kelt Mitolojisi üzerine geçen birkaç senedir Britanya ve İrlanda'da sürdürülen genetik incelemeler bugün Kelt'in ne demek olduğu üzerine yeni bir ışık tuttuğundan tartışma düşünülmeye değer.

Keltler Kimdi?

Bu bölüm başlığının ortaya koyduğu sorunun yanıtı, en azından yakın zamanlarda akademik çevrelerde sağlam bir şekilde tespit edilmiş görünmektedir. Bu, Herodot, Strabo ve Yaşlı Pliny dâhil klasik yazarların yazılarına, Kelt dillerinin dilbilimsel inceleme yorumlarına ve Avrupa'daki sitelerin arkeolojik araştırma sonuçlarına dayandırılmıştır. Avrupa Demir Çağı ve Yunanistan ve Roma'nın klasik yükseliş döneminde Keltler, Orta Avrupa'da Roma İmparatorluğu'yla kuzeyin Germen kabileleri arasında, batıdaki İberik Yarımadası'ndan doğuda şimdi Türkiye'nin bir parçası olan Anadolu'ya kadar muazzam bir hilâli işgal etmekteydiler.

M.Ö. beşinci yüzyılda Demir Çağı'nda Kelt kabilelerinin kıta Avrupa'sından adaların daha önceki halkını yerinden ederek ve kendileriyle birlikte bu yapıtların örneklerinin ilk kez bulunduğu Avusturya'daki Halstatt ve İsviçre'deki La Tene siteleriyle adlandırılan kültürel uygulamaları ve sanat tarzlarını getirerek Britanya ve İrlanda'yı istila ettikleri düşünülmektedir. Bunun kanıtı Britanya ve İrlanda dâhil, Avrupa'nın her tarafındaki sitelerde bulunan kılıç ve kalkanlar gibi Halstatt ve La Tene'deki örneklerle bariz stil benzerlikleri taşıyan arke-

olojik yapıtlara dayandırılmıştır. Bu iki site, sonradan göç ve fetihlerle Avrupa'ya yayıldığı düşünülen Kelt kültürünün merkezi olarak kabul edilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun Britanya'nın M.S. 43 yılında istilâsıyla zirveye ulaşan Kelt ülkelerine yayılışı Romalılaştırma sürecinin oluşmasıyla yavaş yavaş Kelt kültürünün parçalanmasına yol açmıştır. Galler ve İskoçya'nın büyük kısmı dâhil Britanya'nın Romalılar tarafından işgal edilmeyen yerleri, hiç Roma istilasına konu olmayan İrlanda'nın tümüyle birlikte, bu dönem boyunca kendi Kelt kültürlerini sürdürmüştür. Neredeyse 400 yıl sonra, yaklaşık M.S. 410'da Romalılar arkalarında Kuzey Avrupa'dan gelip istila eden Germen kabilelerinin - Angllar'ın, Saksonlar'ın ve Jütler'in- doldurduğu bir iktidar boşluğu bırakarak Britanya'dan çekildiler.

Britanya adalarının Roma kontrolü altında olan kısımlarına şimdi, kalan Kelt kabilelerini ya yok edip ya da Roma bölgesinin eski sınırları ötesine taşınmaya zorlayan istilacı Anglo-Saksonlar hâkim olmuşlardı. Anglo-Sakson bölgelerinin Kelt-ler'den neredeyse tamamen temizlendiği ve oralarda yaşayan insanların yavaş yavaş İngilizce'ye dönüşecek bir Germen dilini benimsedikleri düşünülmektedir.

Bu sırada Kelt bölgeleri kendi kültür ve dillerini modern çağlarda sürdürerek daha önceki gibi devam ettiler. Konuşulan Kelt dilleri İrlandaca, İskoç Galcası ve Manx'ı içeren Goidelic ya da Q-Keltçesi ve Galce, Cornish, Breton ve tükenmiş Cumbric'ten oluşan Britonik ya da P-Keltçesi olarak bilinen kabaca iki dil grubuna bölünebilir[9] Bunları Avrupa kıtasında konuşulan Gaulish, Celtiberian ve Lepontic gibi artık tamamen tükenmiş Kelt dillerinden ayırmak için Adalı Kelt dilleri olarak da bilinirler.

9) Cumbric Galce'ye akraba ve İngiltere'nin kuzeydoğusunda ve ovalık İskoçya'da konuşulan bir dildi. On birinci yüzyılda ölmüş olduğu düşünülmektedir. Bin yıldır konuşulmayan bir dilde kelimelerin telâfuz edilmesinin zorlukları açık olsa bile son yıllarda bunu diriltme teşebbüslerinde bulunulmuştur.

Yukarıdaki kısa anlatım, Keltler hakkındaki popüler kitaplarda teşvik edilen ve oldukça yakın zamanlara kadar pek karşı çıkılmayan, akademik çevrelerde hâkim standart Kelt tarihi uyarlaması olarak görülebilir. 1990'larda, mevcut arkeolojik kanıtların olayların bu yorumlanışına tam olarak uyduğunu düşünmeyen bir grup arkeolog arasında artan bir rahatsızlık oluşmaya başladı. Kanıtları geçmişte olduğundan daha eleştirel bir şekilde incelemeye başladılar ve tüm Kelt tarihi binasının çok zayıf temellere üzerine inşa edilmiş olduğunu keşfettiler. Bu arkeologlardan birisi olan Simon James problemi tavizsiz bir biçimde tanımladı:

> Artık [Keltler gibi] arkeolojik 'kültürler' açıkça gözlemlenebilir gerçeklerden çok, büyük ölçüde arkeologların beyin ve beklentilerinin ürünleri şeklinde görünmektedir: arkeologlar bunların mutlaka var olmadığı yerlere sınırlar çizerek benzerlik ve tekdüzelik aramış ve vurgulamışlardır.[10]

Britanya ve İrlanda'nın Demir Çağı sakinlerini tanımlamak için 'Keltler' sözcüğünün kullanılması on sekizinci yüzyılın başlangıcından çok daha gerilere gitmez. Bu sözcük klasik yazarlar tarafından Roma'nın kuzeyindeki ve şimdiki Fransa'nın güneyindeki insanları kastetmek üzere 'başkaları' ya da 'yabancılar' anlamında kullanılmış ama asla Avrupa'nın Atlantik kıyılarında yaşayan insanlar için kullanılmamıştır. Örneğin Jül Sezar Gaul'deki seferleri sırasında Britanya'ya MÖ 55'te başlayan birkaç keşif yapmış, ama orada rastladığı insanları hiçbir zaman Gaul'de fethettiği Kelt kabileleriyle ilişkili olarak tarif etmemiştir.[11]

---

10) James (1999). Ayrıca 'Kelt olma' fikrinin kökenleri hakkında bir tartışma için Cunliffe (2001) ve Collis'e (2004) bakınız.

11) Jül Sezar'ın *Commentarii de Bello Gallico*, Carolyn Hammond tercümesi (Oxford 1999).

On sekizinci yüzyılın ilk yıllarında mümtaz Oxford antikacısı Edward Lhuyd Atlantik sahilinin yerli dilleri arasındaki benzerlikleri fark etti ve bunları süreç içerisinde 'Kelt' sözcüğünün kullanımın teşvik edilmesi için çok şey yapan 'Kelt' dil grubuna ait olarak tanımladı. Sonraki dil araştırmaları bu dilleri doğru olarak Gaulish, Lepontic ve Celtiberian ile bağdaştırdılar, sonra da diller benzediği için bunların konuşulduğu bölgelerdeki insanların tümü klasik yazarların Keltler diye tanımladıklarıyla aynı insanlar olmalıdır neticesine vardılar. Önde gelen Demir Çağı otoritelerinden birisi olan Profesör Barry Cunliffe'in belirttiği gibi:

> Bir on yedinci yüzyıl antikacısının Kelt dilleri dediği şeyin, Yunan ve Roma yazarlarının gevşek bir şekilde tanımladığı Keltleri temsil ettiğinde ısrar etmek dairesel bir tartışmayı gerektirir. Basit gerçek ise, hiçbir klasik yazarın Britanya ve İrlanda sakinlerinden asla Kelt olarak bahsetmediğidir.[12]

Cunliffe'in kastettiği problemin kökleri Lhuyd'un Kelt dillerinin Britanya ve İrlanda'ya Brittany'den yayıldığı varsayımındadır. Bu on sekizinci yüzyılda elde edilebilen delillere dayanarak varılacak son derece mantıklı bir sonuçtu ama artık genelde yanlış olduğu kabul edilmektedir. Dilbilimi incelemeleri Breton dilinin M.S. beşinci yüzyılda Cornish dilinden geliştiğini ikna edici biçimde göstermiştir. Bir başka deyişle dillerin hareketi tersine değil, Britanya'dan Brittany'ye doğru idi. Kelt dillerinin Britanya'ya M.Ö. beşinci yüzyılda insanların Avrupa'dan hareketleri yoluyla geldiği fikrini dilbilimi delilleri desteklememektedir.

Öyleyse Barry Cunliffe'in bahsettiği dairesel tartışma, bulunan yapıtları insanların Britanya'ya göç etmesi ve yerli halkların bu insanlar tarafından kovulması şeklinde yorumlayan on

12) Cunliffe (2001)

dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki arkeologlar tarafından karmaşıklaştırılmıştır. Bu yeni gelenlerin Kelt dillerini de birlikte getirdiklerini düşünmek böylece tartışma dairesini tamamlamak için kısa bir adımdı. Kelt tarihinin standart uyarlamasını eleştirenler çok da sürpriz olmayacak bir şekilde bunu, arkeolojinin kanıtın kendisinin konuşmasına izin vermek yerine, önceden oluşturulmuş bir fikrin onaylanması için yorumlanması süreci olarak görmektedirler.

Britanya ve İrlanda'daki hızla artan Demir Çağı kanıtlarının tarafsızca gözden geçirilmesi, M.Ö. birinci binyılda, daha doğrusu herhangi bir dönemde geniş çaplı bir Kelt istilâsı için çok az -bazıları hiç diyecektir- destek bulmaktadır. Ayrıca genelde Kelt olarak tanımlanan sanat tarzının, farklı kültürler birbirleriyle uzun süre temas ettiklerinde dil ve sanat tarzı gibi kültürel özelliklerin karşılıklı değişiminden (acculturation) başka bir yöntemle Avrupa'nın her tarafına yayıldığının varsayılması için de bir neden yoktur. Binlerce yıl önce, Demir Çağı'nda kıta Avrupa'sıyla Britanya ve İrlanda'yı yoğun ticaret rotaları birleştirmekteydi ve bu temasın artık Kelt tasarımları taşıyan yapıtların adalara taşınmasıyla sonuçlandığı iddia edilmektedir. Bu tasarımlar Britanya sakinleri tarafından şimdiki giysi ve pop müzikteki moda değişikliklerinin görüldüğü şekilde benimsenmişti. Barry Cunliffe, Kelt dillerinin de sanat tarzlarına benzer bir şekilde, malların hareket rotaları boyunca ortak ticaret dilleri haline gelerek yayıldıklarını öne sürmektedir.

Bu iddia çizgisi Britanya'da en çok *Time Team* TV programına çıkmasıyla tanınan arkeolog Francis Pryor tarafından düzgün bir şekilde dillendirilen neticeye götürmektedir:

> Eğer Demir Çağı istilâları yoksa o zaman Keltler Britanya'ya nasıl ulaştılar? Cevap ancak onların dışarıdan gelmedikleri olabilir. Bir başka deyişle onlar hep buradaydılar.[13]

13) Pryor (2004)

Pryor tarafından ifade edilen bu görüş yavaş yavaş arkeologların çoğu tarafından kabul edilmektedir ama bunun standart Kelt tarihi uyarlamasını tamamen çürütmesinin geniş toplumda, özellikle de insanların etnik Kelt olduklarını düşündükleri yerlerde tartışmalı olduğunun kanıtlandığını söylemeye gerek yoktur. Sonuçları ne kadar radikal olursa olsun arkeolojik kanıtların yeniden yorumlanmasının böyle bir güceniklik yaratması için gerçek bir neden yoktur. Etnisite ve ulus devlet, her ikisi de, Britanya ve İrlanda tarih öncesine yansıtıldığında geçerliliği az olan modern kavramlardır.

Kişinin Kelt bölgelerinden birine ait olması fikri şeklindeki Keltliğin bazen on sekizinci yüzyıldan daha eskiye gitmeyen modern bir kavram olduğu söylenmektedir. Bu hiçbir şekilde bu bölgelerin büyük ihtimalle, bir sonraki bölümde özetleneceği gibi, M.Ö. beşinci yüzyıldan çok daha eskiye giden kültürel mirasına zarar vermez ya da değersizleştirmez. Kelt halkları arasındaki bağlantılar, dünyanın her yerindeki Kelt ülkelerinde kökleri olduğunu düşünen (bazen 'Kelt diyasporası' denilen) milyonlarca insanla birlikte şimdi de her zamanki kadar güçlüdür. Barry Cunliffe'in söylediği gibi:

> Kuşkulu olmayan şey, Galiçya, Brittany, İrlanda ya da Galler ile tanışık herkesin iyi bileceği gibi ortak bir Kelt kökeninin paylaşılması fikrinin sahip olduğu o duygusal çekiciliktir. Belki de Kelt'in tek gerçek tanımı şimdi, eskisi gibi, Keltin, kendisinin Kelt olduğuna inanan kişi olduğudur.[14]

Öyleyse arkeolojideki bu yeni eğilimler modern Kelt etnisitesi kavramını antik Keltlerin gerçekte kim oldukları sorusuna daha fazla ışık tutmaktan fazla etkilemez. Bu kesinlikle, bazı sallantılı on sekizinci yüzyıl varsayımlarına dayandığı gös-

14) Cunliffe (1997).

terilmiş olan fikirlere sarılmaktan çok daha anlamlıdır. Bazıları tarafından kasıtlı kışkırtma olarak alınan, birkaç arkeoloğun artık Britanya ve İrlanda Demir Çağı'yla ilgili herhangi bir şeyi belirtmek için 'Kelt' sözcüğünü kullanmayı düşündüklerini bildirmeleri, sözcük arkeolojiyle hiçbir ilgisi olmayan anlamlarla fazla yüklü bir hale geldiği için faydalıdır. Yine de bunun sözcüğün çok daha modern kullanımı üzerindeki etkisi az olacaktır. İskoç futbol takımı Celtic FC ve Amerikan basketbol takımı Boston Celtics'in yakın bir zamanda isimlerini değiştirmeleri olası değildir.

DNA'daki Hikâye

İnsan nüfuslarının genetik yapılarının araştırılması ve ek olarak bu nüfuslardaki değişiklikleri ve bunların hareketlerini izlenmesi için DNA analizinin kullanılması 1990'lardan beri olağanüstü bir boyuta ulaşmıştır.[15] Kullanılan yöntemler gayet karmaşıktır ama esas olarak araştırılan nüfusun nesiller boyunca geçmiş olan belli genetik işaretlerinin (DNA'daki mutasyonların) izlenmesini içerir. Bu, sadece mitokondri DNA'sının geldiği dişi hattının ve yalnızca erkekte olan Y kromozom DNA'sının analiziyle ayrı ayrı yapılabilir. Mutasyonların oluşum sıklığı tüm nüfusun genetik bileşimindeki değişikliklerin tarihlendirilmesi olanağına götürecek şekilde tahmin edilebilir. Bu ayrıca genetikçilerin binlerce yıllık sürece geri dönerek bu mutasyonların hareketlerini izlemelerine de izin verir.

Bu çalışmanın her yönü hakkındaki ayrıntılı bir yorum bu kitabın kapsamının ötesindedir fakat hem Brian Sykes, hem de Stephen Oppenheimer tarafından bağımsız şekilde sürdü-

---

15) Bu genetik araştırmaların ayrıntıları için Sykes (2006) ve Oppenheimer'e (2006) bakınız. Stephen Oppenheimer bulduklarının bir özetini *Prospect Magazine*'in www.prospect-magazine.co.uk 'de bulunabilecek olan Ekim 2006 sayısında vermiştir.

rülen analizler benzer neticelere ulaşmıştır. Hem Britanya, hem de İrlanda halklarındaki DNA'nın çoğunluğu adaları son Buzul Çağı'nın yaklaşık 12,000 yıl önce başlayan bitiminden sonra şimdi İspanya ve Portekiz olarak bilinen yerden tekrar işgal eden Mezolitik (Orta Taş Devri) avcı toplayıcılarından gelmektedir. Stephen Oppenheimer bunu şu şekilde belirtmektedir:

> Kuzeybatı Avrupa'nın genetik girdisinin çoğunluğu 7,500 sene evvel, Son Buzul Azamisi'nden sonra ve Avrupa Neolitiği'nin başlangıcından önce İberya göçmenlerinin yeniden artmasından türemektedir.[16]

Oppenheimer Britanya ve İrlanda nüfuslarındaki genlerin % 60-70'inin bu dönemde İberya Yarımadası'ndan geldiğini ve bölgesel birçok farklar olsa bile, benzerliklerin bunlara ağır bastığını tahmin etmektedir. Ayrıca kuzey İspanya'nın Bask bölgesini bu genlerin ana kaynaklarından birisi olarak tanımlamaktadır.

Diğer yerlerden gelen %5'ten fazla olmayan genetik malzemeyle adalara olan sonraki gen akışları orijinal akışa kıyasla nispeten önemsiz olmuştur. Bu, bir zamanlar yaygın olan tarımın Britanya ve İrlanda'ya Yakın Doğu kökenli insanlar tarafından getirildiği inancıyla ve aynı şekilde yaygın olan beşinci yüzyılda Romalılar'ın çekilmesinden sonraki Anglo-Sakson işgalinin buradaki Kelt nüfusunu tamamen yerinden ettiği teorisiyle olduğu gibi Kelt istilası teorisiyle de gayet bariz şekilde çelişmektedir. Bütün bu hadiseler dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardaki Viking akınları ve 1066 Normal istilası gibi genetik izler bırakmıştır ama kalıcı genetik etkileri son 50 yılda Britanya'ya göçlerinkinden fazla olmamıştır.

Dış görünüşe göre bu araştırma Britanya ve İrlanda'nın tüm

16) Oppenheimer (2006).

halkları arasında, bu halkların kendilerini Kelt mi yoksa Anglo-Sakson ınu kabul ettiklerine bakmaksızın, genetik farklılıklardan çok benzerlikleri öne sürmektedir. Oppenheimer, bunu kabul ederken Kelt topraklarıyla İngiltere arasında Anglo-Saksonların M.S. beşinci yüzyılda gelişlerinden çok daha geriye giden bir kültürel bölünmeyi varsaymaktadır. Şimdi Kelt bölgeleri olarak düşündüğümüz yerlerin farklı toplumlardan oluştuğunu ve bunların birbirleriyle, şimdi İngiltere olan yerle olandan çok daha fazla bağlantılı olduklarını iddia etmektedir. Ayrıca İngiltere'nin güneydoğusundaki kabilelerin Kelt dillerinin bir diyalektinden çok, şimdiki kuzey Fransa ve Belçika'daki Belgic kabilelerinin diliyle akraba bir Germen dili konuştukları tahmininde bulunmaktadır. Bu, proto-İngilizce dilinin ilk ortaya çıkışını halen düşünülenden çok daha eski bir tarihe koyınakta ve Keltler için bir başka ayrı kültürel kimlik örneğine işaret etmektedir. Belli bir miktar dilbilimsel kanıt bu kuramı desteklemektedir, ama şimdilik geniş şekilde kabul edilmiş değildir.

Arkeoloji, Genler ve Mitler

Parlak *Facing the Ocean* [Okyanusla Yüzleşme] kitabında Barry Cunliffe kuzeybatı Avrupa'nın Atlantik cephesi olarak tanımladığı yerin arkeolojisinin kapsamlı ayrıntılarını sunmaktadır. Bu bölgenin M.Ö. 8,000'lere kadar geri giden kültürlerindeki sürekliliği anlatmaktadır. Bu bölgenin toplumlarının, değişiklikler çoğunlukla içerden doğsa bile, sürekli bir değişim halinde oldukları karmaşık bir resim de ortaya çıkmaktadır. Bu, harici etkilerin girişini dışlamaz, ayrıca Cunliffe nispeten az sayıda göçmenin gelişini de kabul eder, ama değişiklikler kitlesel insan göçünün sonucu değildir.

Son yıllarda sürdürülen genetik araştırmalar çok benzer sonuçlara varmaktadır. Bu buluntuların akademik çevrelerde şimdilik genel kabul görmediğini ve çok farklı şekillerde yo-

rumlanan başka incelemelerin de olduğunu söylemek doğrudur, ama bunlar kesinlikle arkeolojik kuramları desteklemekte belli bir yol almaktadır. Bu araştırma halen devam etmektedir ve büyük tartışmalara ve fikir birliğine yakın bir yere ulaşmadan önce kuşkusuz bazı sıcak münakaşalara konu olacaktır. Şu anda, bağımsız ve ayrı disiplinler yoluyla yapılan araştırmalarda benzer neticelere ulaşıldığı ve bir (yerel vaka olarak Britanya ve İrlanda'nın Kelt kültürleri) araştırmanın neticelerinin diğer araştırmanın sonuçlarına bağımlı hatta onların etkisi altında bile olmadığı gerçeği, davanın ikna edici olduğu anlamına gelmektedir.

Diğer her şey gibi akademik disiplinler de değişen modalara tabidir ve şu anda gördüğümüzün bu olduğu iddia edilebilir. Geçmişte bir kültürdeki gözlemlenebilir herhangi bir değişiklik bir grup insanın yerini toptan bir diğerinin almasına yorulmuştur. Bugünlerde ise sarkaç tersine aşırılığa gitmiş ve neredeyse tüm kültürel değişiklikler insanların hareketinden çok, fikirlerin bir kültürden diğerine akmasının (acculturation) sonucu olarak tanımlanmıştır. Belki gelecekte bir zamanda değişikliğin her iki yöntemle ve her ikisinin karmaşık bileşimleriyle gerçekleştiğini görecek orta bir konum benimsenecektir.

Bu gelişim teorilerinin Kelt mitolojisi düşüncesi üzerindeki etkisi Britanya ve İrlanda'daki Kelt toplumunun diğer yönlerinin incelenmesine olan etkisine çok benzerdir. Eğer sürekli kültür iddiaları kabul edilirse, o zaman 2,500 yıl önce orta Avrupa'dan Kelt halklarıyla gelmeyip, Hıristiyanlık öncesi zamanlara ve (büyük olasılıkla) tarih öncesinin çok daha gerilerine giden Kelt hikâye anlatma geleneği yerel bir vakaydı. Sözel bir kültürün sözel ürünlerini ele alırken bunların kökeninin tarih öncesinin ne kadar gerilerine gittiğini bilmek imkânsızdır, ama mitlerin Britanya ve İrlanda'ya İberya Yarımadası'ndaki barınaklardan gelen Mezolitik avcı-toplayıcılarla bir şekilde ulaştığını öne sürmek mantıksız olmayacaktır.

İngilizce'de, İrlandaca ismi *Lebor Gabála Erenn*'in tercümesi *The Book of Invasions* [İstilâlar Kitabı] olarak bilinen on birinci yüzyıl Orta İrlandaca koleksiyonunu meydana getiren hikâyelerden bazılarında İrlandalılar'ın kökeni olarak İspanya imaları bile vardır. Elbette bu kaynakların doğruluğunu kontrol etmenin bir yolu yoktur, onun için bunlardan belirli neticeler çıkarılması gerçekte mümkün değildir. Hikâyelerden birisi Galiçya'nın Brigantium şehrinin (günümüzde genellikle La CoruÀa olarak belirlenmiştir) tepesinden uzaktaki İrlanda'nın yeşil sahilini görebilecek kadar yüksek, büyük bir kule inşa eden Milesyalı kralı Breogán ile ilgilidir. Oğulları bu yeni ülkeye bir keşfe çıkarlar, ama oraya vardıklarında birisi ülkenin o zamanki sakinlerinden olan Tuatha Dė Danaan tarafından öldürülür. Bu cinayetin intikamı olarak Breogán'ın torunlarından birisi İrlanda'ya tam bir istilâ kuvveti götürür ve savaşta Tuatha Dė Danaan'ı mağlup eder, böylece İrlanda'nın kontrolünü ele geçirir ve modern İrlandalılar'ın ataları olurlar.

Yukarıdaki iddiaların ışığında Kelt mitolojisiyle ilgili göz önünde bulundurulacak son bir soru bulunmaktadır. Hikâyelere bu ismin verilmesi halâ kabul edilebilir mi? Örneğin bu kitaba *Kuzey Batı Avrupa'nın Atlantik Cephesinin Yerel Hikâyeleri* ya da *Eskiden Keltler Olarak Bilinen Halkın Destansı Hikâyeleri* adı verilebilirdi. Belki de daha uygun terminoloji yokluğunda *Kelt Mitolojisi*'ne bağlı kalmak en iyisi olacaktır.

Demir Çağı Toplumu

Hayatta kalan Kelt mitlerinin hakikaten antik oluşu hakkında tahminde bulunmak, bunların binlerce yıl geriye, tarih öncesine giden hikâye anlatma geleneğinin bir parçası olabileceğini öne sürmek mümkündür, ama kesinlikle söylenilebilecek olan şey bunların Hıristiyanlığın dördüncü ve beşinci yüzyıllarda Britanya ve İrlanda'ya varışı öncesinde var olduğudur. Mitolojileri oluşturan hikâyeler yazıldığında bunlar zaten çok

eskiydiler. Hikâyelerde verilen savaşta kullanılan silah tiplerinin anlatımından, ayrıca savaş arabalarının kullanımından bu hikâyelerin Demir Çağı'na ilişkin olduğunu belirtmekte gayet rahat olunması mümkündür. Bu mutlaka bunların ilk kez o çağda oluşturulduğu değil, ama kaydedilen uyarlamaların o zamanlar dolaşımda olduğu ve eğer daha eskiyseler, çağdaş dinleyiciler için uyarlandıkları anlamına gelir. Öyleyse mevcut amaç için genel olarak toplumun, o toplumun ayrılmaz bir parçası olan hikâye anlatıcılarının işbaşında olduğu, hikâyelerini anlattıkları o zamanda düşünülmesi uygundur.

Demir Britanya'da, geleneksel olarak Demir Çağı'nın başladığı söylenen M.Ö. yedinci yüzyılın binlerce yıl öncesinden beri kullanılmaktaydı, ama demir üretme teknolojisi nispeten büyük ölçekli hale gelene kadar demir enderdi ve yalnızca ayinsel ve törensel nesnelerin yapımında kullanılmaktaydı. M.Ö. yedinci yüzyılda demir, alet ve silâhlar dâhil, daha gündelik nesneler için düzenli olarak kullanılmaya başlandı ve bu artan kullanım şimdi ekonomi büyümesi diyebileceğimiz şeye katkıda bulundu. Neolitik çağda başlamış olan çiftçilik için toprak açılması, nüfus gibi, önemli ölçüde arttı. Doğru derecede tahmin etmek zordur, ama bu dönemde adalarda yaşayan muhtemelen iki, üç milyon civarında insan vardı.

Yine geleneksel olarak Britanya'da Demir Çağı'nın, en azından daha eski tarih kitaplarına göre medeniyet ve tarihin başladığı M.S. 43 yılındaki Roma istilâsıyla sona erdiği söylenir. Bugün Kelt bölgeleri diye bildiğimiz yerlere karşılık gelen ve İrlanda'nın tümünü içeren Romalılar tarafından işgal edilmeyen yerlerde Demir Çağı, Hıristiyanlığın etkisi hâkim hale gelinceye kadar yaklaşık bir altı yüzyıl daha devam etti ve Britanya ve İrlanda, İlk Ortaçağ ya da Karanlık Çağlar denilen döneme girdi. İncelenen mitoloji bu yerlerden geldiği için tartışmaların çoğu bunlar üzerinde yoğunlaşacaktır ama Roma Britanyası'nın ve bunun sınırları ötesindeki Kelt bölgelerinin

işgal süresince birbirleriyle karşılıklı etkileşimde bulunduğu akılda tutulmaya değer. Elbette Roma hükmü altında yaşayan insanlar da bir gecede Romalılaştırılmış değillerdi. Muhtemelen onların da bir hikâye anlatma geleneği vardı ve bundan geriye hiçbir şey kalmamıştır. İngiltere'den sahip olduğumuz *Beowulf* destansı şiiri gibi hikâyeler daha sonraki bir zamandandır ve (en azından *Beowulf*) Norveç mitolojisiyle daha fazla ortak şeye sahip görünseler de, köken olarak Anglo-Sakson kabul edilirler.

Demir Çağı'nda Britanya ve İrlanda'daki toplumu sanki tek bir varlıkmış gibi tanımlamak, kesinlikle bunu bugün için yapmaktan daha doğru değildir. Adaları her biri kabaca günümüzün ilçelerine [county] eş bir alan işgal eden çeşitli ayrı kabile grupları doldurmuştu, bu farklılığa rağmen kabileler birçok kültürel özelliği paylaşmaktaydılar. Bir kral ya da şefin önderliğindeki soylular, şimdi *druits* [büyücüler] dediğimiz ruhban, bir savaşçı sınıfı, bir zanaatçı sınıfı ve çok sayıda tarım işçisiyle toplum katı biçimde hiyerarşikti. Galya Savaşları'nda Jül Sezar bu insanları köleler diye tanımlamıştır, ama muhtemelen bir Romalının Britanya görüşünü yansıtmaktaydı. Köleliğin kesinlikle var olduğu görünmektedir ama kölelerin toprakta çalışan alelâde erkek ve kadınlar olmaktan çok savaş ve akınlar sırasında zorla alınan esirler olması çok muhtemeldir.

Bu tarımsal toplumlardaki insanların çoğunluğu çiftçilere on sekizinci yüzyılın tarım devrimine kadar tanıdık gelecek şekilde toprakta çalışarak çiftliklerde yaşıyorlardı. Daha sonraki çiftçilik yöntemlerinin yok etmediği yerlerde, Demir Çağı tarla sistemleri hububat yetiştirilen ve sığır, koyun ve domuz beslenen bir küçük tarlalar parçalı örtüsü sergilemektedir. Belki de ana fark Demir Çağı'nda neredeyse tüm çiftliklerin bir dereceye kadar savunulduklarıydı. O zamanlar Dorset'teki Maiden Şatosu ve Hampshire'deki Danebury gibi, nis-

peten geniş alanların -Maiden Şatosunda yaklaşık 40 dönüm kadar- hendekler ve ağaç kazıklarla kapatılmış toprak rampalar ağıyla kuşatıldığı tepe kalelerini içeren daha büyük savunma yapıları da inşa edilmişti.

Kuzey İskoçya'da *broch* denilen, birçoğu bugüne kadar çeşitli durumlarda kalmış farklı savunma yapıları olan çok sağlam inşa edilmiş taştan kuleler yaygın bir özellikti. Galway Körfezi'ndeki Aran Adası'nda Innis Mór üzerindeki bir uçurumun kıyısına dramatik bir biçimde tünemiş olan ve yaklaşık 5m kalınlığında taş duvarları olan Dún Aonghasa gibi gayet korumalı taştan kaleler inşa edilmiştir. Böyle savunma yapılarının çoğalmasının açık yorumu kabileler arası savaşların alelade bir olay ve bir kabilenin diğeri üzerine akın etmesinin hayatın gündelik bir tehlikesi olduğu Demir Çağı'nın geçici ve istikrarsız bir dönem olmasıdır.

Bir diğer yorum bu tahkimatların korunma kadar gösteriş için de inşa edildiği iddiasındadır ve Demir Çağı toplumunun üst tabakalarının artan güç ve zenginliğinin peyzaj üzerinde üstün konumlara yerleştirilen giderek artan şekilde etkileyici yapılar inşa edilmesiyle ifade edildiğini öne sürmektedir. Bunlar görülecek, böylece yerel halka kimin yetkili olduğunu hatırlatacak ve potansiyel saldırganları böylesine bariz şekilde korunmuş yerlere yaklaşmadan önce iki kez düşündürecek şekilde konuşlandırılmışlardı.

Bu yapıların inşa edilmesinin bir diğer nedenini İskoç *broch*'ları göstermektedir. Bunlardan yalnızca savunma için gerekli olandan çok daha fazlası vardır ve birçoğu birbirinin gayet yakınına inşa edilmiştir. Olmuş görünen şey, inşaatçıların kimin daha zengin olduğunu göstermek için kaynaklarının giderek daha büyük miktarını gereksiz şekilde özenli *broch* inşasına yatırarak birbirleriyle rekabet ettikleridir. Tamamen işlevsel olarak başlayan bir şey giderek kaynakları bu şekilde ziyan edebilecek kadar zengin bir toplumu belirtecek

şekilde rekabet haline gelmiştir.

Meselenin doğrusu yukarıda özetlenen tüm dürtülerin bileşiminde olabilir. Dövüş doğasında dramatik bir durum olduğu ve daha az dramatik olandan daha fazla kaydedilme ihtimali olduğu için, mitolojideki hikâyeler gerçeği abartıyor da olsa, mitolojiye bakılacak olursa kabileler arasında şu ya da bu şekilde dövüş yaygın bir olaydı. Klasik yazarlar da Britanyalı kabileleri hem kendi aralarında hem de uzaktan gelen düşmanlarla savaşa ve dövüşe yatkın olarak tanımlamaktadırlar ama bunlar tarafsız gözlemcilerin anlatımları değildir. Romalılarla Britanyalı kabileler arasındaki temas çoğunlukla savaştayken olmuştu, o yüzden Romalı yazarlarının Romalı okurlar için yazdıkları anlatımlar bariz şekilde gayet taraflı olmalıdır. Romalılar kendileri dışında herkesi Roma'nın uygarlaştırıcı eline muhtaç barbarlar şeklinde betimlemek eğilimindeydiler, böylece savaşta mağlup olan kabileler kısa vadede acı çekerlerken neticede bu onlar için iyi olacaktı, çünkü Roma İmparatorluğu'nun parçası haline geleceklerdi.

Romalı yazarlar, onların savaşa çıplak gittiklerini ve topyekûn bir saldırıya kalkmadan önce kendilerini savaş için galeyana getirdiklerini anlatarak sık sık savaşçıların vahşi tabiatını vurguluyorlardı. Bu dövüş öncesi şiddetli coşkunluk Yáin'de, rakipleri üzerine mahvedici saldırılarda bulunmadan önce öfkeden deliye dönen Cúchulainn'e de atfedilmiştir. Bu, Jacobite Ayaklanması'nın sonunda 1746'daki Culloden muharebesinde Hanover Hükümeti'nin Britanya Ordusu'nun sık saflarına hücum eden İskoç Yaylalıları'nı da andırmaktadır.

Kelt kabilelerinin Romalılar tarafından barbarca olduğu düşünülen bir başka uygulaması öldükten sonra düşmanlarının kafalarını uçurmaları ve kellelerin muzaffer savaşçılar tarafından teşhir edilmesiydi. Kelt evlerindeki kazılarda kafatası koleksiyonlarının bulunduğu Kıta Avrupası'ndaki arkeolojik deliller ve İrlanda'daki bazı sınırlı bulgular bu tanımlamaları

desteklemektedir. Kurbanların kellelerinin teşhir edilmesi bir savaşçının muharebedeki yiğitliğinin işareti olmuş, ya da belki de düşman ruhlarına sahip olmayı belirten, hatta ölmüş düşmanların hatırasını onurlandıran muhtemelen dinsel bir öneme sahip olmuş olabilir.

Farklı kabileler arasındaki savaşlar, sık sık kadın ve çocukları da içeren, birbirlerinin karşısında küfür ve tehditler haykıran savaşçı saflarıyla oldukça biçimsel işler şeklinde görünmektedir. Gerçek dövüş çoğunlukla, her iki taraftan az sayıda seçilmiş, mitolojideki kahramanlarla kıyaslanabilecek şampiyonlarla sınırlıydı. Bu dövüşlerin niyet edilen sonuçları oldukça farklı da olsa, karşılaşmalar rakip taraftarların birbirleriyle alay ettikleri ve kendi tarafları için tezahürat yaptıkları bir futbol maçıyla da kıyaslanabilir. Maçı kazanmak gerçekte bir düşmanın kafasını kesmekle eşdeğer değildir. Fakat uyguladıkları kontrollü savaş hali rakip kabilelerin anlaşmazlıkları çok sayıda insan ölmeden halletmelerini sağlıyor, böylece tüm kabilelerin uzun vadede hayatta kalmasının riske girmesini engelliyordu.

Arkeolojik kayıtlarda, gömütlere konulmuş ya da adak olarak göl ve nehirlere kasten fırlatıldığı belli olan çok sayıda değişik silâh ve zırh vardır. East Yorkshire'daki gömüt sitelerinden, çoğu M.Ö. dördüncü ve beşinci yüzyıllara tarihlenen birkaç tane bütün savaş arabası çıkarılmıştır. Bunlar kuzey Avrupa'daki benzer savaş arabası gömütlerine karşılık gelebilir ama bunların Britanya ile Avrupa arasında ne seviyede bir ilişkiyi temsil ettikleri bilinmemektedir.

Bulunan yapıtların çoğu gayet süslüdür. Londra'da Thames'te bulunan ve şimdi British Museum'da olan Battersea Kalkanı M.Ö. birinci yüzyıla tarihlenmiş ve mineyle süslenmiş bronz levhalardan yapılmıştır. Kalkanın üzerindeki sanatsal çalışma repoussé denilen bir metal işleme tekniğiyle içten dışa çekiçlenen dekoratif daireler ve kıvrımlarla karakterize edi-

len La Tène tarzındadır. Genellikle, yapısının kırılganlığıyla birlikte kalkanın ağırlığı sebebiyle savaşta kullanılırsa yararsız olacağı, o yüzden muhtemelen törensel bir işleve sahip olduğu, belki de özellikle tanrılara sunulmak için Thames'e fırlatılmak üzere yapıldığı düşünülmektedir.

Göl ve nehirlerde bulunan kılıçların birçoğu adak yapmak için sürekli aynı noktanın kullanıldığını ya da bazı durumlarda belki de savaşta ele geçirilmiş çok sayıda silahın bir defada atıldığını belirtecek şekilde toplu haldedir. Yapıtların Battersea Kalkanı gibi bazıları çok süslüdür ve kullanım belirtisi göstermemektedir. Bu kılıçların tasarımı bu mallar için kapsamlı bir ticaret ağının varlığını belirtecek şekilde Avrupa'nın birçok yerinde bulunanlara benzemektedir. Bunlar ayrıca farklı kabilelerin asilleri arasında dostane ilişkiler sürdürmek için yapılan hediye değişimine de dâhil olmuş olabilirler.

Gömütlerde ve suda bulunan bir başka yapıt türü, birlikte burulmuş ve karakteristik bir hilâl biçimi verilmek üzere bükülmüş kıymetli metal, çoğunlukla altın tellerden yapılmış bir tür ağır gerdanlık olan burmadır. Bunlara kesinlikle yüksek bir değer verilmiş ve uygun konumdaki insanlar tarafından takılmış olmalıdır. Erkekler taktığında bunların savaşta yiğitlik işareti belki de koruyucu bir tılsım olabileceği öne sürülmüştür, ama kadınlar da takmaktaydı, onun için bunların, takanların soylu sınıfa aidiyetlerinin işareti olması daha mümkündür.

Demir Çağı Britanya ve İrlanda'sında kadınların konumunun klasik dünyadakinden çok daha belirgin olduğu görünmektedir. Bu görüşün kadınların konumunu vurgulamaya çalışan modern feministlerce aşırı desteklendiği öne sürülebilir ama savaşta erkeklerin yanında savaşan, mal mülk sahibi olan ve miras kalan birçok kadın anlatımı vardır. İyi bilinen bir güçlü ve önde gelen kadın örneği, M.S. birinci yüzyılda kocası öldükten sonra şimdiki East Anglia'yı işgal eden bir kabilenin, Iceni'nin Kraliçesi olan ve Romalılara karşı neticesi başa-

rısız bir isyana önderlik eden Boudica'dır.

Mitoloji de güçlü ve kuvvetli kadınlara birkaç örnek içermektedir. İşte Ulster Dönemi örneklerinden ikisi. Táinn'de, Mebh, Connacht Kraliçesi ve Ulster üzerine yapılacak ve amacı büyük bir boğayı çalmak olan saldırının lideridir. Bu yapılmıştır, çünkü ondan aşağı olarak betimlenen kocası bir boğaya sahiptir ve kadın ona geçilmek istemez. Táinn'in habercilerinden birisi olan, daha önceki bir hikâyedeyse Ulster Kralı Conchobar'ın maiyetinden bir kadın olan Deirdre, kendisine aşığını öldüren adamı koca almasını emreden kralın buyruklarına boyun eğmeye hazır değildir. Böyle yapmakla İrlandalı kahramanların katı şeref kuralına karşı çıkmaktadır, sonunda da kendisini şerefsizleştirmektense ölür.

Bu iki kadın elbette hikâyelerdeki karakterlerdir, ama hikâyelerin etkin olması için bu güçlü ve bağımsız kadınların dinleyen insanlarca inanılır olması gerektiğini öne sürmek mantıklı görülebilir. Alt sınıftan kadınların da kendi erkekleriyle kıyaslanabilir konum elde etme yeteneğinde olmadıklarını düşünmek için sebep olmasa da, böyle eşitlikçi ilkelerin toplumun asillerin aşağısındaki seviyelerinde de geçerli olup olmadığını söylemek imkânsızdır.

Tara ve Navan Kalesi

Kelt kültürünün bazı yönleriyle ilgili olarak arkeolojik araştırmaların sonuçlarıyla mitolojide verilen ayrıntılar bir miktar ittifak içerisindedir. Kültürün en öne çıkan iki yönü olan dövüş ve çiftçilikte durum özellikle budur. Mitolojideki hikâyeler çoğunlukla şu ya da bu tür dövüşle ve genellikle şaşılmayacak şekilde bu eylem hakkında anlayışsız görüşe sahip komşularından sığır çalan bir grupla ilgilidir. Bundan çıkarılacak bir sonuç Kelt kültürlerinde birçok tarım toplumunda güç ve zenginlik sembolü olarak kabul edilen sığıra büyük önem verildiğidir.

Arkeolojiyle mitoloji arasında benzerlikler bulmak kısmen mitolojinin kaynaklarının kontrol edilmesi ya da doğrulukla tarihlendirilmesi imkânsız olduğu için tehlikeli bir uğraş olabilir. Genel olarak mitolojiden elde edilen ayrıntılar, arkeolojik buluntuların yorumlanmasından doğabilecek olası senaryo örneklemeleri gibi yalnızca kurgusal şekilde kullanılabilir. Oysa mitoloji ve arkeolojinin birbirlerini, benzerliklerin reddedilmesi olanaksız hale gelecek kadar destekliyor göründüğü bazı durumlar vardır. Böyle örneklerden birkaç tanesi İrlanda'da gözlemlenebilir ve iki misal olan Tara Tepesi ve Navan Kalesi bu hususu belirtmek için aşağıdaki tartışmada kullanılmaktadır.

Dublin'in yaklaşık 20 mil kuzeyindeki Meath İlçesi'ndeki Tara Tepesi İrlanda'daki en iyi bilinen antik sitelerden birisidir. Boyne Vadisi'nde, Bazen Boyne Sarayı'nın törensel manzarasını oluşturuyor şeklinde tanımlanan diğer uluslararası öneme sahip arkeolojik sitelerden uzak olmayan bir yerde olup, Newgrange Knowth ve Dowth mezar dehlizlerini ihtiva etmektedir. Yeni bir İrlanda rehberi Tara hakkında şunları söylemektedir:

> Tarih, edebiyat ve arkeolojinin olağanüstü bir kavuşması Tara Tepesi'ni daha geniş bir tören ve yerleşim sitesinin merkezi parçası şeklinde ortaya koymaktadır; dini ve askeri anıtların, tabu ve geleneklerin tanımlayıp koruduğu [Tepe] Orta Çağ'ların başında Tara krallarının ferann rig'i yani kraliyet emlâki haline gelmiştir.[17]

Tara hem mitolojik, hem de tarihi çok sayıda İrlanda kralının makamı olarak adlandırılmıştır ve Ulster Dönemi ve İstilâlar Kitabı dâhil, mitlerin birçoğunda geçmektedir. Fenian

17) Halpin ve Newman (2006).

Dönemi'nden örnek alınırsa, genç kahraman Fionn mac Cumhaill, önce Tara'yı her yıl 1 Kasım'da Samhain Kelt festivali için tepeye gelen ve her defasında aynı şekilde karışıklığa sebep olan Aillėn mac Midgna'dan koruyarak kendini kanıtlar. Aillėn, Tara'daki adamları onlara müzik çalarak uyutur, sonra da evlerini yakıp yıkar. Fionn, Tara kralı tarafından kendi klanının başı olarak tanınması karşılığında Aillen işini üstlenir. Kendisini müziğin uyutucu özelliklerine bağışıklı kılar ve Aillėn diğer herkesi uyuttuktan sonra dövüşüp onu yener, kafasını uçurup bir mızrağın ucunda teşhir eder. O andan itibaren Fionn kahraman olur ve daha birçok yiğitlik yapmayı sürdürür.

Site Fionn'un kahramanca işleriyle ilgili herhangi bir şey belli etmez, ama onun yaklaşık M.Ö. 3,500 yıllarına kadar giden İrlanda tarih öncesindeki önemini göstermektedir. Tüm kompleks içerisinde en iyi tanınanlardan birisi, hikâyelerin İrlanda'nın gerçek kralı dokunduğunda çığlık attığını anlattığı, bariz fallus sembolizmine sahip Lia Fáil ya da Kader Taşı olan çeşitli biçimlerde yaklaşık 25 anıt bulunmaktadır. Şimdi Ta-ra'da duran taş muhtemelen on sekizinci yüzyıl sonlarında İrlandalı milliyetçiler tarafından dikilmiş olsa bile, taşın en son 1002 yılında İrlanda kralı olduğu zaman Brian Boru dokununca çığlık attığı söylenir.

Mitolojik bağlantılara sahip bir başka önemli arkeolojik site İngilizce Navan Fort [Navan Kalesi] olarak bilinir. Kuzey İrlanda'da Armagh yakınlarındaki bir tepenin üzerindedir. İrlandaca Emain Macha adı verilir ve burası Ulster Dönemi'nde Táin'de meydana geldiği söylenen olaylar döneminde kral Conchobar'ın makamı olarak geçen yerdir.

Site ilk baştan toprak yığınları ve hendeklerle korunan standart bir tepe kalesi gibi görünür, ama arkeolojik kazılar onun çok daha karmaşık olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tepenin üzerindeki binalar amaç olarak savunmadan çok törensel olduk-

ları izlenimini vermektedir ve bir Demir Çağı zindanı bunun yeniden inşa edilmeden önce defalarca yakılıp yıkıldığını göstermektedir. Francis Pryor da dâhil, arkeologlar bunun bir kraliyet konutu olduğunu ve sitenin diğer özellikleriyle birlikte, yaşayanlar âleminden ölülerin, ataların âlemine geçişe ilişkin sembolik öneme sahip bulunduğunu öne sürmektedirler. Britanya ve İrlanda'da binlerce yıllık bir dönemde inşa edilmiş diğer dairesel anıtlarla da ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Pryor şöyle devam ediyor:

> Belli yerler çok eskiye giden köklere sahiptir, ama bu yerleri bu kadar özel kılan fikirler, hikâyeler, mitler ve efsaneler nihayetinde Neolitik döneme hatta muhtemelen daha da eskiye kadar götürülebilecek kökenlere sahiptir. Eğer arkeoloji bize bir şey öğretiyorsa bu, düşünce ve fikirlerin en kalıcı anıtlardan daha uzun süre yaşayabildiğidir.[18]

Mitolojiden Conchobar ve Cúchulainn gibi kişilerin gerçekten Navan Kalesi'nde yaşadıklarını öne sürmek hayali olabilir. Fakat bir an için akılcılık kenara bırakılırsa, tepenin etrafında bulunan çok sayıdaki gömüt sitelerinden birisinin İrlanda'nın en büyük mitolojik kahramanlarından birisinin fâni kalıntılarını içermediğini kim söyleyebilir?

Din

Sözel bir kültürde yaşayan insanların 2,000 yıl kadar önce düşündükleri şeyleri yeniden oluşturmaya çalışmak tamamen imkânsız bir iştir, onun için Britanya ve İrlanda'nın Hıristiyanlık öncesi dini hakkında özel ayrıntılar verilmesi zordur. Kelimelerle bize kalan her şey, ilk Hıristiyanlık döneminde çoğunlukla pagan dinsel çağrıştırmalardan temizlenmiş mito-

18) Pryor (2003).

loji bakiyesidir. Arkeoloji ve klasik kaynaklar bilgimizi arttırabilir ama neticede her ikisi de gerçeğe doğrudan değil, uzaktan yapılmış yorumlamalardır.

Gal Savaşı'nda Jül Sezar Keltler'i çok dindar insanlar olarak tanımlamıştır. O Britonlar'dan çok Galya halkını kastetmekteydi, onun için de bundan Britanya ve İrlanda halkının dine çok meyilli olduğu çıkmaz, ama gerçekten sahip olduğumuz kanıtlar yaptıkları her şey için bilgi veren ve yöneten dinin onların yaşamlarının da merkezi bir parçası olduğunu ileri sürmek eğilimindedir.

Hıristiyan olmadığı için artık paganizm denilen Kelt dini çoktanrıcılığın bir biçimiydi ve onun muazzam tanrı ve tanrıçalar panteonu doğal dünyanın farklı yönleri -gök, güneş, nehirler, dağlar ve diğer birçokları- ile ilişkiliydi. Bu tanrılardan bazılarına tüm kabilelerde ve şimdi farklı ülkeler olarak düşünebileceğimiz yerlerde yaygın olarak tapılmaktaydı, bazılarıysa yerel, bir kabileye ya da belli bir yere özgüydü. Bu dinin uygulanışı esas olarak seçilen tanrı ya da tanrıçaya kendisini başarılı bir hasat ya da savaşta zafer şeklinde gösterecek olan iltimasını kazanmak için adak sunmayı gerektirmiş gibi görünmektedir. Eğer mitolojiye bakılacak olursa, istenilen cevabı almak için sık sık uzun gecikmelere yol açarak tanrı ve tanrıçaların iltiması elde edilmeden, küçük ya da büyük hiçbir girişimde bulunulmazdı.

Fâni dünyayla tanrılar âlemi arasındaki bağlantı, bu tabirin eskiliği tartışmalı olsa ve o zamanlar böyle çağırılmaları muhtemel görülmese de, druid [büyücü] denilen rahiplerle sağlanmaktaydı. Modern uyarlamalarından gelen en yeni fikirlerin gündönümünde Stonhenge'de ya da diğer neo-pagan olaylarında görüldüğü gibi druidler hakkında neredeyse kesin hiçbir şey bilinmemektedir. Çeşitli New Age dinlerinin yandaşları bu şekilde görmemesine rağmen bu, gerçek Demir Çağı dininden çok on yedinci yüzyıldaki John Aubrey ve on sekizin-

ci yüzyıldaki William Stukeley gibi Kelt Dirilişçileri'nin hayalleriyle ilgilidir. İyi tanınan bir başka modern druid fikri uzun soluklu *Asteriks* çizgi roman dizisinde temsil edilmiştir. Daima uzun beyaz cübbe giymiş ve buna uygun uzun beyaz bir sakala sahip olarak gösterilmiştir ve sık sık altın bir orakla ökseotu keserken ya da bir kazan daha sihirli iksir mayalarken görülmektedir. Sihirli iksir haricinde Asteriks'in yazarı ve çizeri Goscinny ve Uderzo, druid hakkındaki ayrıntıları klasik kaynaklarda verilen tanımlara dayandırmışlardır.

Druidler gizli bir tarikat idi ve sahip oldukları bilgileri yetiştirdiklerine sözel olarak aktarırlardı, onun için ne yaptıklarını ya da işi nasıl ele aldıklarını bilmenin yolu yoktur. Çoğunlukla (kadınlar da druid olabilseler de) biraderlik denilen bir şey oluşturmuş ve düzenli toplantılar yaparak birbirleriyle teması sürdürmüş görünmektedirler. Farklı druidler tarafından yerine getirilen özel görevlerle ilgili bir hiyerarşi vardı. Muhtemelen bazıları belli alanlarda uzmanlaşmışken diğerleri daha genel bir role sahipti. Dini meseleleri ele almanın yanı sıra filozof, bilgi saklayıcısı, kâhin ve yasa koyucusu da olabiliyor ve başka bir dizi işlevi yerine getirebiliyorlardı. Bunun ozanların sahası olması daha muhtemelse bile, hikâye anlatmakla da ilgileniyorlardı.

Klasik kaynaklar insan kurban eden druidleri anlatmaktadır. Kesinlikle tanrılara ve tanrıçalara adaklar sunmakla ilgilenseler bile, insanların buna dâhil edilip edilmediği bilinmemektedir. Bu, düşmanlarını uygarlaşmamış barbarlar olarak sunan Roma propagandasının bir başka örneği olabilir, ama diğer taraftan insan kurban edilmiş olabileceğine dair bazı belirtiler mevcuttur. Kuzey Avrupa'nın diğer kısımları gibi Britanya ve İrlanda'da da bulunmuş birçok bataklık cesedinin yorumlanışından bir dizi kanıt gelmektedir. Bunlar, çoğu Demir Çağı'na tarihlenen, turba bataklıklarında, bu ortamlardaki özel asidik koşullar ve havanın olmayışı sayesinde korunmuş

olarak bulunmuş cesetlerdir. İyi bilinen, 1984'te Cheshire'de bulunan Lindow Adamı ve 2003'te Meath İlçesi'ndeki bir bataklıktan çıkarılan Clonycavan Adamı örnekleri dâhil, birçoğu şiddetle öldürülme işaretleri göstermektedir. M.Ö. ikinci yüzyılda öldürülen Lindow Adamı kafaya üç darbeyle katledilmişti. Sonra da gırtlağı kesilmiş ve ilmikli bir iple boğulmuştu. Öldürüşün törensel bir yönü olduğu da öne sürülmüş olsa bile, bariz şekilde birisi onun öldüğünden emin olmak istemişti. Üçleme, her şeyin üç kerede olması fikrinin kutsal çağrışımları vardı.

Bu bataklık cesetlerinin yorumlanışı çok çeşitlidir, ama en yaygın olanı idam edilmiş ya da kurban diye öldürülmüş hüküm giymiş suçlular ya da savaş esirleri olduğunu öne sürmektedir. Ölümleri muhtemelen idamla kurbanın bir bileşimiydi. Cesetlerin korunacakları bataklıklara konulması, belki de bu yerler toprakla su arasında eşik, böylece canlılar dünyasıyla ölüler âlemi arasında bir çeşit ara halini temsil ettiği düşünüldüğü için, muhtemelen kasıtlıydı. Eğer durum buysa, o zaman bu insanlar, Kelt dinine göre, öldüklerinde Öbür Dünya'ya, ataların, tanrı ve tanrıçaların dünyasına girmekten alıkonulmuşlardı.

Bu Öbür Dünya'nın yeraltında olduğu, göl ve nehir gibi su kitlelerinin de onunla insanlar âlem arasında bir geçiş bölgesini temsil ettiği düşünülmekteydi. Tören kılıçları ve mücevherat gibi kıymetli nesnelerin göllere ve nehirlere fırlatılması Öbür Dünya'da yaşayan tanrılara doğrudan başvurmanın bir yolu olmuş olabilir. Kutsal siteler genel olarak dinde önemli bir rol oynamış görünmektedir ve belli sulara bir şeyler atarak adak sunmanın yanı sıra, druidler genellikle belli meşe, fındık ve porsuk ağaçlarından oluşan korularda törenler düzenlemişlerdir.

Birçoğu yılın önemli mevsimsel ve tarımsal olaylarını belirten festivaller de dini uygulamanın önemli bir parçasıydı. Kelt dünyasındaki dört ana festivale Kelt dünyasının farklı kısım-

larında farklı isimler verilmiş olup, aşağıdaki İrlanda uyarlamasıdır ama bunların diğer bölgelerde karşılıkları mevcuttur.

Imbolc, kuzulamak üzere olduklarının ve kışın nihayet bitmekte olduğunun bir işareti olan koyunların süt üretmeye başlamasıyla ilişkilendirilen bir zamanda, Şubat başındaydı. Daha sonraki Hıristiyan takviminde Azize Brigid Günü haline gelen festival, tanrıça Brigid'e adanmıştı. Bunu hayvanların yazlık otlaklarına götürüldüğü 1 Mayıs'taki Beltane izlemekteydi. (Birçok ülkede bu, Kelt takvimiyle alâkalı bir şeyden çok Uluslararası Emek Günü'nü belirtse de, halâ bayram olarak devam etmektedir.) Lughnasa 1 Ağustos'ta kutlanmaktaydı ve tanrı Lugh'a adanmıştı. Bu, insanların başarılı bir sonuç elde etmek için adaklar sunduğu hasat mevsiminin başlangıcıydı. Hıristiyan takvimindeyse başarılı bir hasat alındıktan sonra teşekkür edilir. Bu, çoktanrılı ve tektanrılı dinler arasındaki farklardan birisini göstermektedir. Çoktanrılıda tanrılara adaklar başarıyı güvenceye almak için bir olay olmadan evvel sunulurken, müşfik bir tanrının takipçileriyle ilgilendiği düşünülen tek tanrılı dinlerde adaklar şükran işareti olarak olaydan sonra sunulur.

Kelt takviminin son festivali 1 Kasım'da yazın bitişini ve kışın başlayışını belirten Samhain'di. Bu, sığırları kış boyunca doyurmaktansa kesmenin geleneksel zamanıydı ve çoban ateşlerinin yakılmasıyla belirtilmekteydi. İngiliz geleneği olan 4 Kasım Çoban Ateşi Gecesi'nin öncüsü olarak görülebilir, ayrıca Hıristiyan Kilisesi'ndeki imanla ayrılanların anıldığı Tüm Azizler Günü'dür. Öncesi akşamı bugün ismi Tüm Azizler Günü'nün eski ismi Tüm Kutsanmışlar Günü'nün öncesi akşamı All Hallow Even'in bozulmasıyla türemiş bir isim olan Halloween diye kutlanmaktadır.

Hem Romalılar, hem de eski Hıristiyanlar Kelt dininin bu yönlerini kendilerininkiyle bütünleştirmişler ama her ikisi de druidlerin gücünü anlamış ve faaliyetlerini baskı altına alma-

yı denemişlerdir. Meselâ Romalı yazar Strabo, druidler için önemli bir mahal olduğu belli olan Anglesey'e yapılan, druidlerin lejyonlar tarafından yenildiği ve kutsal korularının tahrip edildiği bir saldırıdan bahsetmektedir.

Aziz Patrick'in beşinci yüzyılda Hıristiyanlığı İrlanda'ya nasıl getirdiğini anlatan çeşitli hikâyelerde, belki de tüm ülkenin en kutsal yeri olan Tara Tepesi'nde druidlerle tartışıp sonunda onları yenerken tasvir edilmiştir. Druidler'in yenilgisinin tamamen Aziz Patrick sayesinde olup olmadığı tartışmaya açık olsa da, Hıristiyanlığın benimsenmesiyle eski Kelt dini giderek yok olmaya başlamıştır. İrlanda'daki Katolik Kilisesi'nin birkaç Azizler Günü kabul etmesine ve belli mahallerin kutsal olduğunun düşünülmesi bazı eski yöntemlerin Hıristiyan İrlanda ile bütünleşmesinin neticesi olmasına rağmen, eski dinle elle tutulur tek bağlantı mitoloji haline gelene kadar, druidlerin akıllarında tutulan bilgiler zamanla kayboldu.

Söylenen ve Yazılan Söz

Sözel Gelenek

Kelt mitlerinin kilit yönlerinden birisi hayatta kalan yazılı hikâyelerin, içinde oluştukları sözel kültürle olan ilişkileridir. Yazıldıkları anda hikâyeler sabitleşir, sözel değil, yazılı geleneğin bir parçası haline gelir. Bundan önce hikâyelerin nesilden nesile sözle geçerek hayatta kaldığı ve anlatılmaya devam ettiği uzun bir dönem olmuş olmalıdır.

Sözel hikâye anlatımı geleneği hakkında, 1930'larda Milman Parry'ye ve daha sonra Parry'nin Homeros'daki sözel öğeler üzerine çalışmasını devam ettiren ve bunu o zamanlar yaşayan bir gelenek içerisinde yürüten Yugoslavya'nın (şimdiki Sırbistan) sözel şairlerinin destansı şiirlerini oluşturup icra etme işini nasıl yürüttüklerini göz önünde bulunduracak şekilde genişleten Albert Lord'a kadar giden epeyce akademik çalışma yapılmıştır.[19] Homeros epiklerinin ve Kelt mitlerinin kesinlik-

19) Lord (2000), ilk kez 1960'da yayınlanan çalışmanın yeni bir baskısı.

le aynı şekilde oluşturulduklarını öne sürmek gülünç olacaktır, ama aynı zamanda hem bunlar, hem de Yugoslav sözel gelenekleri, hepsi de tamamen sözel geleneklerin ürünleriydi, o yüzden bazı kıyaslamalar yapılması mantıksız değildir. Fakat bunu yapmadan evvel sözel kültürden bahsettiğimizde ne demek istediğimizi düşünmek ve bununla yazılısı arasındaki farklara bakmak önemlidir.

Yazının yorum yapılmayacak kadar bölünmez bir parçası haline geldiği modern Batı kültürünün bakış açısından yazının icadından önce insanların nasıl yaşadıklarını anlamak kolay değildir. Genel insanlık tarihi bakımından yazı nispeten yeni bir icattır. Modern insanlar (*Homo sapiens*) yaklaşık 200,000 yıldır varken bilinen en eski yazı sistemi Mezopotamya'da 6,000 yıl önceki Sümer medeniyetine tarihlenmektedir. En eski kullanımından sonra yaygınlaşmadan önce binlerce sene geçecek, kitapların ve genelde okuryazarlığın bugün sahip olduğu etkiye sahip olmaya başlaması on beşinci yüzyılda (Çin'de birkaç yüzyıl daha önce) oynak tipo matbaanın icadına kadar gerçekleşmeyecektir. Temel atan kitabı *Orality and Literacy* [Sözellik ve Okuryazarlık]'da Walter Ong, 'Yazı, insan bilincini diğer her icattan daha fazla dönüştürmüştür'[20] diye yazmaktadır. Bu tartışmalı bir husustur, ama yine de sözel ve yazılı kültürlerdeki insanların düşünce şekilleri arasındaki farkı göstermektedir.

Yazılı kültürde karmaşık fikirler kâğıt üzerinde adım adım halledilebilir ve notlar okunarak her aşamaya geri dönülmesi mümkündür. Bu süreç devam ettikçe bunu okumayı seçen herkesin ulaşabileceği bir bilgi bütünü oluşur. Bu elbette sözel kültürde bir seçenek değildir, onun için önemli bir soru ortaya çıkar. Sözel kültürde insanlar zor problemleri nasıl halleder, sonra da kazandıkları bilgiyi nasıl korur?

20) Ong (1982).

Yazı kullanmadan problem çözmenin bir yolu, böyle durumlar tahmin edilemese de, esinlendiği bir fikri, eureka [buldum] anı olan birisi yoluyladır. Bir başka yol, problemin bir başka kimseyle konuşulması, bir başka deyişle diyalog, sonra da çözümün sürekli olarak tekrarlanarak hatırlanması ya da daha kolay hatırlanabilmesi için bir ezberleme ya da hatırlatma sistemi geliştirilmesidir. Mitolojiyi meydana getiren kapsamlı bir hikâyeler bütünü gibi büyük miktarda bilginin söz konusu olduğu yerlerde ezberleyerek öğrenmek, sonra da bunu uzun bir süre tutmak son derece zor olacaktır ve sözel kültürde herhangi bir şey unutulduğunda ebediyen kaybedilmiştir. Bir hafıza yardım sistemi bu problemin üstesinden gelebilir, ayrıca hatırlama yöntemi bir kez öğretildiğinde sonraki nesle bilgi aktarılmasını daha da etkinleştirebilir.

Büyük miktarda bilgiyi hatırlamanın en iyi yollarından birisi, bir yolculuktaki merhaleler ya da bir evdeki odalar gibi, hatırlanacak şeyi belli mahallerle bağdaştırmaktır. Esasında burada olan şey, bilginin, diyelim ki evinizde girip odadan odaya dolaşmasını gerektiren bir hikâyeye dönüşmesidir. Her oda ya da o odadaki belli nesneler bunlarla bağdaşan bilgi parçalarını geri getirir. Bunların gelişen bir hikâye haline konulmasıyla öbür türlü bağlantısız bilgi parçaları olacak olan şeylerin hatırlanması çok daha kolay hale gelir.

Son zamanlardaki bilimsel araştırmalar insan beyninin her zaman, öbür türlü rastgele ya da kaotik olaylar dizisi olabilecek şeylerden anlam çıkarmak için bilinçsizce hikâyeler oluşturduğunu ortaya koymaktadır.[21] Biz farkında olmadan beyin kendisine gelen muazzam miktarda duyumsal bilgiyi başından savar, gereksiz gördüğü şeyleri ıskarta eder ve kalanı anlayabileceğimiz bir biçimde sıralar. Şu an için bu yalnızca bir te-

21) Philips, Helen, 'Mind Fiction: Why your brain tells tales', *New Scientist*, 7 Ekim 2006.

oridir, ama eğer böyleyse, bilgileri hikâye biçiminde hatırlamaya yatkın olmamız pek şaşırtıcı değildir, çünkü beyin alışkanlıkla dünyayı bu şekilde algılamaktadır.

Dünyadaki en sözel geleneklerde hikâyeler nesir anlatımdan çok nazım biçiminde söylenir. Bu, nazımın ritmi sözel bir şairin kelimelerin akışına kapılmasına izin verdiği düzenli tekrarlanan bir yapı içerisine yerleştirildiğinde bilginin hatırlanması kolay olduğu içindir. Nazımın kafiye ve ses tekrarı gibi özelliklerinin kendi başlarına hafızaya yardımcı rol oynamaları gibi benzer işlevleri de olabilir. Oysa sözel hikâye anlatıcıları tarafından ilk baştan nesir şeklinde oluşturulmasından çok yazıldığı zamanki yöntemle alâkalı olsa bile, Kelt mitolojisi bütününün neredeyse hepsi nesirdir.

Modern zamanlara kadar mevcut olan Slav sözel şairlik geleneği hakkındaki araştırma ilk baştan Homeros epiklerinin nasıl oluşturulduğuna ışık tutulması amacıylaydı. İncelenen sözel şairler binlerce mısraya ulaşan ve ezberlenmeye kalkılsa hepsinin söylenmesi günlerce sürecek olan tüm repertuarlarını ezberlemeye kalkmıyorlardı, gidişata göre kafiye oluşturma tekniğini öğrenmişlerdi. Şiirin gidişatını ve ritmin düzenini korumak, ama ayrıca hafızaya yardım için basmakalıp birçok ifade kullanıyorlardı. Esasında anlatımın işleyişi için hikâyede ulaşmaları gerektiğini bildikleri noktalar arasına kafiye uyduruyorlardı. Öyleyse çoğu satır şair ilerledikçe oluşturulduğuna göre aynı hikâyenin her söylenişi öncekinden farklı olacak ama şair, belli bir durumla bağdaştırmak, örneğin dinleyicilerle ilgili konu malzemesi eklemek için değişiklik yapmadıkça her defasında aynı yerde bitecektir. Hem *İlyada* hem de *Odiseus*, köken olarak sözel şiir oldukları bariz sonucuna götürecek şekilde, bu düzenli olarak tekrarlanan ifadeler özelliğini paylaşmaktadırlar.

Tekrarlanan ifadelerin Kelt mitlerinde çok ender oluşu sadece bunların çoğunlukla ilk baştan nesir şeklinde yazılmış ol-

malarındandır. Yine de Táin'in bazı kısa pasajları nazımdır. Bunların en eski tarihte yazılanlar olduğu düşünülmektedir, onun için bunlar büyük olasılıkla orijinal sözel uyarlamaya en yakından benzeyenlerdir. Tekrar kullanımı hakkında çok fazla netice çıkarmaya yetecek kadar mısra olmadığı halde, kahramanın isminden sonra ya da zaman zaman tamamen ismin yerine geçecek şekilde sürekli lâkapların kullanılmasında muhtemelen basmakalıp ifade kullanımı olan bazı örnekler bulunmaktadır. Başka isimler arasında Cúchulainn'den, aynen *İlyada*'da Aşilleus'un At Çatlatan gibi lâkaplarla çağrılışı gibi, hepsi de Ulster Tazısı anlamına gelen farklı bir dizi isimle bahsedilmektedir.

Kelt hikâyelerinin daha uzun örnekleri ve Homeros epikleriyle genel olarak uzun sözel şiirler arasındaki bir diğer mukayese noktası bunların bölünmüş yapısıdır. Modern dedektif romanlarının genellikle yaptığı gibi doğrusal bir tema izlemek yerine sözel epikler bir olaydan diğerine geçerler. Bunu bir nedeni epiklerin zamanla ve bazı parçaların eklendiği ve kuşkusuz diğer parçaların çıkarıldığı tekrar tekrar anlatımlarla oluşmuş olmasındandır.

Bir başka husus bu hikâyelerin, destansı olaylara değindikleri gibi, destansı uzunluğa da ulaşabilmeleridir, o yüzden, dinleyicileri epeyce uzun bir süre ilgili ve meşgul tutmak için hikâyenin her bölümünün kendi tepe noktası vardır. Sonra da bu bölümler tüm hikâyenin parçaları olacak şekilde birbirlerinin üzerine kurulur.

Farklı yer ve zamanların edebiyatındaki yapı benzerlikleri, yukarıda anlatıldığı gibi, bunların aynı şekilde oluşturulmuş olma ihtimalini gösterir, ama hiçbir şekilde mutlak kanıt olarak alınmamalıdır. Modern zamanların hikâyecilerinin anlatımları mutlaka antik mitolojiyi meydana getiren hikâyelerin nasıl oluştuğunu göstermez ama daha fazla ikinci derecede kanıt sağlayabilirler. Seán de Burca 1970'lerin başında Gal-

way'de şahit olduğu geleneksel bir hikâye anlatıcısının söyleyişini 'masalın kendisine neredeyse hiçbir şey katmadan tekrar eden çeşitli ifadeler' içeriyor şeklinde tanımlamıştır. Şöyle devam etmektedir:

> Bu tekrarlama ve lâf kalabalığından masalda var olan kısalığın sistemsel biçimde peşinde olunmadığı bellidir. Verilen izlenim söyleyiş sırasında oluşturma, aktarıcının ilerledikçe hikâyesini onun temel unsurlarından (büyük ölçüde kendi sözcükleriyle) uydurduğudur.[22]

Búrca'nın edindiği izlenim hikâye anlatıcısı tarafından da açık şekilde onaylanmıştır, onun için en azından bu oluşturma tekniğinin İrlanda'da bir devirde kullanılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Hikâye Anlatıcıları

Bu kitlesel medya ve bilgi teknolojisi çağında hikâye anlatma sanatı geçmişten gelen bir eğlence biçimidir ve bazı kimseler tarafından artık yaşadığımız dünyada geçersiz, folklorik ve nostaljik olarak görülebilir. Fakat bu fikirlere rağmen hikâye anlatımı halâ canlı ve iyidir ve diriliş gibi bir durum yaşamaktadır. Bu hiçbir yerde, hikâye anlatıcıların eski zanaatlarını icra etmeyi sürdürdükleri İrlanda'dan daha bariz değildir. İrlandaca da bilindiği şekilde bu modern *seanachaithe*'lerin en çok tanınanlarından birisi, yıllardır İrlanda'nın batısındaki eski nesil erkek ve kadınlardan hikâyeler toplayıp birçok ülkede anlatan ve birkaç kitap yazmış olan Clare İlçesi'nden Eddie Lenihan'dır.

---

22) de Burca, Sean (1973). *Aspects of Transmission*. Eigse, 15. Nagy'de alıntı yapıldığı gibi, Joseph Falaky (1986), 'Orality in Medieval Irish Narrative: An Overview', *Oral Tradition 12*.

Dünyanın her tarafındaki birçok halk geleneği gibi hikâye anlatımı da, özellikle kendilerini böyle ev yapımı eğlenceler için fazla incelikli görenlerin, bunun eski moda olduğu ve geçmişe takılı kaldığı algılamasından zarar görmüştür. Cin ve cüce hikâyelerinin ötesinde bir şey göremeyen İrlanda dışındaki bazı kimseler tarafındansa batıl inançlı İrlandalı'nın bir başka beylik örneği olarak kabul edilmiştir. Bu tutumlar elbette son zamanlarda hem İrlanda içinde hem de İrlanda kültürüne ve 'İrlandalılığa' canlanan ilgisiyle dünya çapında muazzam bir diaspora içerisinde çoğunlukla değişmiştir. İrlanda hikâye anlatıcılığı 1960'lardan beri The Chieftains ve Planxty gibi grupların önderliğinde Rönesans gibi bir durum yaşayan İrlanda müziğine, o kadar başarılı olmasa da benzeyen bir yol izlemiştir.

Seanachaithe'ler geleneksel de olsa, Hıristiyanlık öncesi İrlanda'ya kadar giden hikâye anlatma geleneğinin ne derecede mirasçıları olduklarını söylemek imkânsızdır. O zamanlar hikâye anlatıcıları, ya da *filid*, druidlere benzer bir konuma sahipti, şarkı ve hikâye biçiminde tuttukları ecdat, davranış yasa ve kuralları gibi konularla ilgili önemli sözel bilgi muhafızları olarak aslında aynı tarikatın bir parçası olabilirler. *Filid*'in geleneksel rolü, İrlanda Hıristiyan olduktan sonra, druidlerin İrlanda'nın manevi önderleri olmayı bırakmalarının ardından yaşayarak devam etmiştir. Onlar İrlanda soylularının evlerinde çalışmayı sürdürdüler ama yerli İrlanda soyluluğu, Kilise'nin ve 1171'de gelmelerinden sonra Anglo-Norman baronlarının baskısı altında çöktükçe geleneksel hikâye anlatıcılığı da çöktü.

On yedinci asır civarında *filid* geleneği, onu destekleyen İrlanda soyluluğuyla birlikte neredeyse tamamen ortadan kalkmıştı. Elbette hikâye anlatımı tamamen bitmedi ve İrlandaca konuşan toplum arasında, özellikle de İngilizce dilinin etkisinden en uzak olan İrlanda'nın batısında devam etti. 1840 ve

1850 başlarındaki, yaklaşık bir milyon kişiyi öldürdüğü düşünülen ve muazzam seviyelerde göçe neden olan korkunç kıtlıklar İrlandaca konuşan toplum üzerinde yıkıcı bir etki yaptı. 1900 civarında İrlanda nüfusu yarıya, bir daha asla geriye getiremediği bir durum olan 8 milyondan 4 milyona inmişti. İrlanda dili ve onunla birlikte hikâye anlatma geleneği de ülkenin yalnızca kıyılarında hayatta kalarak benzer şekilde zarar gördü ama ikisi de hiç kaybolmadı.

İngiliz kültürel egemenliği karşısında dilleri gerileyen diğer Kelt bölgelerindeki durum da kabaca aynıydı. İskoçya'da on sekizinci yüzyıl Jacobite Ayaklanması'nın yenilgisinin ve Yayla Boşaltmaları'nın* İskoç Galcası konuşanlar üzerinde dramatik etkisi oldu. Bu dönemden sonra yine özellikle kıyılarda ve Kanada, Nova Scotia'daki Cape Briton Adası gibi Galce konuşan büyük göçmen topluluklarının olduğu bazı bölgelerde hikâye anlatımı devam etti.

Galler'de İngiltere'ye yakınlığı ve (Llewellyn ap Gruffydd'in 1282'de I. Edward tarafından mağlup edilmesine kadar giden) birleşme tarihinin eskiliğine rağmen, dil diğer tüm Kelt dillerinden daha büyük çapta hayatta kalmıştır. Prenslerin Şairleri (*Beidd y Tywysogion*) ve Asillerin Şairleri (*Cywyddwyr*) olarak bilinen İrlanda'nın *filid*'iyle kıyaslanabilecek bir ozan geleneği de aynı şekilde gerilemiştir. Modern biçimi aslında Kelt Dirilişi'nin parçası olsa da, bir Galler müzik ve edebiyat festivali olan modern Eisteddfod'un köklerinin o zamana kadar geri götürülmesi mümkündür.

Dil sonrasında yıllarca, canlandırılması için çaba sarf edilen on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar bir derecede devam etse de, genellikle son Cornish konuşanının 1777'de ölen Dolly Pentreath olduğu söylenir. Canlandırmanın dilin kendisini

---

* Koyunlara yer açılması için İskoç yaylalarındaki bazı halkın zorla aşağı indirilmesi – ç.n.

sağlam bir şekilde yeniden oluşturmaya yetecek kadar sürdüğü 1974'te son yerli konuşanı ölen Manx dili daha uzun bir süre devam etti. Manx konuşan daha genç bazıları, gündelik konuştukları dil olduğu için artık mantıken yerli konuşan diye tanımlanabilir.

Brittany'de, Fransız hükümetinin bunun yerine Fransızca kullanılması baskılarına rağmen Breton dili 1960'lara kadar geniş çapta kullanılmaktaydı. O zamandan beri, hükümet pek desteklemese de kalıcı bir düzelişin izlediği feci bir gerileme yaşadı. Ne yazık ki, bütün Kelt bölgelerinde olduğu gibi dil canlandırılabilmişken, folklor bir kez kaybedilince ilelebet gitmiştir. Hayatta kalması için hafızaya ve nesiller boyu kopmayan bir geçişe dayanan bir sözel kültürün geri getirilmesinin yolu yoktur. Halk masallarının ve hikâyelerin halâ büyük çapta anlatıldığı bir zamanda yaşayan eski nesillerin hatırladıklarının geniş bir kaydı yapılmıştır ve bu bölümün başında belirtildiği gibi bazı hikâye anlatıcıları halâ çalışmaktadır ama daha fazlası yitirilmiştir.

Yazılı Hikâye

Kadim bir mitolojinin unsurları Kelt dillerinin gerilemesi, bazı durumlarda bitmesi sonrası kalan halk masallarında kesinlikle izlenebilir, ama şimdi külliyatın çoğu olarak görülen şeyler yedinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İrlanda'da yazılmış hikâyelerden ibarettir.

Yazı İrlanda'da Hıristiyanlığın gelişinden önce anıtlar ya da bölge işaretleri üzerindeki kısa kitabeler şeklinde olan, ama daha önemli yazılarda olmayan *ogham* harfleri biçiminde mevcuttu. Yazıtların incelenmesi ve İncil okumalarına dayanan Hıristiyanlık okunup yazılan bir dindir. Aslında o dönemde birkaç Hıristiyan misyoner çalıştığı halde, geleneksel olarak Aziz Patrick tarafından getirildiği söylenen bu din, İrlanda'ya beşinci yüzyılda Britanya'dan gelmiştir. Birkaç nesil içerisinde

eski dinin ve druidlerin yerine geçerek hızla İrlanda'nın her tarafına yayılmış ve en azından manastırlara bağlı kimseler için okuryazarlık onunla birlikte gelmiştir.

Kelt Hıristiyanlığı, inancın kökeninde Roma İmparatorluğu yoluyla yayılmış olduğu kıta Hıristiyanlığından farklı çizgilerde gelişmiştir. Piskopos gözetimindeki katedral ve piskoposluk bölgesine dayalı bir idari yapı yerine, İrlanda'da çoğunlukla manastır sistemi gelişmiştir. Bunun başlıca nedenlerinden bir tanesi, Roma sisteminin dayandığı şehir ve kasaba yapısı olmayan İrlanda'nın o zamanlar neredeyse tamamen kırsal kalmış olmasıydı. Katedraller esas olarak şehirlerde inşa edilmiş olup karşılığı hâkim elit tarafından ticaret gelirleriyle ödenirken, İrlanda manastırları ve keşişleri aslen kırsal olan İrlanda soylularının himayesi altındaydı.

Manastırlar, dini kurum olmak kadar, Yunanca ve Latince okunup yazılan öğrenim merkezleriydi ve İrlandalı rahipler Avrupa'nın geri kalanında rakipsiz oldukları yazı kopyalama sanatını böyle geliştirmişlerdir. Bu çalışmanın üst noktası, şimdi Dublin Trinity College Kütüphanesi'nde olan dört incilin harikulade resimli ve süslemeli elyazması *The Book of Kells*'te zirveye ulaştığı dokuzuncu yüzyıl civarındadır. Bu kâtiplerin çalışmaları hayatta kalan elyazmaları dizisinin gösterdiği gibi sadece dini konularla sınırlı değildir. Bizdeki hikâyelerin çoğu bu kaynaktan gelmektedir.

Şu anda manastır kâtiplerinin bu metinleri üretirken *filid* ile ne ölçüde işbirliği ettiklerini kesinlikle söylemek mümkün değildir. Her ikisi de asil evlerinin himayesi altındaydı ve *filid* bizatihi manastırlarla, el yazısı yazma noktasına kadar doğrudan birtakım bağlantılara sahip olmuş olabilir, ama bunu kesinlikle söylemek için delil yoktur. Bazı metinler sesli okunması amacıyla yazılmış izlenimini vermektedir ya da en azından bir satır unutan aktörler için sufle kitapları gibidir, ama çoğu akılda daha bilgece bir amaç varken hazırlanmış görün-

mektedir. 1950 ve 1960'larda eski İrlanda edebiyatında uzmanlaşmış seçkin birkaç akademisyenden birisi olan Gerald Murphy, asıl kaygılarının dinleyicilere okunduğunda hikâyelerin nasıl algılanacağı olmadığını öne sürerek, 'elyazmaları esas olarak manastırdan çıkmaydı ve kâtipler kaydettikleri konunun estetikten çok tarihsel değeriyle ilgiliydi' diye düşünmüştür. Murphy ayrıca şunları söylemektedir:

> Eski bir oenach'ta (hikâyelerin ve şarkıların söylendiği toplantı) toplanan kral ve soylulara gerçekten anlatıldığı şekildeki hikâyelerin, edebiyattan çok öğrenime katkı olarak manastır kâtiplerince not edilmiş anlatımı kötü elyazmalarından çok farklı olduğundan gayet emin olabiliriz.[23]

Burada Murphy karışık ve çözülmesi zor olan daha eski bazı elyazmalarından bahsetmektedir, ama bu husus hayatta kalan malzemenin çoğu için de aynı şekilde geçerli olabilir. Kâtipler *filid*'in hikâyelerde anlattıklarını mecburen sadık biçimde kelimesi kelimesine kopyalamak kaygısında değillerdi. Onlar yalnızca kendilerine aktarılan hikâyelerde kapsanan olaylarla ilgili bilgileri yazıya dökmekteydiler.

Sanatsaldan çok olaylarla ilgili amaçlar, hikâyelerin çoğunun dünyanın çoğu yerinde nazım olan sözel hikâyelerin tersine neden nesir yazıldıklarını da açıklayabilir. Elbette, sahadaki çoğu akademisyenin düşündüğü şekilde, *filid*'in ilk baştan nesir oluşturması tamamen mümkündür, ama sahip olduğumuz delillere göre hikâyelerin söylenişine normalde, örneğin arpla çalınan müzik eşlik etmekteydi, böylece kelimelerde bir miktar ritmin olması anlamlı olurdu. Şayet bu olmasaydı, bu nazım biçimlerin çoğu ya ilk baştan kaydedilmemiş ya da elyazmalarının peş peşe kayıtları yapıldığından yavaş yavaş

---

23) Knott ve Murphy (1966).

kaybolmuş olacaktı. Buna alternatif olarak, kâtipler dizeleri, nesir biçiminde dizilmiş olan İncil metinlerinden kopyalamaya alışmış ve hikâyelerde de aynı şekilde devam etmiş olabilirler. Sözel bir söylemin kaydını yapan bir kişi, özellikle bu biçime ilk baştan aşina değilse, bunu mutlaka nazım biçiminde yazmaz.

Süreç içerisindeki bir aşamada, hikâyelerin Hıristiyanlık öncesi dinsel anlamlarının çoğu çıkarılmış ve bazı durumlarda açıkça Hıristiyan temalar sokulmuştur. Bu, her ikisi de Hıristiyan ortamı içerisinde çalıştıkları için, *filid*'in oluşturma sürecinden kâtiplerin kaydetme sürecine kadar herhangi bir aşamada olmuş olabilir. Yine de en şaşırtıcı gerçek belki de kâtiplerin bu hikâyeleri gerçekten yazmış olmalarıdır. Bu belki de İrlanda'nın hâkim Hıristiyanlıktan uzak olmasının sonucu olan, Hıristiyan âleminin hiçbir yerinde görülmeyen dini ve dindışı dünyaların bütünleşmesini ortaya koymaktadır.

Manastır kâtipleri, örneğin 563 yılında İskoç adası Iona by St Columba'da kurulan manastırdakiler gibi, diğer Kelt bölgelerinde de kesinlikle mevcuttu, ama bu mekânlarda dindışı herhangi bir hikâye kaydedilmişse bile, hiçbirisi hayatta kalmamıştır. Bariz şekilde çok daha eski sözel mitoloji geleneklerine dayanan yazılı hikâyelerin tek diğer kaynağı Galler'den gelmekte ve şimdi Mabinogion olarak bilinen şeyi oluşturmaktadır. Artık yalnızca ilk kez yazıldığı sanılandan yüzlerce yıl sonra yapılmış kopyalarda var olan bu hikâyelerin kökeni hakkında az şey bilinmektedir. Bunlar elbette bütünün yalnızca bir bölümünü temsil etmektedir, ama Kelt dünyasının geri kalanınkinden daha fazladır. İskoçya, Man Adası, Cornwall ve Brittany'nin zengin bir hikâye anlatma geleneğinin olmaması anlaşılır değildir. Onların sahip olmadıkları şey, İrlanda'da var olan, gelenek gerilemeden önce hikâyelerin kaydedilmesiyle sonuçlanan bir dizi koşuldu.

Kelt Dirilişi

On ikinci yüzyıldan, Anglo-Norman istilâsından başlayarak yerli İrlanda kültürü uzun bir istikrarsızlık ve gerileme dönemine girmiştir. Bu dönemde Avrupa ile artan temas Kelt Hıristiyanlığını Roma Kilisesi'yle daha geniş bir bütünleşmeye götürmüş ve manastırlar giderek Dominikanlar ve Cistercianlar gibi Avrupalı manastır tarikatlarının yönetimi altına girmiştir. İrlanda manastırlarında öğretimin gelişmesine yol açan koşullar artık yoktu ve bunların Avrupa öğretiminin en önde gelen merkezlerinden bazıları olma konumları ortadan kalkmıştı.

On beşinci yüzyıl başlarında Anglo-Normanlar ya da bazen denildiği gibi Eski İngilizler, artık sağlam şekilde Roma Katolik olan İrlanda toplumuyla bütünleşmişlerdi. Dönemin İngiliz kralları şeklen ülkeyi kontrol etmekteydi, ama büyük kısımlara, özellikle de kırsal alanlara aslında Anglo-Norman ve yerli İrlandalı aile hanedanları hükmetmekteydi. Tudor kral VIII. Henry 1530'larda İrlanda'nın yeniden fethine girişti ve İrlanda soylularının devam eden desteğini güvenceye almak amacıyla onlara İngiliz unvanları teklif ederek İngiliz aristokrasisi içerisinde bütünleştirmeye çalıştı. Özellikle Reform'dan sonra Protestan Anglikan Kilisesi oluşturulup, manastırlar feshedildiğinde direnenlere eziyet edildi.

Tarihçiler Kontların Kaçışı diye bilinen olaya çoğunlukla İrlanda tarihinde bir dönüm noktası olarak işaret ederler. 1607'de ülkenin kuzeyinde kalan Katolik İrlandalı soyluların en güçlülerinden ikisi, iktidarı geri almak için koşullar uygun olduğu zaman dönmek umuduyla Fransa'ya sürgüne gittiler. İkisi de dönemedi. Bu, uzantıları bugün bile hissedilen Ulster'in Sömürgeleştirilmesi olarak bilinen kuzeyin İngiliz ve İskoç Protestanları tarafından kolonileştirilmesinin yolunu açtı.

İrlanda aristokrasisinin geri kalan üyeleri ülkenin diğer kısımlarında etkilerini sürdürdüler ve bazıları 1641'de Katolik Konfederasyonu'nu oluşturarak bir ayaklanma örgütlediler.

Bu, İrlanda içerisinde Oliver Cromwell'in komutasındaki İngilizler 1653'te Konfederasyonu mağlup edinceye kadar süren bir savaş dönemine yol açtı. Cromwell'in savaş sırasında ve sonrasında kullandığı, bazı tarihçilerin soykırıma eşit olduğunu iddia ettikleri yöntemlerin gaddarlığı Cromwell'i İrlanda'da devam eden bir nefret figürü haline getirmiştir.

Ayaklanmaya katılmış olsun olmasın, İrlanda Katolik aristokrasisinin mülkiyetinde kalan toprakların tümüne Cromwell'in zaferinden sonra el konulmuştu. Soyluların himayesine dayanan *filid* müessesesi o zaman en az 2,000 yıl eskiye uzanan bir sözel geleneği sona erdirerek fiilen yok oldu. İrlanda'daki, Katolik II. James'i İngiliz tahtına geri getirmeyi amaçlayan 1689 Jacobite isyanının başarısızlığı ve 1690'daki Boyne Savaşı yenilgisi Katolik İrlanda üst sınıflarının tabutundaki son çivi olarak görülebilir.

On sekizinci yüzyılda Britanya ve İrlanda'nın Kelt kültürlerinin nihai çöküş içerisinde olduğu ve bunların egemen İngiliz kültürü içerisinde tamamen özümsenmesinin yalnızca zaman meselesi olduğu düşünüldü. Bir dirilişin başlangıcı farklı birkaç kültürel harekette görülebilir. Bunlardan birisi, geri kalan Keltler'in bir zamanlar tüm Avrupa'ya yayılmış büyük bir imparatorluğun son közleri olarak hayal edildiği Romantizm idi. Daniel O'Connell (1775-1842) dahil İrlandalı milliyetçiler tarihi pek de aynı ışığın altında görmüyorlardı. Onlar bu romantik muhteşem geçmiş çağrışımlarını İrlanda'daki, Katolik kurtuluşunu ve İngiltere ile İrlanda arasındaki birliğin çözülmesini içeren milliyetçi gündem için destek kazanmanın bir yolu olarak kullandılar. İrlanda Kralları'nın taç giydiği Tara Tepesi'nde toplantılar yapıldı ve İrlanda hikâyelerindeki kahramanlar İrlanda'nın geleceği için model gösterildi.

Kelt mitolojisini çok daha geniş bir kamu dikkatine getiren olaylardan birisi Ossian şiirlerinin İskoç şair James Macpherson tarafından 1760'tan itibaren yayınlanmasıydı. Macpher-

son bunların İskoçya'nın batısında seyahat ederken elde ettiği İskoç Galcası elyazmalarından tercüme olduklarını iddia etmişti. Şiirler Macpherson'a göre Ossia denilen eski İskoç şairi tarafından Fingal'in yaptıkları hakkında yazılmış bir epik de içermekteydi. Bu şiirlerin hakikiliği Dr Johnson gibi bir kişi tarafından da dâhil derhal sorgulandı ama bunların Avrupa çapında son derece popüler olmalarını engellemedi. Hayranları Sir Walter Scott ve JW von Goethe'yi de kapsayan şiirler birçok çağdaş sanat çalışmasını etkiledi ve birkaç operanın temelini oluşturdu.

O zamandan beri bu şiirlerin Macpherson tarafından, temelde kendi icadı olan mısralarla birbirine bağlanmış İrlanda Fionn mac Cumhaill ve oğlu Oisin'in hikâyelerine dayanan birkaç İskoç halk hikâyesinden oluşturulduğu meydana çıkarılmıştır. Ama şiirler ne kadar sahte de olsalar Kelt mitolojisine, yüzlerce yıldır okunmadan mahzun kalmış hakiki mitlerin yeniden keşfedilmesine yol açan muazzam bir ilgi yaratmıştır.

Bu sırada akademisyenler farklı Kelt dilleri arasındaki benzerlikleri fark etmişler ve Britanya ve İrlanda Kelt dünyasını orta Avrupa kültürlerine bağlayan kuramlar üzerinde çalışmaktaydılar. On dokuzuncu yüzyılda daha sonra WB Yeats, Leydi Gregory ve JM Synge gibi İrlandalı yazarlar bambaşka öğreti aşamaları olan bu romantizmi ve İrlanda milliyetçiliğini birleştirdiler ve İrlanda Edebi Dirilişi denilen bir hareketle ortaya çıktılar. Bu yazar ve sanatçıların çalışmaları İrlanda mitinden ve folklorundan büyük ölçüde etkilenmişti. Aşağıdaki alıntı Yeats'in ilk şiirlerinden birisi olan *The Wanderings of Oisin*'dendir [Oisin'in Gezintileri].

Oradaydı Caoilte ve Conan ve Finn,
Havlayan tazılarımızla kovaladığımızda geyiği.
Bran, Sceolan ve Lomair'le,
Firblogs'un mezar höyüklerinden geçerken de,
Geldik tutkulu Meave'nin taş gibi hareketsiz olduğu

Tümseklerle dolu çimenli bir tepeye;
Denizin kumru grisi kıyısındaysa
Bir at üzerinde, yuları pirinçtendi
Bulduk inci akı, asil bir leydi;
Ve dudakları günbatımı gibiydi,
Kader mahkûmu gemilerin üzerindeki günbatımı, fırtınalı;
Saçlarına çöktü bir hüzün, hem de saman gibi sarı.[24]

Mitolojinin, özellikle de Fenian Dönemi'nin etkisi bu şiirde gayet açıktır. Yeats daha sonraları bu oldukça yüksek perdeli tarzda yazılmış ilk şiirlerinin çoğunu reddetmiş, ama özellikle Oisin'in Gezintileri'ni reddetmemiştir. Daha olgun şiirleri bu tür romantik esinlerden uzaklaşmıştır, kendisiyse yirminci asrın en önemli şairlerinden birisi olacaktır.

24) *The Collected Poems of WBYeats*. (MacMillan 1950)'daki *The Wanderings of Oisin*'den alıntı.

İrlanda Dönemleri

Genel Bakış

Hepsi birlikte İrlanda mitolojisi külliyatını oluşturan toplam 150 kadar yazılı hikâye vardır. Bunların tümü on ikinci yüzyıldan on dördüncü yüzyıla kadar yazılmış on elyazması içerisine dâhil edilmiştir. Dilbilimi kanıtları bazı hikâyelerin, artık hiçbirisi kalmamış olan ve yedinci yüzyıla kadar giden daha önceki elyazmalarından, halâ var olan elyazmalarına kopyalandığını ortaya koymaktadır. Bunun nedenlerinden birisi genel olarak ülkenin, özellikle de manastırların sık sık Viking akınlarına hedef olduğu dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardaki İrlanda'nın çalkantılı tarihidir. Elbette Vikingler değerli olan her şeyi aramaktaydılar ve aydınlatılmadıkça özellikle manastır elyazmalarıyla ilgilenmiş olamazlardı, ama o zamanların kargaşası içerisinde çok sayıda elyazması kaybolmuştur.

Hâlâ sahip olduğumuz en önemli elyazmaları çoğunlukla buzağı ya da koyun derisinden yapılmış bir tür parşömen olan tirşe yapraklarını içeren deri ciltler, manastır kodeksleridir.

Daha sonraki kodeksler kâğıt yapraklardan mamuldür. Bunların içerdikleri elyazmalarının hepsi de mitolojik hikâye değildir. Bunlar, yazan kâtiplerin o zaman ilginç kabul ettiği ne varsa onların, belli bir sırası olmadığı açık bir derlemesidir.

Bu kodekslerin bugüne kadar kalan en eskisi orijinali İrlanda'nın ortasındaki Athlone'dan uzak olmayan Offaly İlçesindeki Clonmacnoise manastırında yazılan Boz İneğin Kitabı (*Lebor na hUidre*) diye bilinir. Kodeks ismini tirşesinin 545 yılında manastırı kuran Clonmacnoise'li Aziz Ciaran'a ait muhtemelen boz renkli bir inekten yapıldığını anlatan bir hikâyeden almaktadır. Kodeksin kendisi biraz uzmanlıkla, on ikinci yüzyılın başına tarihlenebilir ve tirşe yaprakların yapıldıktan sonraki 500 yıl kullanılmamış olmaları ihtimal dışı görünmektedir.

Çoğu durumda bu ilk elyazmalarının kâtipleri isimsizdir, ama Boz İneğin Kitabı örneğinde bunu ilk yazan ve muhtevanın yaklaşık % 60'ından sorumlu olan adamın ismini koymak mümkündür. Kendisi bir kalem denemesi sırasında yapraklardan birinin kenarına adını yazmıştır. Bu, bir kaz ya da kamıştan yeni bir kalem kesen bir kâtibin bunu asıl elyazması çalışmasında kullanmadan önce uygun şekilde yazıp yazmadığını kontrol ettiği, Latince *probationes pennae* denilen bir testtir. Bu kâtip, daha sonraki bir kayıttan, neredeyse manastırın kuruluş tarihine kadar giden uzun bir rahip silsilesinden geldiği öğrenilen Máel Muire mac Ceileachair idi. Ayrıca onun, 1106'da manastıra yapılan bir Viking akınında öldürüldüğünü biliyoruz, bu yüzden kodeksteki elyazmalarının çoğunun bu tarihten önce yazılmış olduğu açıktır.

1844 yılında Kraliyet İrlanda Akademisi'nin mülkiyetine girmeden önce birkaç kez tahrip olan kodeks zor bir ömür geçirmiş gibi görünmektedir. Şu an 67 tirşe yaprağını kapsamaktadır ama tarihinde bir noktada çok daha geniş olduğu açıktır. İçerdiği hikâyelerden kimisi tam değildir ve tamamen kaybol-

muş başkaları da olmuştur. Bu şekilde Táin'in bilinen en eski uyarlamasını ve 'Ėtain'in Flörtü' (*Tochmarc Etaine*) ve 'Bran'ın Seyahati' (*Imramm Brain*) gibi birçok diğer hikâyeleri içermektedir.

Önemli bir diğer eski hikâye kaynağı Leinster Kitabı (*Lebor Laignech*) olarak bilinir ve şimdi Dublin Trinity College kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bunun tarihi hakkında Boz İneğin Kitabı kadar kesin olmak mümkün değilse bile, genel olarak yaklaşık 1160'a tarihlendiğine ve Wexford İlçesi'ndeki bir manastırdan geldiğine inanılmaktadır. Clonmacnoise kodeksinden daha iyi durumdadır ama yine de bazı yapraklarını yitirdiği düşünülmektedir. Başka şeylerin yanı sıra Táin'in bilinen en tam uyarlamasıyla İstilâlar Kitabı'nı ve *Metrical Dindshenchas* [Vezinli Yer Adları Bilgisi] olarak bilinen geniş bir ozan koşuğu koleksiyonunu ihtiva etmektedir. Ozan koşuğu *filıd* tarafından çalıştıkları aileye olan görevlerinin bir parçası olarak oluşturulmuştur ve genellikle karmaşık şecereler ve haberlerle birlikte, ailenin reisine övgü şiirlerinden ibarettir. Çoğu anlaşılmaz ve neden bahsettiğinin ortaya çıkarılması ciddi ilim gerektirmesine rağmen, bu şiirlerin büyük bir kısmı hayatta kalmıştır.

Bu iki elyazmasında ve Lecan'ın Sarı Kitabı ve Lecan'ın Büyük Kitabı gibi sonrakilerde kapsanan hikâyeler aynı mitin farklı uyarlamalarını sunmaktadır. Bu farklı uyarlamalar düzeltmeler olarak bilinir. Örneğin Táin'in Boz İneğin Kitabı'ndaki uyarlaması Düzeltme 1 olarak bilinir, çünkü en eskisidir. En modern İngilizce tercümeler hikâyenin tüm kaynaklardan mümkün olan en tam anlatımını vermek için düzeltmelerin birkaçından yararlanmaktadır.

Mitlerin kendileri genellikle benzer temalara sahip olan hikâye gruplarına bölünmüştür ve bu gruplar *cycle* [dönem] olarak bilinmektedir. Bunun hikâyelerin kodekslerdeki genellikle gelişigüzel gibi görünen sıralanış şekliyle bir ilgisi olma-

yıp, on dokuzuncu yüzyılda hikâyelerin Eski İrlandaca gramerini çözerek bunların tercüme edilmesini sağlayan ve bu hikâyeleri ortak temalarla ayıran Alman akademisyenlerin çalışmalarının sonucudur. Şimdi dört dönemi, Ulster Dönemi, Fenian Dönemi, Mitolojik Dönem ve bazen Tarihsel Dönem olarak da bilinen Krallar Dönemi'ni ayırt etmekteyiz. Bir örnek alırsak, Ulster Dönemi, kuzey doğu İrlanda'nın vilayete adını veren Ulaid halkının kahramanlıklarıyla ilgili toplam 80 hikâyeden ibarettir. Hepsi olmasa bile çoğu Cúchulainn'in hayatıyla ve girdiği sayısız gibi görünen kavgalarla alâkalıdır.

Dört dönem gibi, temalara kolaylıkla uymayan bazı hikâyeler de vardır ve bunlar genellikle ayrı şekilde düşünülür. Bunlar bazen *Echtrae*, bir kahramanın Öbür Dünya'daki seyahatleriyle ilgili hikâyeler ve *Immrama*, seyahat hikâyeleri olarak nitelendirilirler.

Ulster Dönemi

Ulster Dönemi'nin 80 hikâyesi uzunluk olarak bir iki sayfa düzyazıdan şimdi kitap uzunluğunda olduğunu düşündüğümüz en uzununa, Táin'e kadar çok farklıdır. Uzunluğu ve İrlanda edebiyat külliyatında merkezi konumu nedeniyle Táin daha sonraki bir bölümde ayrıca incelenecektir. Bu bölüm genel olarak Ulster Dönemi'ni ve özel olarak birkaç hikâyeyi ele almaktadır.

Hikâyeler Ulaid adlı Ulster halkının soylularının, savaşçı sınıflarının ve şimdi İngilizce Navan Fort [Navan Kalesi] arkeolojik sitesi olarak bilinen Emain Nacha'da hükmeden kralları Conchobar mac Nessa'nın kahramanlıkları ve savaşları etrafında dönmektedir. Hikâyeler Cúchulainn'in kahramanlıkları kadar, tekrarlanan diğer birkaç karakter de sunmaktadır. Fergus mac Róich, Uliad geleneğine uygun olarak Conall Cernach ve Ferdiad gibi Cúchulainn'i evlâtlık olarak evine alan bir başka kahraman savaşçıdır. Bütün bu hikâyeler, diğer bir-

çoklarıyla birlikte, karakterlerin yaşamlarının başka yönlerini ortaya koyan tekrarlanan konularla ve hareketlerle birbirine girer. Bu ortak konulara rağmen hikâyeler, ya da en azından sahip olduklarımız devamlı bir öykü oluşturmaz. Bunlar daha çok bir dizi ilgili ama ayrı sahneye benzemektedir.

Hikâyelerin kökeninde tarihte belli bir zamanda meydana gelen ve kesin tanımlar izlenirse bunları mitten çok efsane kılan gerçek olayları naklettikleri öne sürülmüştür. 'Conchobar'ın Ölümü' gibi birkaç hikâyede olayların zaman cetveli Mesih'in ölüm tarihiyle ilişkilendirilerek metin içerisinde gerçekten verilmiştir, ama bunlar hikâyeleri yazan manastır kâtiplerinin eklemesi olarak görünmektedir. Hikâyeleri kendi içinde yaşadıkları Hıristiyan çağa göre şekillendirdiği varsayılan rolleri nedeniyle bu kâtiplerden akademik literatürde zaman zaman 'redaktör' olarak bahsedilir.

Hikâyelerin lisanı dilbilimsel olarak yedinci yüzyılla ilişkilendirilmiştir, ama metinlerde verilen tanımlar çoğunlukla Demir Çağı'na ilişkin olduğu için birçoğu bundan bariz şekilde birkaç yüzyıl daha eskidir. Savaşçılar, kendi halklarının kahramanları gibi teke tek dövüş yaparlar. Birbirleriyle kılıç ve mızraklarla, bazen iki atın çektiği ve bir arabacının kullandığı savaş arabaların arkasında çarpışırlar. Arkeolojik kayıtlar o dönemde İrlanda'da savaş arabası olduğunun kanıtını henüz ortaya koymuş değildir, fakat bu gerçek durumdan çok bilgimizin durumunu söylüyor olabilir, Barry Cunliffe'in belirttiği gibi, 'kanıt yokluğu, yokluğun kanıtı değildir' [25] Bu niteliklere rağmen hikâyelerin esas itibariyle Hıristiyanlık öncesi olduğundan kuşku yoktur. Druidler krallara danışmanlık eder, kâhinler genellikle kahramanlardan birinin kaçınılmaz çöküşünü içeren bir olayın hikâyesini anlatır, şairler ve hikâyeciler de kralların maiyetinde druidlere eşdeğer güçlü konumlara sahiptir. Kenneth Jackson, hikâyeleri 'Demir Çağı'ndaki Pence-

25) Cunliffe (2001).

reler'[26] olarak tarif etmiştir ve yine, redaktörlerin çalışmalarının da düşünülmesi gerekse bile, bunda bir hakikat unsuru bulunmaktadır.

Hikâyelerin Táin dışında en iyi bilinenlerinden birisi, kısmen İrlanda edebiyatındaki tüm kadın karakterlerin en güçlülerinden birisi olan trajik kadın kahraman Deirdre ile ilgili olduğu için 'Uisliu'nun Oğullarının Sürgünü'dür. Hikâyeyi kendi çevirisinin girişinde bunu 'İrlanda'da yazılmış en güzel hikâyelerden birisi' olarak tanımlamakta ve şöyle devam etmektedir:

> ...İrlanda edebiyatı neyse çoğunu açığa vurmaktadır: romantik, idealist, üslup verilmiş, yine de yalın, hatta ürkütücü biçimde somut. Hepsinin üzerinde, tüm Kelt sanatını nitelendiren realiteyle fantezi arasındaki gerilimi temsil ediyor.[27]

Hikâye kralın, karısı hamile olan hikâyecisinin evindeki Conchobar ve Ulaid ile başlar. Kadın yatağa gitmek için kalkınca doğmamış çocuk, sarhoş âleminin gürültüsü içindeki adamların hepsinin duyabileceği kadar yüksek sesle bağırır. Bir druid olan Cathbad kadının karnını yoklar ve hikâyedeki dizelerin bir bölümünde şunları söyleyerek tahminde bulunur:

> Rahminin kızağında haykırdı
> kıvırcık sarı saçlı
> ve gri yeşil, güzel gözlü bir kadındı.
> Yüksükotu erguvani pembeliydi yanakları,
> o kar rengi kusursuz yanakları,
> Parthia kızılı parlak dudakları.
> Bir kadın ki, Ulaid'in arabalı savaşçıları
> onun için edecektir büyük kavgaları.[28]

---

26) Jackson (1964).

27) Gantz (1981).

28) *Aynı eser.*

Hikâye anlatıcısının karısı ismi Deirdre konulan bir kız doğurur ve Conchobar onu can yoldaşı olması için büyütmek üzere evine götürür. Bir kış günü, kız Conchobar'ın evindeyken üvey babasının bir dananın derisini yüzdüğünü görür ve bir kuzgunun kara dökülen kanı içmesini izler ve şöyle der 'bu üç renge sahip bir adam isterdim: saçları kuzgun gibi, yanakları kan gibi vücuduysa kar gibi.'

Uisliu'nun üç oğlundan biri olan Naoise böyle bir adamdır ve ikisi buluştuklarında ilk baştan kızı düve zannettikten sonra ona şarkı söylemeye başlar. Kehaneti bilen Ulaidlerin geri kalanı öfkelenir ve büyük bir kavga çıkar. Naoise, Deirdre ve iki erkek kardeşi ve geniş maiyetleriyle Emain Macha'dan kaçarlar. İskoçya'daki bir krala sığınırlar ama kral Deirdre'nin muhteşem güzelliğini duyunca Naoise'nin ölmesi için plan yapmaya başlar. Conchobar bunu duyar ve Emain Macha'ya dönmeleri için Naoise ve Deirdre'ye haber yollar. Yurda dönüşlerine eşlik etmek için hepsi İskoçya'ya gelen Fergus mac Róich, Durthact ve Conchobar'ın oğlu Cormac tarafından güvenlikleri garanti edilince geri dönmeye razı olurlar.

Onlar yoldayken Conchobar insanlara Fergus'a sürekli misafirperverlik göstermeleri talimatını verir ve kabul etmek Durthact ve Cormac ile birlikte olan Fergus'un görevi gereğidir. Böylece Naoise ve Deirdre Emain Macha'ya garantörleri olmadan dönerler ve Naoise hemen Durthact'ın oğlu Eogan'ın fırlattığı bir mızrakla öldürülür. Ulaidler Uisliu'nun diğer iki oğlunu da öldürürler ve Deirdre, Conchobar'ın yanında ve onun refikası olmaya zorlanır. Fergus bütün bunlar olduktan sonra döner ve onuruna yapılan bu korkunç saygısızlıktan çılgına döner. Conchobar'ın bir oğlunun öldüğü müthiş bir kavga patlak verir ve sonra Fergus 3,000 adamıyla Táin hadiseleri bittiğinde bulunacağı Connacht'a sürgüne gider.

Deirdre bir yıl kadar Conchobar ile yaşar ama onunla olduğu zamanlar asla tebessüm etmez ve gülmez, çoğunlukla da

Naoise'nin yası içerisinde başı ellerinin arasındayken bulunur. Concobar ona en fazla kimden nefret ettiğini sorar, o da hem ondan hem de Éogan'dan eşit ölçüde nefret ettiğini söyler. Conchobar onun şimdi de Éogan'la bir yıl geçirmek zorunda olduğu cevabını verir. Ertesi gün savaş arabasıyla onu Éogan'la buluşmaya götürür, ama o yolda arabanın kenarından sarkar ve başını kayalara çarparak intihar eder.

Ulster Dönemi'ndeki hikâyelerin tipik olanı bu hikâye değildir. Bunda Cúchulainn hiç ortaya çıkmaz ve normalde iyiliksever bir lider olarak betimlenen Conchobar, hikâyede göz diktiği kadını cezbeden Naoise'nin gençliğini ve yakışıklılığını kıskanan açgözlü yaşlı bir adam olarak görünmektedir. Bir bakış şekli, bunu mitolojide iyi bilinen bir tema -gerileyen gücüne karşı mücadele eden yaşlı bir kralın yakında kendisinin yerine geçecek olan genç krala öfkelenmesi ve insan biçiminde tanrıça olan bir kadının, bu vakada Deirdre'nin, iltifatı için onunla çatışması- örneği olarak düşünmektir.

Deirdre hikâyesi tipik olmayabilir, ama aynısı 'Briccriu'nun Şöleni' için söylenemez. Hikâyelerin en uzunlarından birisi olan bunda, belâ çıkarıcı bir kişi olan ve dünyanın her mitolojisindeki klasik hilekâr karakterine benzeyen Briccriu büyük bir şölen düzenler ve Ulster'in üç büyük şampiyonu olan Lóegaire Búadach, Conall Cernach ve Cúchulainn'i, kimin şampiyon payını, etin en tercih edilen parçasını ve Conchobar'ın sağındaki yeri elde edeceğine karar verileceği görülmemiş bir müsabaka için kışkırtır. Briccriu'nun planı, akıllı bir adam olan ve şampiyonun payının eşit şekilde üç savaşçı arasında bölünmesini, böylece tartışmaya gerek kalmayacağını öne süren Conchobar'ın şiiriyle önce engellenir.

Briccriu buna karşılık, şölene gelmelerinden önce her şampiyonun karısına gidip onlara evine ilk girenin diğer ikisinden daha üstün bir konuma sahip olduğunu göstereceğini söyleyerek yöntem değiştirir. Üç kadın şölen yolunda buluşurlar ve

her biri diğerlerinin de aynı oyunun içinde olduğunu anlamadan önce yürüyüşünü giderek hızlandırır, sonra olabildiğinde hızlı koşarak hepsi de Briccriu'nun evine birinci girmeye çalışır. Lóegaire ve Conall karıları birlikte girebilsin diye kapıyı yıkarlar, Cúchulainn ise karısını içeri ilk sokmak için evin yarısını yıkarak duvardan girer. Anlaşılır şekilde, Briccriu evine verilen bütün bu zarardan memnun değildir, ama yine barış getirici rolünü oynayan şair evi Cúchulainn'e tamir ettirir. O bunu, savaşa gitmeden önce yaptığı gibi gazaba gelip bütün evi kaldırıp tekrar yerine koyarak yapar.

Her şey yeniden sakinleşir ama şampiyonun payını kimin alacağı problemi çözülmüş değildir. Bu noktada mantığın galip geleceğini düşünebilirsiniz, ama bu üç savaşçının da çok ciddiye aldığı bir konu, bir onur meselesidir. Gayet sürpriz bir şekilde baş düşmanları olan Connacht Kraliçesi Medb'ten bir çözüm bulmasını isterler ve ilgili taraflar onu görmeye gider. Mesele anlatılınca Medb'in refiki Ailill bir sorunla karşı karşıya olduğunu anlar. Savaşçılardan birini seçerse diğer ikisini ölümcül düşman haline getirecektir ama şansına savaşçılar onun salonunda yemek yerken uğursuz üç kedi onlarla birlikte salona girer. Lóegaire ve Conall'ın ikisi de kirişlere tırmanarak kedilerden kaçar, ama Cúchulainn sakin kalır ve yemeğe devam eder. Ailill problemi çözdüğünü düşünür ve kazananın Cúchulainn olduğunu ilân eder. Fakat öbür iki savaşçı bunu kabul etmez ve problemle birlikte üçü de Emain Macha'ya döner.

Bunu belirleyici olmayan başka boy ölçüşmeleri takip eder, sonra üçü sihirli güçleri olmasıyla meşhur Munster'in büyük savaşçısı Cú Roi'yi görmeye giderler. O da bunları bir başka rekabete, onu evine girmekten kimin alıkoyabileceğini belirleme rekabetine sokar. Cúchulainn bir kez daha galiptir, ama yine diğer ikisi sonucu kabul etmez ve bir kez daha Emain Macha'ya dönerler.

Sonunda, hikâyenin geri kalanından daha sonraki tarihli bir

kısmında, on dördüncü yüzyıl İngiliz şiiri Sir Gawain ve Yeşil Şövalye'dekine benzer bir çözüm bulunur. Emain Macha'ya bir dev gelir ve bir kafa kesme müsabakasında üç savaşçıya da meydan okur. Her biri baltayla devin kafasını kesmek için sıraya girer, ama başaramazsa dev onun kafasını kesecektir. Lóegaire ve Conall'ın ikisi de devin kafasını keser ama her ikisinde de devin vücudu kalkar ve kafasını götürür. Ertesi gün kafası yerine konmuş olarak geri döner. Dev kendi balta sırasını istediğinde ne Lóegaire ne de Conall bulunabilir, aynısı Cúchulainn'e olunca o boynunu baltaya uzatır. Dev baltayı alır ama kör tarafını kullanır ve Cúchulainn'in kafasını kesmek yerine yalnızca onun açık ensesine dokunur. Cúchulainn üçünün en cesuru ilân edilir ve dev onun her zaman Cú Roi olduğunu açıklar. Sonunda kahraman şampiyonun payını alır.

Bazı yorumcular bitişin hikâyeye göre uyarlandığını ve bunun onun doğal sonucu olmadığını düşünmektedir. Kafa kesme teması, Sir Gawain gibi diğer birkaç hikâyeden de tanıdık olup, bunu öbür türlü bitmiş olmayan öyküye ekleyen 'Briccriu'nun Şöleni'nin redaktörleri tarafından da biliniyor olmalıydı. Meselenin aslı ne olursa olsun, son sahne hikâyeye diğer mitlerin çoğunda eksik olan bir tamamlık duygusu sağlamaktadır.

Bu hikâyenin bir diğer özelliği, savaşçıların kendilerini ispatlamak ve şereflerini korumak için hazırlandıkları anlamsız sürelere alaylar sokuşturarak mizahın kullanmasıdır. Kahraman olabilirler ama bu onları birkaç şakaya hedef olmaktan muaf kılmaz. Üç erkek kardeşin -Lóegaire Búadach, Conall Cernach ve Cúchulainn- kullanılması, üç sayısının önemli olduğu Kelt mitolojisinin ortak bir özelliğidir. Ayrıca üç kardeşin kendileri için hazırlanan işlerde birbirleriyle rekabet ettiği ve en gencinin, bu vakada Cúchulainn'in sonunda üstün geldiği bir hikâye mitolojide ve genel olarak hikâye anlatımında everenseldir.

'Briccriu'nun Şöleni' ayrıca Cúchulainn'in taşkınlığa ya da

Thomas Kinsella'nın Eski İrlandaca *r'astrad* sözcüğünü kendi Táin uyarlamasında çevirdiği gibi 'yoldan çıkma nöbetine' kapılışının ilk anlatımını da vermektedir. Keltler'in savaş hiddetini, savaşçıları karakteristik topyekûn bir hücumla savaşa girmeden önce kendi kendilerini kızdırırlarken tehdit ve tacizler savurduklarını tarif ettiği Galya Savaşları'nda Jül Sezar yorumlamıştır. Cúchulainn bunu yaparken ona insanüstü güçler ihsan edilir. 'Briccriu'nun Şöleni'nde tüm bir evi tek başına kaldırmaya, öldürme taşkınlığına kapıldığı diğer hikâyelerdeyse sayısız düşmanını katletmeye muktedirdir.

Culann'ın Tazısı

Ulster Dönemi'ndeki hikâyelerin birçoğu Cúchulainn'in hayatından, bazıları farklı ve çelişkili biçimde uyarlanmış, ama hemen hepsi *İlyada*'daki Achilleus'a benzer şekilde Ulaid'in en üstün savaşçısı olarak onun yeteneklerine odaklanan sahnelere ilişkindir. Doğum hikâyesi elbette onun kahramanlıklarını anlatmaz ama gelecek hakkında, şu an hepsi iyi anlaşılmayan sembolizmle doludur. Hikâyenin bir uyarlamasında Conchobar ve kız kardeşi (bazen kızı denmektedir) Deichtine de dâhil Ulaid, ekinlerini yiyen bir kuş sürüsünü avlamaya çıkarlar. Kelt mitolojisinde kuşlar bu dünyayla Öbür Dünya arasında aracıdır, çünkü dünyayla gökyüzü arasını aşabilirler ve aniden ortaya çıkışları ve uçuş yönleri druidler tarafından geleceğe delâlet olarak kullanılmıştır. Muhtemelen Hıristiyanlık öncesi dinleyiciler için olsa da, hikâyedeki kuşların neye işaret ettiği bugün belli değildir.

Avcılar, gece bastırdığında bir adam ve hamile karısında kaldıkları Newgrange'daki Neolitik Brugh na Bóinne mezar dehlizinde biten gün boyunca kuşları izlerler. Geceleyin kadın, çocuğu ertesi gün evlatlık olarak Emain Machta'ya götüren Deichtine'in yardımıyla bir oğlan doğurur. Çocuk hastalanıp ölür ve Deichtine bir yudum su içerken üzüntüden öylesine

şaşkındır ki, suyla birlikte onu hamile bırakan küçük bir tür yaratığın ağzına kaçtığını fark etmez (buradaki cinsel tasvir barizdir). Geceleyin her tür yiğitlikle ilişkilendirilen bir Kelt tanrısı olan Lugh rüyasında Deichtine'e görünür ve ona çocuğun babası olduğunu söyler. Conchobar, belki de çocuğun kendisinin olduğu izleniminden kaçınmak için Deichtine'i sonradan Cúchulainn olacak oğlan doğduğunda babası rolünü üstlenecek olan Sualtam'a gönderir.

Gençken Cúchulainn, Sėtanta diye bilinirdi (kendisi gençken sık sık hurling* oynadığı için bir İrlanda TV spor kanalına da bu isim verilmiştir). İlişkileri gelecek yaşamında yararlı olacak olan Conchobar ve Fergus mac Róich dâhil, etkili birkaç şahsın evinde evlâtlık olarak zaman geçirir. Birçok büyük kahraman gibi Sétanta'da kendi savaşçı adını kazanmalıdır ve bunu bir geçiş usulü olarak görülebilecek bir şekilde yapar. İrlanda edebiyat ve folklor bilimcilerinden birisi olan Dáithı Ó hÓgáin'in[29] ikincil bir kaynaktan geldiğini (yani daha sonra icat edilmiş bir hikâye) kabul ettiği uyarlamalardan birisinde Conchobar ve Ulaid, o sırada evinde Sétanta'nın evlâtlık olduğu demirci Culann'ı ziyaret ederler. Demircinin mülkünü korumak için eğittiği azgın bir köpeği vardır ve Sétanta'nın onlarla birlikte gelmediğini fark etmeden onları davetsiz misafirlerden korumak için köpeği Ulaid eve geldikten sonra serbest bırakır. Sétanta demirhaneye dönünce büyük köpeğin saldırısına uğrar ve kafasını Culann'ın evinin kapısının taş direğine vurarak onu öldürür. Sėtanta'nın yaralanmadığını görünce herkes rahatlar ama Culann köpeğinin ölümüne çok üzülür. Demircinin üzüntüsünü fark eden Sétanta, o öldürdüğü köpeğin yerini alacak bir başka köpek yetiştirirken demirhaneyi kendisinin koruması teklifinde bulunur.

* İrlanda hokeyi olarak da bilinen ve sopalarla on beşer kişilik takımlar halinde oynanan bir oyun – ç.n.

29) Ó hÓgáin (2006).

Ó hÓgáin'e göre Cúchulainn'in, bazıları Táin'de onun hakkında konuşan diğer karakterlerin bahsettikleri çocukluk eylemleri, savaşçı olacaklar için bir tür eğitim elkitabı şeklinde okunabilir. Cúchulainn yiğitlikleriyle kusursuz bir savaşçı örneği ve davranış şekliyle savaşçı olmak isteyen erkek çocukları için bir rol modeli sergilemektedir. Fakat yine Achilles gibi, onun da yiğitliği için ödenecek bir bedel vardır. Bir kehanetin parçası olarak, druid Cathbald ona büyük bir savaşçı olma kaderini kabullenirse adının İrlanda'da sonsuza kadar kalacağını, ama bunu yapmakla kendisini kısa bir hayata ve erken ölüme mahkûm edeceğini söyler. Cúchulainn şöhretinin bedelini ödemeyi kabul eder ve kehaneti gerçekleştirmeyi sürdürür. İki bin yıl sonra kehanetin geçerli olduğu görülmektedir.

'Emer'in Flörtü'nde Cúchulainn'in yakışıklılığı ve her şeydeki yiğitliği Ulaid'daki diğer adamlara sorun çıkarmaktadır. Hepsinin aklı Cúchulainn'de olan karıları ve kızları için endişelenmektedirler. Evlenmesinin zamanı olduğuna karar verirler, böylece bütün kadınlar onu unutacaktır ve uygun bir gelin aramaya başlarlar. Bu sırada Cúchulainn Emer ile tanışır ve 'silâhını memelerinin tatlı diyarında dinlendirmek' istediğini söyleyerek ona kur yapmaya başlar. Kız ise hiçbir erkeğin onlar için belirlediği görevleri yerine getirmeden o diyarda dolaşamayacağını söyleyerek yanıtlar. Cúchulainn, Ailbine nehrindeki her bir sığlıkta bir tane olmak üzere yüz adam öldürmek; dokuz adamlık üç grubu alabalık sekmesi hüneriyle her grubun ortadakini ayakta bırakacak şekilde vurmak ve Kasım'dan ertesi Ağustos'a kadar yılın üç mevsimi boyunca uykusuz kalmak zorundadır.

Cúchulainn meydan okumayı kabul eder ve bu görevler için eğitilmek ve Emer'in muhtemel bir koca olarak ona kanları ısınmayan babasından ve ailesinin geri kalanından kaçmak üzere İskoçya'ya gider. İskoçya'nın kadınları ona Ulster'in kadınlarıyla aynı şekilde davranır ve birkaç aşk hadisesi yaşar.

Bunlardan birinde Ulster'e dönmeden önce doğan ve Connla adı verilen bir oğlan babası olur. Cúchulainn bir daha gördüğünde tanımak için oğlana altın bir yüzük verir. (Başka bir hikâyede Cúchulainn, Connla'yı yüzüğü ancak o öldükten sonra gördüğü bir kavgada öldürür.)

İskoçya'dan dönmesi üzerine Emer'in ailesiyle kapışır ve kızın ona verdiği tüm görevleri tamamlar. Babasının ölümünden Cúchulainn sorumlu olduğu halde ikisi evlenirler, sonrasında da Emer daima onun yanında tasvir edilir. Fakat bu, çift için her şeyin düzgün gittiği anlamına gelmez. 'Cúchulainn'in Hasta Yatağı'nda (The Pogues'in şarkılarından birisi için kullandığı bir isim) ağabeyinin, Cúchulainn'in iki kadının kendisini döven sopalarıyla patakladığı bir rüyasından sonra tutulduğu zayıf düşürücü acayip bir hastalığı tedavi etmeye söz verdiği bir Öbür Dünya kadını olan Fann tarafından Cúchulainn baştan çıkarılır. Emer ve Ulaid kadınları kocasını büyüleyen kadını kovarlar ve sürekli başka kadınları arzuladıkları için erkekleri genel olarak dövmeye devam ederler.

Kahramanın hayatının son sahnesi elbette onun ölüm hikâyesidir. Tain'de anlatılan Connacht'lı Medb'e karşı kavgasında Cúchulainn, ölümünden sonra karısı üç oğlan ve üç kız doğuran Cailitin'i öldürür. Medb bu çocukları karanlık sanatları öğrenmeleri için İskoçya'daki bir büyücüye gönderir, geri döndüklerinde onları Cúchulainn'in karşı kışkırtır. Emain Macha'ya giderler ve uluyup haykırarak Öbür Dünya sesleri çıkarmaya başlarlar, kaleye bir ordu saldırmış sanılır. Cúchulainn tehlikeye karşı çıkmaya hazırdır ama Cathbad ona hiçbir şey yapmadan sorunun biteceği zamana kadar üç gün beklemesini söyler. O da Emer'e ve güzel Niamh dâhil, hepsi de ona kendileriyle kalmasını söyleyen Ulaid'in kadınlarına döner.

Cailitin'in kızlarından biri Niamh şekline girerek Cúchulainn'i kaleden dışarı çıkması için kışkırtır. Sonunun yakın olduğunu, erken ölüm kehanetinin gerçekleştiğini bilir, Emer

bir kez daha kalması için yalvarır, ama ona dövüşten asla çekinmediğini ve eğer ölürse şöhretinin ebediyen devam edeceğini söyleyerek kaleden çıkar. Dışarı çıkınca üç yaşlı kocakarıyla, belki de Cailitin'in kızlarıyla karşılaşır, ateşte köpek kızartmaktadırlar. Bir tanesi Cúchulainn'i ikileme düşürerek köpeğin, Culann Tazısı'nın etinden biraz sunar. Köpek eti yemek bir *geis*'i, böyle şeyleri yasaklayan bir tabuyu ihlâl etmek olacaktır, ama konukseverlik teklifini reddetmek de bir başka *geis*'in ihlali olacaktır. Birisi onun kendileriyle beraber yemek için fazla yüksek ve güçlü olduğunu yüzüne vuruncaya kadar, önce kocakarıları atlatmaya çalışır. Köpeğin sunulan kürek kemiğini kabul eder, sol eliyle tutup ısırır, kalanını sol bacağının altına saklar. Fakat çok geçtir ve *geis*, bedeninin sol tarafının gücünü tüketerek tesirini gösterir.

Zayıflamış haline rağmen Cúchulainn savaşa devam eder. Karşısına dizilenler öldürdüğü üç adamın oğullarıdır ve hepsi de Cailitin'in oğulları tarafından mızraklarla silâhlandırılmıştır. İlki mızrağını savurur ve Cúchulainn'in sürücüsü Láeg'i bağırsaklarını arabanın zeminine dökerek öldürür. İkincisi fırlatır ve Cúchulainn'in atlarından birini, Macha'nın Bozu'nu vurur, sonra da Cú Roi'nin oğlu Lugaid mızrağını fırlatır. Mızrak Cúchulainn'in zırhına girer ve bağırsaklarını delip bedeninden dışarı döker.

Cúchulainn karnını toparlamaya çalışır ve su içmek için kendisini bir göle doğru sürükler. İçerken bir karga da onun kanını içer ve bağırsaklarını didikler (Kelt mitolojisinde hem göl hem de kuşlar Öbür Dünya'yla ilintilidir). Kargaya güler ve karın üstü ölmek istemediği için kendisini bir kayaya bağlar, böylece düşmanını ayakta karşılayabilir. Bir kuş kayaya, başının yakınına indiği zaman gözleri açılmayınca büyük kahramanın öldüğünü fark edene kadar üç gün ona yaklaşmaya cesaret edemezler.

Táin

Táin ya da tam ismiyle *Táin Bo Cúailnge*, İrlanda edebiyat dünyasındaki en önemli çalışmalardan birisi olduğu kadar, hem Ulster Dönemi'nin, hem de genel olarak eski İrlanda edebiyatının göbek parçasıdır. İrlanda mitolojisinin bazı hikâyeleri parçalıdır ve tatmin edici değildir, ama bu Táin için söylenemez. Kalan bazı uyarlamaları mükemmellikten uzak olsa bile, dilinin gücü ve tasvirlerinin yoğunluğu, dünya edebiyatında sözel geleneğin fevkalâde hayatta kalışı olarak ona bir yer vermektedir. İrlandalı Amerikalı edebiyat hocası James MacKillop bunu aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

> Düpedüz uzun oluşunu söylemeye gerek yok, ayrıntı zenginliği, betimleme parlaklığı ve sahne sayısıyla Táin Bo Cúailnge, Avrupa'nın ulusal epikleriyle kıyaslanmaya dayanabilir. Yine de bu tam bitmiş bir çalışma değildir. İlk başta birleştirici bir anlatımdan yoksundur. Ard arda gelen bölümler devam eden konuları ilerletmez. Beklenmedik karakter kaymaları yüzünden motivasyon yetersizliği ortaya çıkmaktadır.[30]

MacKillop'un teşhis ettiği kusurlar kısmen Táin'in sözel gelenek içerisindeki köklerinin neticesi olarak anlatımın bölümlerden oluşan doğasından ve tek bir otoriter elyazması uyarlaması içerisinde bulunmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Hikâyenin tam uyarlaması ancak Düzeltme I ve Düzeltme II olarak bilinen mevcut elyazmalarından alınmış parçaların birleştirilmesiyle oluşturulabilir ve bunların farklı redaktörlerin beceri ve sebatına bağlı olan nitelikleri çok değişkendir. Modern İngilizce uyarlamalarını çevirenlerin becerileri bu etkiyi asgariye indirmeye eğilimli olsa da, bu Táin'e kabaca birleştirilmişlik izlenimini verebilmektedir. Bu sakıncalara rağmen Táin'den başka bir destansı acımasız savaş öyküsü ve tüm

30) MacKillop (2005).

dünya edebiyatının en büyük çalışmalarından birisi olan *İlyada* ile aynı şekilde bahsedilmesi anlamsız olmayacaktır.

Şimdi genelde kullanılan Táin, İrlandalı şair Thomas Kinsella'nın, İrlanda'nın en önde gelen sanatçılarından birisi olan Louis de Brocquy'un çağrıştırıcı resimlerini de içeren, görkemli 1969 çevirisi için kabul edilen isimdi. Tam ismin ilk kısmı olan *Táin Bo,* kelimesi kelimesine uyarlaması 'sığır sürülmesi' olsa bile 'sığır akını' diye tercüme edilebilir. *Cúailnge,* Louth İlçesi'nde İrlanda Denizi'ne çıkıntı yapan, İrlanda Cumhuriyeti ile Kuzey İrlanda arasındaki sınırın hemen altında, şimdi Cooley Yarımadası olarak bilinen tepelik toprak parçasının Eski İrlandaca adıdır. Kinsella'nın uyarlamasından önceki tercümeler İngilizce adını çoğunlukla -'Colley Sığır Akını' ya da benzeri bir şey- koymuşlardır, ama artık özellikle İrlandaca 'Táin' sözcüğü 'sığır akını' dışında 'toplantı' ya da 'halkın toplanması' dâhil başka anlamlara da sahip olabileceği için, İrlandaca adı tercih edilmektedir. Yankı doğuran çevirisi 2007'de çıkan Ciaran Carson, Táin'in orijinalinin buzağı derisine yazıldığı akılda tutulursa *Táin Bo Cúailnge*'nin gerçekte buzağı derisine yazılmış bir hikâyeler koleksiyonu oluşunun fiziksel tanımını içeren ikili bir anlama sahip olduğunu düşünmek mümkündür.[31]

En basit şekilde Táin'in öyküsü özellikle yüksek ödüllü bir boğanın çalınması, daha doğrusu kaçırılması amacıyla Connacht ordusunun Ulster üzerine bir saldırısını anlatmaktadır. *Táin Bo Fráich* ve *Táin Bo Flidais* (Fráich ve Flidais sığır akınları) gibi daha kısa altı hikâyeyle birlikte bu, Ulster Dönemi içerisinde sığır akınlarıyla ilgili bir alt tür oluşturuyor şeklinde görülebilir. Aynı konu hakkındaki hikâyelere böylesine bir yoğunlaşma o zamanlar İrlanda'daki hem sadece tarımsal (sığırın et, süt ve deri kaynağı şeklinde değerli oluşu) hem de toplumda statü sembolü olarak sığır mülkiyetinin öneminin

31) Carson (2007).

iyi bir göstergesini sunmaktadır. Zengin kişi, güç ve itibar işareti olarak çok sayıda inek sahibidir ve boğanın güç ve erkeklikle ilişkisi hakkında da kuşku olamaz. Birçok buzağı babası olan büyük bir boğaya sahip olmak, şimdi orta yaş krizinin sancıları içerisindeki bir adamın Ferrari sahibi olmayı düşünmesi gibi, sahibi hakkında pek çok şey söylemektedir.

Hikâyenin kendisi 'Yastık Sohbeti' bölümüyle oldukça ılımlı bir başlangıç yapmaktadır. Kinsella'nın çevirisi de dâhil bazı uyarlamalarda bunun da öncesinde, esas hareketin başlamasını geciktirdiği iddia edilebilirse de, hikâyeye ortam, içindeki karakterlere de zemin sağlayan Ulster döneminden başka hikâyeler seçmesi, *remscella* veya ön hikâyeler gelmektedir. *Remscella*'nın dâhil edilmesi, ilgili daha kısa bazı hikâyelerle sahneyi hazırlayarak Táin gösterisine yaklaştıkları düşünülen sözel hikâye anlatıcılarının uygulamalarını temsil ediyor olabilir. Bunlar hem hikâyeciyi hem de dinleyicileri gelecek olan şeyin havasına sokacak bir ısıtıcı rolü oynamış da olabilir.

Esas Táin'in başlangıcında Connacht Kraliçesi Medb kendisinden aşağı seviyedeki refiki Ailill ile yataktadır ve ne kadar varlıklı olduklarını konuşup, sahip oldukları şeyleri kıyaslamaktadırlar. Her ikisi de benzer servete sahiptir, ama epey verimli olmakla kendini kanıtlayan büyük beyaz boynuzlu boğa Finnbennach'a sahip olduğu için Ailill azıcık üstün gelmektedir. Medb bundan pek hoşlanmaz ve yine bir aşığı olan Ulster sürgünü Fergus mac Róich ile birlikte Ulster'de Fergus'un bildiği ve Finnbennach'ın en az eşiti olduğunu düşündüğü bir boğayı ele geçirmek için bir plan ortaya atar. Bu boğaya Donn Cúailnge (Cooley'in Esmer Boğası) denilmektedir ve Medb, sahibine onu bir yıllığına ödünç almak istediği ve başka şeylerin yanı sıra, Táin boyunca birkaç defa kullanacağı bir hile olan, istediğini almak için gerekirse sahibiyle yatmayı teklif ettiği haberini yollar.

Donn Cúailnge'in sahibi, boğayı gerekirse zorla almayı plan-

ladığını anladıktan sonra Medb'in yaklaşımını reddeder, o da bu reddedişi şerefine büyük bir hakaret olarak kabul eder. Medb, Ailill ile birlikte boğayı elde etmek için bir sığır akını düzenlemeye karar verir ve kalesinde Connacht'lı kendi askerleri kadar Leinster'lı savaşçıları ve Fergus'un sürgün edilmiş 3,000 Ulsterli'sini de içeren bir ordu toplamaya başlar.

Bu büyük ordu Ulster yoluna çıkmadan önce Medb ilerde nelerin beklediğini sormak için genç bir şair ve kâhin kadın olan Fedelm'e danışır. Fedelm, ne olacağı hakkındaki sorulara 'Kızıl görüyorum, kırmızı görüyorum' diye cevap vererek Medb'in niyetlendiği akınla ilgili başarı kehanetinde bulunmaz.[32] Cúchulainn'in oluşturduğu tehlike hakkında şunları söyleyerek Medb'i ikaz eder:

Kan fışkırır asker bedenlerinden
bu kahramanın saldığı elinden.
Öldürür gördüğünde, her şeyi
Dela'yı ve klanı [İrlanda savaşçıları] izleyen.
Kadınlar ağlaşır ceset yığınında
onun, Forge Tazısı yüzünden.[33]

Bu korkunç ikazlar Medb'i yola çıkmaktan alıkoymaz. O Ulaid'e eziyet eden, onları kadınların çocuk doğururken yaşadığı acılara benziyor olarak tarif edilen şekilde etkisizleştiren lâneti bilmektedir. Fakat lânetten etkilenmemiştir ve ilk baştan bir kadınla buluştuğu için dikkati dağılmış olsa da, Ulster'e yaklaşan orduyu duyunca, Ulaid'in lânetten kalkıp saldırıyı püskürtmelerine yetecek süre kadar onları geciktirmek umuduyla kendi başına karşılaşmaya hazırlanır.

Cúchulainn ilk önce yaklaşan orduyla doğrudan temas etmez. Ogham'da yazılı ve ilerlemeden önce halletmek zorunda oldukları engeller bırakır. Engellerle karşılaşmadan ilerlemek

32) Kinsella (1969).

33) Carson (2007).

geis'i ihlal edecek ve tüm seferin gelecekteki şansını tehlikeye atacaktır. Ama adamlar Cúchulainn'in yollarına koyduğu her engeli aşar ve Ulster topraklarında daha da ilerler. O da yapabildiği zaman orduyu rahatsız ederek, ana gruptan ayrılacak kadar akılsız olan savaşçıları öldürerek ve vur-kaç saldırıları yaparak gerilla savaşı taktikleri uygular. Düşman kampına bu akınları bir defada yüzlerce asker öldürerek her gece düzenler, ama ordunun ilerleyişini ancak geciktirebilir, tamamen durduramaz. Ordu Cúailgne'ye yaklaşırken Medb onların gelişini koklayarak anlayan büyük boğayı ele geçirmekle görevli bir savaşçı grubu yollar, şekil değiştiren savaş tanrıçası Morrigan karga şeklinde omzunda olan boğa öfke içerisinde toynaklarıyla yerlere kocaman izler kazar.

Her gece olan öldürücü saldırıların ordunun morali üzerinde yıkıcı bir etkisi vardır ve Fergus, savaşı her biri böyle dövüşler için geleneksel nokta olan bir nehir sığlığında günde tek dövüşle sınırlama anlaşması için görüşme yapmak üzere kampında olan Cúchulainn'e gider. Sonra bunu her birisi farklı bir mahalde olan uzun bir dövüş dizisi takip eder ve bu dövüş hadiseleri mahallerin bundan sonra böyle bilinecekleri isimler doğurur. Cúchulainn ile Connacht ordusunun savaşçısı arasındaki her dövüşün yapılışı farklıdır ama netice daima aynıdır. Cúchulainn her düşmanını öldürür ve çoğu kez kafasını ganimet olarak alır. Fakat bu sırada ve Cúchulainn'in tüm engelleme çabalarına rağmen Medb'in askerleri Donn Cúailgne'yi kaçırmayı başarırlar.

Sonra Morrigan farklı biçimlerde Cúchulainn'in karşısına çıkar. Karga olarak ve kurt olarak görünür, hatta bacaklarına dolanmak için yılanbalığı şeklini bile alır. Cúchulainn'in babası tanrı Lugh'un cisme bürünmüşü olarak görülebilecek Sualtam, gücünü geri kazanması ve sayısız yaralarını iyileştirmesi için üç gün üç gece uyumasına izin verecek şekilde yardımına gelir.

Ardından Ulaid'den, gençlikleri nedeniyle lânetten etkilenmeyen çırak savaşçılar olan Emain Machta'lı bir çocuk grubu gelir. O uyurken Connacht'ın ordusuyla savaşmayı üzerlerine alarak Cúchulainn'in yardımına gelmişlerdir. Her birisi ölmeden önce bir savaşçıyı öldürür ve gelen 150 içinden dövüşün sonunda yalnızca biri kalır. Cúchulainn uykusundan uyanır ve oğlanların ölümünü öğrenmesi üzerine savaş gazabına, Kinsella'nın kelimeleriyle yoldan çıkma nöbetine kapılır ve savaş arabasıyla etrafında dönerek, sapan ve mızrakla savaşçıları öldürerek düşman kampına şiddetli bir saldırı düzenler. Medb'in ordusundan yüzlercesi daha ölür ve evvelki yalnızca tek dövüşe girme planına geri dönmeye karar verir. Tek soru karşısına çıkan herkesi katleden Culann Tazısının önüne çıkacak bir sonraki savaşçının kim olacağıdır.

Medb, Cúchulainn'i yenebilecek tek savaşçının sürülmüş Ulsterliler'den birisi, Cúchulainn ile büyümüş ve dövüşmeyi onunla birlikte öğrenmiş, ona kardeş gibi yakın olan Ferdiad olduğuna karar verir. Medb rüşvet olarak hem kendisini hem de evlenmesi için kız kardeşini teklif ederek Ferdiad'ı meydan okumaya ikna etmeyi dener, ama Ferdiad arkadaşının karşısına çıkmakta isteksizdir. Connacht ordusu savaşçıları Ferdiad'a meydan okumayı reddederse onursuzlaşacağını söylerler, o da sonunda kabul eder.

Cúchulainn'de korktuğu için değil, aralarındaki yakın arkadaşlık bağı nedeniyle Ferdiad ile dövüşmek istemez. Yine de kararlaştırılan zamanda bir sığlıkta Ferdiad ile buluşur. İki denk savaşçı arasında destansı bir çarpışma başlar, ama tüm güçleriyle dövüşmelerine rağmen her günün başlangıcında her birine tercih ettiği silâhın verildiği, günün sonunda dövüş bittikten sonra her ikisine de tıbbi yardım ve yiyecek sunulduğu teke tek dövüş kurallarına uyarlar.

Dövüşün dördüncü gününde Ferdiad kılıcını Cúchulainn'in göğsüne daldırır ve neredeyse aynı anda Cúchulainn Ferdiad'ı

mızrağıya deler. Cúchulainn, arabacısı Láeg'den *gáe bolga*'yı, mızrağa benzeyen, bedene girdiğinde 30 dikene ayrılan ve ancak özel durumlarda kullanılabilen sihirli silâhı getirmesini ister. Kinsella sonra ne olduğunu aşağıdaki şekilde anlatıyor:

> Cúchulainn (gáe bolga'yı) ayağıyla tuttu ve Ferdiad'a doğru fırlattı ve iki kere dökülmüş demirden kalın ve sağlam göğüslüğü deldi ve değirmen taşı büyüklüğündeki dayanıklı taşı üç parçaya böldü ve bedeninin ana yollarında ve yan yollarında seğirtti, öyle ki her bir eklem dikenlerle doldu.
>
> 'Artık yeter,' dedi Ferdiad, 'ölürüm bununla'.[34]

Ferdiad öldükten sonra Cúchulainn arkadaşının ölümüne ağlar, yaralarından zayıf düştüğü için Láeg'in Connacht ordusunun yaklaşmakta olduğu ikazıyla ayağa kalkamaz. Fintan'ın oğlu Cathern yardımına gelir, dosdoğru Connacht savaşçılarına hücum eder ve birçoğunu öldürür, ama kendisi de birçok yara alır ve Cúchulainn'in kampına 'bağırsakları ayaklarında' döner. Sağaltıcılar Cathern'e bakmaya gelirler, ama hepsi de arka arkaya iyileşemeyeceğini söyleyince onları öldürür. Cúchulainn onu elinden geldiğince sarar ve fazla yaşamayacağını bilen Cethern ölmeden önce düşmana büyük kayıplar verdirerek savaşa döner.

Cethern'in ölümünden sonra hem bireysel, hem de küçük gruplar halinde birçok savaşçı Cúchulainn'in yerine dövüşmek için gelir, hepsi de kendilerini ölene kadar savaşın içerisine atarlar. Cúchulainn, babası Sualtam'ı Ulaid'in geri kalanını acılarından uyandırmak için Emain Macha'ya gönderir, ama Sualtam oraya vardığında ancak kral konuştuktan sonra konuşma *geis*'ini ihlâl ederek hemen bir ikaz bağırışı yapar. (Kral ise ancak druidden sonra konuşabilir.) Sualtam'a yardım etmek için kimse bir şey yapmayacaktır ve o giderek kalkanı

34) Kinsella (1969).

üzerine düşüp kafasını bilenmiş kenarıyla kesecek kadar heyecanlanır. Kesik kafası ikaz etmeyi sürdürür ve Conchobar nihayet kulak verir. Oğlunun haberi yaymak için ziyaret edeceği uzun bir insan ve yer isim listesi söyleyerek Ulster erkeklerine lânetlerinden uyanmaları komutunu verir. Orijinal İrlandacada isimlerin hepsinin o günün dinleyicileri için bir anlamı ve çağrışımı olsa da, okur için bu müşkülatlı bir şeydir. Bunlar Ulster'in her tarafından, isimlerle bağlantılı öyküleri ve olayları anladıkları için ilin her yerindeki dinleyicilerin kafalarını yönlendiren isimlerin seçildiği sesli bir harita işlevi görmüş olabilir.

Ulster ordusu toplanır ve Connacht ordusuyla buluşmak üzere yola çıkar. Cúchulainn hâla yaralarını iyileştirmektedir ve ordular buluştuğu zaman harekâtta rol alamaz, fakat Fergus'un Conchobar'ı yakalama teşebbüsü haberi gelince savaş gazabına kapılır. Cúchulainn ile yüzleşmektense 3,000 Ulster sürgününü yanına alıp alandan çekilen Fergus'u aramak için kavgaya girer. Cúchulainn'in gelişi dönüm noktasının kanıtıdır ve Connacht'ın savaşı kaybettiğini anlayan Medb, kendisi de alanı terk etmeden önce Donn Cúailnge'yi Connacht'a geri yollar. Cúchulainn onu kendini teselli ederken bulur ve onu öldürmeye hakkı olduğunu ama bunu yapmayacağını, çünkü kadınları öldürmediğini söyler.

Koca boğa Connacht'a gelir ve Finnbennach'a meydan okur. Müthiş bir dövüş patlak verir ve iki boğanın gürleyip böğürmeleri millerce uzaktan duyulur. Bütün gece dövüşerek kendilerini göle atarlar, şafak sökerken boynuzlarından Finnbennach'ın içorganları sarkan Donn Cúailnge ortaya çıkar. Connacht ordusu Donn Cúailnge'i öldürmeye gider ama Fergus onları durdurur ve boğa ardına bir kan izi bırakarak Ulster'e geri döner. Oraya vardığında ölür. Ailill ve Medb, Ulster ve Cúchulainn ile barış yapar ve hikâye Ulster erkeklerinin Emain Machta'ya zaferle dönmesiyle biter.

Fenian Dönemi

Fenian Dönemi'ni oluşturan, çoğu İrlanda mitolojisinin diğer büyük kahramanı Fionn mac Cumhaill'in yiğitlikleriyle ilgili olan hikâyelerin belki de Fianna Dönemi başlığı altına girmesi lâzımdır. 'Fenian' 'eski İrlandalı' çizgisinde bir şey anlamına gelen bir on dokuzuncu yüzyıl uydurmasıdır. Oysa sözcük şimdi İrlanda Cumhuriyetçiliğini çağrıştırarak İngilizce diline öylesine girmiştir ki, artık 'Fenian Dönemi'nin yerine daha uygun bir şeyin konulması neredeyse imkânsızdır.

Fianna, avcılık ve savaş sanatlarında eğitim alan, çoğunlukla topraksız ya da miras bekleyen soylulardan oluşmuş gençler tayfasıydı. Hikâyelerde kullanılan dil dilbilimsel yöntemler sayesinde on ikinci yüzyıla tarihlenebilirse de, yiğitlik hikâyeleri çoğunlukla on beşinci yüzyıl elyazması koleksiyonlarından kalmadır. En önemli kaynak İngilizceye *The Colloquy of the Ancients* [Eskilerin Sohbeti] ya da *Tales of the Elders of Ireland* [İrlanda Yaşlılarının Öyküleri] diye tercüme edilen *Acallam Na Senórach* olarak tanınmaktadır. Bu koleksiyondaki hikâyeler Fianna'nın son kalan iki üyesi, Cailte ve Oisın ile Aziz Patrick arasında bir diyalog biçimini almaktadır. Bu açık bir edebi oyundur ama en azından hikâyelerin beşinci asırda Aziz Patrick İrlanda'ya gelmeden önce kurgulandığını ortaya koymaktadır.

İngilizce'de çoğunlukla Finn MacCool denilen Fionn ile ilgili hikâyeler modern dünyaya diğer tüm dönemlerin hikâyelerinden daha geniş çapta kalmıştır. Bu zamana kadar İrlanda, İskoçya ve Man Adası folklorunda şu ya da bu biçimde söylenmişlerdir. Hayatta kalışına bir örnek Kanada Nova Scotia, Cape Breton'daki, ataları buraya ilk olarak on sekizinci yüzyıl Yayla Boşaltmaları sonucunda gelen İskoç Gal cemaatindendir. 1997 yılında 89 yaşında ölen Galca konuşan hikâyeci Joe Neil MacNeil, Fionn ve Fianna'nın birçok yiğitlik öyküsünü kendi kapsamlı hikâye repertuarından alarak nakletmiştir.

Dinleyicinin hoş karşılamadıkları çabucak terk edildiğine göre bu, bunların hayatta kalmasının kendi başına en muhtemel nedeni olan süregelen popülerliklerinin bir ifadesidir.[35] Bu modern halk öykülerinin Fenian Dönemi'nin yaşayan bir geleneğini temsil ediyor olarak düşünülmesi mümkündür. Hikâye anlatanlar eski hikâyeleri mutlaka bunlar donup kalmış gibi anlatmazlar, modern dinleyicilerin zevkine uydururlar ve külliyata eklemek için yenilerini icat ederler.

Fionn karakterinin piyasada olma süresi, tasvirlerinin, daima bir kahraman olan ve hep dövüşen Cúchulainn'inkinden çok daha az tutarlı olmasının sebeplerinden birisidir. Fionn birkaç kez değişmiş, bazen aldatıcı bazen de budala olmuş, daima onun lehine bir ışık altında gösterilmemiştir. DáithíÓ hÓgáin aslında Fionn'un farklı birkaç mitolojik tipin karışımı, bileşik bir karakter olduğunu düşünmektedir. Karakterin kökeninin onu druid geleneği içerisine koyan, beşinci yüzyılın çok öncesi eski bir tarihte, Leinster'deki kâhin kültünden geliştiğini sanmaktadır.[36] Fionn'un, beşinci ve altıncı yüzyıllarda Leinster ve Ui Neill klanı arasında Boyne Vadisi'nin mülkiyeti için yapılan, Fionn'un bir savaş önderi ve kâhin şeklinde betimlendiği mücadeleyle bağdaştırıldığını öne sürmektedir. Neticede bu onun Fianna ile bağdaştırılmasına yol açacaktır.

Dönemin en çok tanınan hikâyelerinden birisi 'Fionn'un Çocukluk İşleri'dir (*Macgn'martha Finn*) Hikâye Fionn'un babası Cumhaill'in, birkaç başka hikâyede Fianna'nın önderi ve Fionn'un rakibi olmaya devam eden Goll mac Morna'nın eliyle nasıl öldürüldüğünün anlatılmasıyla başlamaktadır. Daha sonraki bir bölümde Fionn yıllardır sihirli Bilgi Alabalığı'nı yakalamaya çalışan druid Finnegas'ın vesayeti altında öğrenim

35) MacNeil (1987).

36) Ó hÓgáin'daki (2006) Fionn, Fionn File ve Fionn mac Cumhaill maddelerine bakınız.

görmektedir. Alabalık, onu yiyen kişiye dünyadaki tüm bilgileri verecektir ve nihayet onu yakaladıktan sonra ateşte pişiren Finnegas, bilgileri kendisinde tutmak istediği için Fionn'a onu yememesini söyler. Fakat Fionn balığa dokunmaktan kendini alamaz ve bunu yaparken başparmağını yakar ve acıyı gidermek için parmağını ağzına sokar. Fionn bu yüzden druid pahasına bilgileri kazanır ve bundan sonra ne zaman bu bilgiye kehanet biçiminde erişmek istese tüm yapması gereken başparmağını emmektir.

Çok bilinen hikâyelerin bir diğeri 'Diarmuid ve Gráinne'nin İşleri'dır (*Tóraigheacht Dhiarmada agus Ghráinne*). Hikâye burada yaşlı bir kral olarak tasvir edilen Fionn ile genç âşıklar Diarmuid ve Gráinne arasındaki, Ulster Dönemi'nden Naoise ve Deirdre hikâyesine benzeyen bir aşk üçgeniyle ilgilidir. Fionn karısının ölümünün yasını tutmaktadır ve Fianna onun yerini alması için bir başka kadın bulmaya karar verir. İlk baştan razı olan ama buluştuklarında Fionn'un babasından daha yaşlı olduğunu anlayınca sarsılan Gráinne'i seçerler. Nişanı kutlama şöleninde kız Fianna'nın genç ve yakışıklı üyesi Diarmuid'i görür ve hemen ona âşık olur. Şölendeki diğer tüm konuklara uyutucu bir içki verir ve onlar uyurken Diarmuid'i kendisiyle kaçmaya ikna etmeyi dener. O ise önce Fionn'a sadık kalır, ama kısa zamanda fikrini değiştirir ve çift ormana kaçar.

Fionn uyanır ve Fianna ile birlikte kaçak çifti takip eder. Kısa zamanda onları yakalar ve öç almak ister, ama oğlu Oisín, Fianna'daki diğer arkadaşlarıyla birlikte onu acele bir şey yapmamaya ikna eder. Diarmuid ve Gráinne, arkadaşları ve aşk ve şiir tanrısı Angus Óg'un yardımıyla kaçarlar ve Fionn tarafından İrlanda ve İskoçya'nın her tarafında takip edilirler.

Takip sırasında Fionn'a saygısı nedeniyle Diarmuid önce Gráinne ile yatmayı reddeder ve suyun Gráinne'in bacağına sıçradığı bir ırmaktan geçerlerken kız suyun ondan daha ce-

sur olduğunu söyler. Diarmuid'un tutkusunun Fionn'a olan saygısını alt etmesi fazla bir zaman almaz ve Gráinne hamile kalır. Kadın, âşıklara üvez vermeyi reddeden tek gözlü dev Searbhán'ın koruduğu bir ağaçtaki üvezlere aşerir. Diarmuid ilk baştan sihirle kendisini koruyan ama devin kendi demir sopasını ona karşı kullanmayı öğrenince yendiği devle dövüşür. Diarmuid üst dallardan en tatlı üvezleri toplamak için ağaca tırmanır ve oradayken Fionn ve Fianna gelerek satranca benzeyen bir tahta oyunu olan *fidcell* oynamak için ağacın altına otururlar. Fionn, Oisın ile oynar ve Diarmuid oyunu yukardan seyrederken oğlunu yenmeye başlar. Diarmuid hamleyi göstermek için karelere üvez atarak Oisín'e yardım eder, ama Fionn'un ne olduğunu anlaması uzun sürmez ve Diarmuid'den kendisini göstermesini ister. Angus Óg kadını gözden kaybetmeden önce Diarmuid ve Gráinne üç kez öpüşürler. Diarmuid ağaçtan iner ve toplanan Fianna'nın başları üzerinden atlayarak yine Fionn'dan kaçar.

Çift, Fionn'un onlara dokunamayacağı bir yerde yaşamaya devam eder ve Angus Óg taraflar arasında barış sağlar. Yıllar sonra Diarmuid ve Gráinne beş çocuk sahibi olduğunda, Fionn onların yaşadığı yerin yakınlarında bir yabandomuzu avı düzenler ve Diarmuid yabandomuzu avlayarak bir *geis* ihlâli yapacağını bilmesine rağmen av partisine katılmaya razı olur. Av sırasında Diarmuid bir yaban domuzunu öldürürken onun tarafından dişlenir ve Fionn onun bitkin bedenini zevkle seyreder. Diarmuid eğer onun elinden su içmesine izin verirse yaraları iyileştirme gücüne sahip olduğunu söyler. Fionn eliyle ona su getirmek için iki kez kuyuya gider, her iki sefer de Diarmuid'in içme şansı olmadan suyun parmakları arasından akmasına izin verir. Fionn'un torunu Oscar bunu yine yaparsa onu saldırmakla tehdit eder ve Fionn kuyuya üçüncü defa gider, ama geri döndüğünde çok geçtir. Diarmuid ölmüştür.

Bu hikâye genç bir adamı kıskançlık yüzünden ölüme terk

eden Fionn'u karanlık göstermektedir. Daha sonraki birçok hikâyede karakteri çok daha aydınlıktır. Şakalara hedeftir ya da tahmin edilir sonuçları olan yulaf yemeği yerken ıslık çalmak gibi destansı taşlama denemelerinden geçer. Hatta halk öykülerinde hikâyeci onun ne olmasını isterse ona dönüşür. Birkaç yüz yıldan daha eskiye gidiyor gibi görünmeyen iyi bilinen bir öyküde, artık Finn MacCool denilen Fionn'a, Kuzey İrlanda'nın Antrim İlçesi'nde Atlantik Okyanusu'na giren olağandışı kaya oluşumu Giant's Causeway'i (Devin Geçidi) inşa etme itibarı verilir. Geçidin, denizi Fingal's Cave (Fingal'in Mağarası) denilen benzer bir kaya oluşumu bulunan İskoç adası Staffa'ya aştığı varsayılır ki, Fingal, Fionn adının İskoç uyarlamasıdır. Fionn geçidi İskoçya'ya yürüyüp bir başka devle dövüşebilmek için inşa etmiştir, ama hikâyenin bir uyarlamasında yola çıkmadan önce uyuya kalır ve İskoç dev onu aramaya gelir. İskoç dev Fionn'dan çok daha iridir ve o dehşete düşer, ama karısı kurtarmaya gelir. Fionn'a bebek kıyafeti giydirir ve İskoç dev gelip Fionn'un bebek oğlu sandığı şeyin ebadını görünce babasının ne kadar iri olması gerektiği düşüncesiyle asabı bozulur ve ardındaki geçidi yıkarak gerisin geriye İskoçya'ya kaçar.

Mitolojik Dönem

Hıristiyanlık öncesi İrlanda'nın tanrı ve tanrıçaları mitoloji külliyatını oluşturan hikâyelerin birçoğunda genellikle gizlice mevcut olup 'euhemerize'* diye bilinen bir biçimde aniden meydana çıkarlar. Bir başka deyişle hikâyelerde ölümlü biçimlere dönüşmüşlerdir ve kahraman ya da kral olarak görünürler. Dönemlerin hepsindeki hikâyelerdeki durum ve bunların mitolojiyi oluşturduğunun kabul edilebilmesinin başlıca nedenlerinden birisi budur, ama bu Hıristiyanlık öncesi İrlanda

* Tanrıların kökenini tarihsel kahramanların tanrılaştırılmasına dayandıran kuram - ç.n.

panteonu tanrılarının yüzeye en çok yaklaştığı Mitolojik Dönem hikâyeleri için özellikle doğrudur.

Bu hikâyelerin ana kaynaklarından birisi Bölüm 2'de bahsedilen ve bir kopyası on birinci yüzyıl elyazması *The Book of Leinster* [Leinster Kitabı] içerisinde olan, *The Book of Invasions* [İstilâlar Kitabı]dır (*Lebor Gabála Erenn*, kelimesi kelimesine 'İrlanda'nın Alınışı Kitabı'). İstilâlar Kitabı çeşitli hikâye ve şiirlerin bir koleksiyonundan oluşmuştur ve bazen sözde-tarih olarak tanımlanmıştır, çünkü redaktörlerin niyetinin mitolojik hikâyelerden, İncil kaynaklarından, ozan şiirlerinden ve amaca uyan başka her şeyden az çok devamlı bir olay sıralaması oluşturarak İrlanda halkının tarihini izlemek olduğu görülmektedir. Aktarılan olayların birçoğu Eski Ahit ile bağlantılıdır. İrlanda hikâyelerindeki karakterler Nuh'un soyu ya da İsrail'in Kayıp Kabilesi'nin üyeleri oldukları öne sürülerek İncil karakterleriyle ilişkilendirilirler. Genel amaç İrlandalılar'ın kökeninin, İsrailliler'in Eski Ahit anlatımına benzer bir hikâyesini oluşturmak şeklinde görünmektedir. Bunun tarihsel bir çalışma olarak ne kadar ciddiye alındığını söylemek zordur, ama sonuç mitolojik hikâyelerin Hıristiyan bilgeliği çalışması olduğunu iddia eden bir çerçeve içerisinde korunması olmuştur.

İstilâlar Kitabı'nın yapmadığı şey, evrenin başlangıcının Hıristiyanlık öncesi dinin tanımlayacağı şekilde bir anlatımını veren İrlanda mitolojik yaradılış hikâyeleri içermektir. Böyle hikâyelerin bir zamanlar var olduğu varsayılırsa, bunlar İncil'de 'Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı' açılış satırıyla Genesis'in [Yaradılış] başlangıç ayetlerininkiyle kıyaslanabilir bir amaca hizmet edebilirdi. İstilâlar Kitabı'nda verilen İrlanda halkının tarihiyse, sonrasında ülkenin, kitaba göre İrlanda'ya eski İskit'ten gelen Scoti halkı tarafından işgal edildiği İncil'deki tufana kadar gider.

İrlanda, ilk beşi tanrısal ya da yarı-tanrısal yaratıklar olan

önderlerinin adıyla tanınmış altı istilaya konu olmuştur. İlk istila Cesair'inkiydi ve bunu Partholonianlar, Nemedianlar, Fir Bolg ve Tuatha De Danan (tanrıça Danu'nun halkı) takip etmiştir. Bu zaman boyunca denizden gelen yarı-tanrısal akıncılar olan Fomorianlar'a karşı savaşlar olmuştur ve dönemin en çok tanınan hikâyelerinden birinin, 'Mag Tuired'in İkinci Savaşı'nın (*Cath Tánaiste Maige Tuired*) temelini oluşturan da bu savaşlardan birisidir. Hikâyede Tuatha De Danan, Fomorianlar'ın İrlanda'nın kontrolünü yeniden elde etmek için yaptıkları zulme karşı savaşır. Esas hareket Tuatha Dė Danan önderi Lug Lámfhota (açık şekilde tanrı Lugh'a dayanan Uzun Kollu Lug) ve onun dedesi Şeytan Gözlü Balor ve üvey kardeşi hilekâr ve korkak Bres'e karşı olan kavgasıyla ilgilidir. Lug sapan kullanarak doğrudan Balor'un tek gözüne taş atıp kazanıncaya kadar kavga, her iki taraftan birçok zayiatla uzun ve kanlıdır. Taş Balor'un beynine kadar girer ve onu öldürdüğü gibi arkasındaki tüm Fermorianlar'ı da öldürür.

Son istila, adını onları başlangıçta İspanya'ya getiren adam olan Míl Espáine'den alan ölümlü Milesianların, Tuatha Dė ile kapışmalarına şahit olur. Mil'in nesli (Bölüm 2'de bahsedildiği gibi) İspanya'daki üslerinden gelip İrlanda'yı istila ederek, bir dizi savaştan sonra ülkeyi ele geçirir. Daha sonraki hikâyeler, Tuatha Dė ülkeyi modern İrlandalılar'ın ataları olan Milesianlar'a kaybettikten sonra, İrlanda manzarasına serpilmiş *sidhe* denilen toprak tepecikleri içerisinde yaşamak üzere yeraltına indiklerini ve hikâyelere inanılacak olursa, bugüne değin kaldıklarını söylemektedir.

Dönemdeki diğer hikâyeler bir kralın dört çocuğunun 900 yıllığına kuğuya dönüştüğü 'Lir'in Çocukları' (*Leanna´ Lir*), Ulster Dönemi'nde de bazen yer verilen güzel Etain'in hikâyesi 'Ėtain'in Flörtü' (*Tochmarc Eta ne*) ve 'Angus Óg'un Ülküsü' (*Aislinge Óenguso*)dur. Bu son hikâye Angus Óg'un rüyasında gördüğü güzel bir kıza âşık olmasını anlatan romantik bir öy-

küdür. Aşkından hasta olur ve 150 kızdan oluşan bir kalabalığın ortasında onu görene kadar kızı aramaya çıkar. Adının Caer olduğunu öğrenir ama onunla buluşamaz. Bir zaman sonra kendisine onun orada olacağı söylenen bir gölün kıyısına gider ve suda 150 kuğudan oluşan bir sürü görür. Adını çağırır ve kuğulardan biri ona doğru gelir. Kuğuyu sevdiği kız olarak kabul eder. Onunla olmak için kendisi de kuğuya dönüşür ve birlikte uçup giderler.

Krallar Dönemi

Krallar Dönemi diğer üç dönemden daha yeni bir grup hikâye kategorisidir. Deyim, bunu İrlanda'nın ilk krallarıyla ilgili hikâyeleri tanımlamak için kullanan İrlandalı edebiyat eleştirmeni Myles Dillon tarafından 1946'da uydurulmuştur. Bu krallardan bazıları tamamen mitolojikken, bazıları mitoloji ve tarih unsurlarına birlikte sahiptir, diğerleriyse kesinlikle tarihseldir. Örneğin, hakkındaki hikâyelerin tamamen doğru olduğu anlamına gelmese de İrlanda'ya 1002'den 1014'e kadar hükmeden Brian Boru bu son kategoriye girmektedir.

Hikâyeler, görevlerinin bir parçası olarak patronlarının şecereleri hakkında şiir ve nesirler oluşturan saltanat şairleri *filid* tarafından yaratılmıştır. Bu hikâyelerin asıl amacının soyluların genellikle kahraman bir atalar dizisinden gelmiş olarak gösterilen hangi üyesi için niyetlenildiyse onun yüceltilmesi olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bu kahraman ataları meydana getirmek için şair mitoloji unsurlarını tarihle, bilinen şecereyi ele ne geçerse onunla karıştırabilir. Sonuç olarak bu hikâyeler tarihsel belge olarak tamamen güvenilmezdir.

Dönem, Ulster Dönemi'nden daha az kahramanca, Fenian Dönemi'nden daha az romantik ve Mitolojik Dönem'den daha az sihirli olarak tarif edilmiştir ve bunda bir doğruluk unsuru olsa bile hikâyelerden bazıları kıymetsiz değildir. Modern dinleyicilerde epeyce etkisi olabilecek birkaç tanesinden biri, Ku-

zey İrlanda'da şimdi çoğu County Antrim'de kalan bir yer olan Dal nAraide kralı ve artık Sweeney diye yazılan Suibhne ile ilgili 'Sweeney'in Deliliği'dir (*Buile Suibhne*). Hikâyede kral Aziz Ronan tarafından inşa edilen kilisedeki çanların sürekli çalınmasından rahatsız olur ve konu hakkındaki hislerini bildirmek üzere evinden dışarı fırlar. Aceleyle ve karısı postunu vermeyi reddederek düşüncesizce herhangi bir şey yapmasını engellemeye çalıştığı için, kral, Ronan'a çıplak gider, ardından da kavgada Ronan'ın Zebur'unu göle atar. Daha sert bir şey olmadan Suibhne bir savaşta dövüşmeye çağrılır, kin tutan bir adam olmadığı belli olan Ronan da savaşa giden askerleri kutsamak için ona katılır. Suibhne'de bu yoktur ve Ronan'a mızrak atar, onu iskalar ama yardımcısını öldürür. Bir başka mızrak da Ronan'ı iskalar ve kilise çanına vurup onu parçalar. Ronan'ın sabrı artık tükenmiştir ve Suibhne'ye lânet eder. Lânete göre Suibhne ne zaman çan gibi tiz bir ses duysa delirmeye ve bir mızrağın ucunda ölmeye mahkûm olur.

Suibhne'nin deliliği onun insanlardan korkan ve ayaktan ayağa sıçrayan bir kuşa benzemesine yol açar. İrlanda'yı gezmek için insanların dostluğundan kaçar ve geceleri uyumak için ağaçlarda tüneyerek vahşi bir yaşam sürer. Sonunda bir kadın tarafından doyurulduğu bir manastıra alınır. Kadının kocası bunu duyunca Suibhne'yi mızraklar. O zaman Suibhne bir rahibe günahlarını itiraf eder ve ölüp sonunda eziyetten kurtulmadan önce son ayinler yapılır.

Hikâye mitolojik kuşlar ve göller sembolizmini Hıristiyan kefaret mesajıyla harmanlamaktadır. Hikâye, çoğunu komik *At Swim-Two-Birds* [Yüzmekte İki Kuş] başyapıtıyla bütünleştiren Flann O'Brien da dâhil, modern birkaç yazarı etkilemiştir. Nobel Ödülü kazanan şair Seamus Heaney hikâyeyi *Sweeney Astray* [Sweeney Kötü Yolda] adıyla çevirmiştir. 1984 yılında eleştirel beğeniyle yayınlanmış olup hikâyenin artık en çok okunan uyarlaması haline gelmiştir.

Serüvenler ve Seyahatler

Elyazmalarında kapsanan hikâyelerden birkaçı dönemlerin hiçbirisine rahatlıkla uymamaktadır. Bunlar genel olarak Eski İrlandaca'da 'serüvenler' anlamına gelen *Echtrae* ve 'seyahatler' anlamına gelen *Immrama* sözcükleriyle tanınır. Dikkate değer iki örnek 'Bran'ın Seyahati' (*Immrama Bran*) ve 'Máel Dúin'in Seyahati' (*Immrama Máel Dúin*)dir. Karakteristik olarak bu hikâyeler deniz aşırı ya da yeraltına olan Öbür Dünyaya seyahatlerle ilgilidir. İki tür arasındaki ana fark serüvenlerde hikâyeler gerçekten Öbür Dünya'da meydana gelen olayları aktarmaktayken, seyahatlerde öykü Öbür Dünya'ya seyahat sırasında olanlar üzerine odaklanmaktadır. Bu hikâyelerle, daha sonraki azizlerin geleneksel İrlanda teknesi olan bir *curragh* içerisinde bazılarının Amerika diye teşhis ettiği Kutsanmışlar Adası'nı aramaya çıktıkları Aziz Brendan'ın Seyahati öyküsü arasında bariz paralellikler bulunmaktadır.

Galler'den Masallar

Mabinogion

Çok muhtemeldir ki, Galler'deki hikâye anlatma geleneği İrlanda'daki kadar güçlüydü ama bu hikâyelerin çok daha azı hayatta kalmıştır ve kalanlar da İrlandalı eşdeğerlerinden önemli ölçüde daha geç tarihli elyazmalarındadır. Ana külliyat on dördüncü yüzyıl elyazmalarından gelen Mabinogion hikâyelerinden oluşmaktadır. Şimdi Oxford'daki Bodleian Kütüphanesi'nde tutulan *The Red Book of Hergest* [Hergest'in Kırmızı Kitabı] (*Llyfr Coch Hergest*) on dördüncü yüzyıl sonlarına tarihlenmiştir. İsim basitçe kırmızı deri cildinden ve kitabın kökeninin güney Galler'den olduğu düşünülse de, Herefordshire'daki Hergest Court ile olan bağlantısından türemektedir. Tarihi yaklaşık 1350 yıllarına giden ve *The White Book of Rhydderch* [Rhydderch'in Beyaz Kitabı] olarak bilinen diğer elyazması koleksiyonuysa biraz daha eskidir. Bu, yıkıntıları orta-Galler'deki Tregaron yakınlarında olan Strata Florida Cistercian manastırındaki kâtipler tarafından derlenmiş gö-

rünmektedir ve şimdi Aberystwyth'daki Galler Ulusal Müzesi'ndedir.

Hikâyelere toplu isimleri 1930 ve 1840'larda çevirileri yayınlayan Leydi Charlotte Guest tarafından verilmiştir. Mabinogion, elyazmalarından birindeki bir kâtip hatası olarak görünmektedir ama Leydi Guest bunun *mabinogi*'nin çoğul biçimi olduğunu varsaymıştır, şimdi her iki uyarlama da kullanılmakta olup, kullanılan biçim başka bir şeye değil, kullanan kişinin tercihine bağlıdır. Kelimenin anlamı hakkında çeşitli teoriler öne sürülmüştür. Bazıları bunun tanrıça Mabon ile ilgili hikâyeleri belirttiğini ileri sürerken, diğerleri 'Gençlik Hikâyeleri' olarak tercüme edilebileceğini söylemektedir. Mevcut bilge görüşü, kâtiplerin kelimeyi sadece, şiir ya da tarih değil, bir hikâye yazdıklarını ifade etmek için kullanmış olduklarını kabul etmektedir.

Leydi Guest, koleksiyonuna on iki hikâye almıştır, ancak bir tanesi, 'Taliesin'in Masalı' diğer on birinden çok daha geç bir tarihlidir ve elyazmalarının ikisinden de gelmemektedir, onun için modern koleksiyonlara genellikle alınmamaktadır. Hikâyelerden dördü 'Mabinogi'nin Dört Dalı' diye bilinen ayrı bir grup oluşturmaktayken, diğer yedisi elyazmalarında herhangi özel bir düzen içerisinde toparlanmamıştır. Buna rağmen genel olarak iki gruba bölünürler: Arthur içerikli masallardan oluşan 'Üç Romans' ve aslında kalan dört masalın kolaylık olsun diye bir araya getirildiği 'Yerel Masallar'

İrlanda hikâyelerinde ve sözel gelenekten doğan diğerlerinde de olduğu gibi, hikâyelerin orijinal kompozisyonuna bir tarih koymak meseledir. Hıristiyanlık öncesi mitolojisinin etkileri kesinlikle vardır, ama daha sonraki Hıristiyan dönemi de etkilidir ve ortaçağ Avrupası romans hikâye anlatım geleneğiyle paralellikler mevcuttur. Belli tarihlerin olmaması diğer şeylerin yanında Galler hikâyelerinin on ikinci asrın sonlarına doğru Fransa'da yazılan Chrétien de Troyes Arthur romansla-

rını etkileyip etkilemediğini, ya da etkinin 1066'da Normanların İngiltere'yi işgalinden sonra Galler'e yapılan Anglo-Norman akınları sonucunda Arthur unsurlarının Galler hikâyelerine eklenmesiyle diğer yönden gelip gelmediğini söylemeyi zorlaştırmaktadır. Bir diğer olasılık, her iki hikâye dizisinin de, kaybolmuş, daha eski bir tarihli aynı kaynağa dayandığı, Arthur hikâyelerinin Hıristiyanlık öncesi dönemde İrlanda'dakilere benzer şekilde mevcut olduğunu belirttiği için çekici bir fikirdir, ama böyle bir iddia için doğrudan kanıt yoktur.

İngilizler, Galler üzerinde 1282'ye kadar nihai zaferi kazanamadılar ve bundan önceki erken ortaçağ döneminin çoğunda şimdi kabaca Kuzey Galler, Orta Galler, Batı Galler ve Güney Galler olarak düşündüğümüz yerlere eşit dört ana krallık olan Gwynedd, Powys, Deheubarth ve Morgannwg'den meydana gelen Galler tek bir siyasi varlık değildi. Bu ayrı krallıkların kendilerine de ender olarak tek bir kral hükmetmiş olup çeşitli prenslikler ve asil aileler arasında bölünmüşlerdi. Bu hem rakip aileler hem de kendileri arasında ittifakların değiştiği, taçların rakip talipleri arasında çatışma ve krallıklar arasında savaş dönemiydi. Mabinogian hikâyelerinin oluşması işte bu sürekli tehdit ve devamlı dövüş zemini üzerindedir.

Hikâyelerin içeriği oldukça çeşitlidir ve ikisi arasındaki farklılıklar benzerliklerden daha belirgin olsa da, bunu İrlanda geleneğiyle kıyaslama teşebbüslerinde bulunulmuştur. Bu iki gelenekte kullanılan isimlerden bazıları kesinlikle aynı kökleri paylaşıyor görünmektedir -Galler tanrı ve tanrıçası Ludd ve Dôn, İrlandalı Lugh ve Danu ile bağlantılı gibidir- fakat bu ilâhların insan biçimlerinde betimleniş şekilleri bunların İrlanda Denizi'nin her iki tarafında da mutlaka aynı şekilde algılandığını belirtmez. İrlanda ve Galler dillerinin M.Ö. birinci bin yıl içerisinde birbirlerinden ayrıştığı düşünülmektedir ve her iki mitoloji için ayrışmadan önce var olan proto-Kelt dili öncesine kadar giden tek bir kaynağın tasavvur edilmesi çeki-

ci gelmektedir. Ne yazık ki, her iki dilden de kalan metinler durumun böyle olduğunun kesinlikle söylenebilmesine yeterli delil sağlamamaktadır.

Aşağıdaki bölüm özellikle 'Mobinogi'nin Dört Dalı' hikâyelerini ele almaktadır. Bu, diğer Mabinogion hikâyelerinin değersiz olduğu değil, daha çok bu dört hikâyenin bunların en çok bilinenleri ve genel olarak geleneğin örnekleri olduğu anlamına gelmektedir.

Dört Dal

'Dört Dal' arasındaki ilişki barizdir, ama hiçbir şekilde sürekli bir öykü oluşturmazlar. Birkaç karakter farklı hikâyelerde ortaya çıkmaktadır, ama yalnızca bir tanesi Rwyll ve Rhiannon'un oğlu Pryderi, ilk ikisinde önemli bir karakter olmasa da dördünde de vardır. İsmin, hikâyelerin daha sonraki redaktörleri tarafından dalları birleştirmenin aracı olarak benimsenmiş olması da aynı şekilde muhtemel olsa bile, Dört Dal, Pryderi'nin hayatı ve yiğitlikleriyle ilgili çok daha geniş bir dönemin hayatta kalan hikâyelerini temsil ediyor olabilir. Mabinogion'un kökeniyle ilgili çoğu şeyde olduğu gibi tahminde bulunmak mümkün olsa da, kesinlikle bilmek mümkün değildir.

Elyazmalarındaki hikâyelere isim verilmemiştir. Çoğu 'Mabinogi'nin bu dalı burada bitiyor' satırlarıyla sona ermektedir, onun için bunlar şimdi ya Mabinogi'nin bir dalı olarak ya da her hikâyedeki ana karakterin adıyla bilinmektedir. İlk dala bazen 'Dyfed Prensi Pwyll' denir, çünkü onun yaşamındaki iki bölümü anlatmaktadır. Hikâyenin birinci kısmında, Pwyll uzaktan bir başka tazı sürüsünü işittiğinde tazılarıyla ava çıkmıştır. Ne olduğunu görmeye gider ve hepsi de Öbür Dünya'dan geldiklerini gösteren beyaz vücut ve kırmızı kulaklara sahip olan tazıların erkek bir geyik getirdiklerini anlar. Pwyll bu tazıları uzaklaştırır ve kendi köpeklerini etle doyurur, ama di-

ğer tazıların boz bir at süren ve tamamen boz giyinmiş olan sahibi gelir ve bu saygısızlığa öfkelenir. Pwyll adama bunu telâfi etmek istediğini söyler, ama bunu uygun şekilde yapmak için adamın kim olduğunu bilmesi lâzımdır. Adam kendisini Öbür Dünya'daki, Annwfn Kralı Arawn olarak tanıtır ve Pwyll'a kendisini rakip bir kral olan Hafgan'ın baskısından kurtararak bunu telâfi edebileceğini söyler. Bunu yapmak için Pwyll, onun görünümünü alarak Arawn ile yer değiştirmek ve onun yerine hükmederek bir yıl sonra, ikinci bir darbe onu hayata döndüreceği için ancak tek bir kılıç darbesiyle öldürülebilecek olan Hafgan ile dövüşmek zorundadır.

Böylece ikisi biçimlerini takas ederler ve Pwyll, bir yıl Arawn'ın yerine hükmetmek üzere Annwfn'a gider. Kendisini bilge ve adil bir kral olarak kanıtlar ve geceleri Arawn'ın karısıyla aynı yatakta uyur, ama ona dokunmadan yüzünü duvara döner. Yıl geçtikten sonra dövüş yeri olarak tayin edilen sığlıkta Hafgan ile buluşur ve büyük bir çarpışmadan sonra onu tek vuruşta öldürmeyi becerir. Pwyll ve Arawn kendi topraklarına dönerler ve Arawn, Pwyll'in hem iyi bir lider olduğunu hem de karısına dokunmadığını öğrenir. Pwyll'in kalıcı bir dost olduğunu anlar ve her ikisi de birbirlerine hediye atlar ve atmacalar göndererek dost kalırlar.

İkinci kısmına girerken hikâye ansızın değişir. Pwyll kalesinin yakınındaki bir tümsekte oturmaktadır, çünkü bunu yaparsa kötü bir şeyin ya da harika bir şeyin olacağı söylenmiştir. Kar beyazı bir at üzerinde (bazı yorumcular tarafından bunun Kelt at tanrısı Epona'yı temsil ettiği öne sürülmüştür) güzel bir kadın yavaşça tümseğin yanından geçer ve Pwyll onun kim olduğunu bilmek ister. Peşinden bir koşucu gönderir ama koşucu beyaz atı yakalayamaz. Pwyll hızlı bir at üzerinde bir binici gönderir ki, o da yavaş gidiyor gibi görünse bile beyaz atı yakalayamaz. Ertesi gün Pwyll yine tümseğe gelir ve beyaz at görününce peşinden sahip olduğu en hızlı atın üzerinde bir

binici gönderir, ama binici beyaz atı ne kadar hızlı izlerse o da o kadar uzaklaşıyor görünür. Üçüncü gün beyaz atın ardından kendisi gider ama yaklaşamaz, onun için kadına beklemesi için bağırır. Kadın onu beklemekten memnun olacağını söyler ve 'atları korumuş olacağı için keşke bunu daha önce isteseydin' cevabını verir.

Sonunda Pwyll beyaz atın üzerindeki kadınla buluşur ve ona kim olduğunu ve ne yaptığını sorar. O da ona Rhiannon olduğunu ve onu görmeye geldiğini, çünkü babasının kendisini sevmediği bir adam olan Gwawl ile nişanladığını anlatır. Bir şölen hazırlanmıştır ve Pwyll'ı davet eder ki bu, doğrudan söylemeden onunla evleneceği manasındadır. Oraya varınca kendisine bir iyilik yapılmasını isteyen tanımadığı bir adamla karşılaşır. Pwyll razı olur, Rhiannon da ona aptal olduğunu, çünkü ondan o gece Rhiannon ile yatmamasını* ve şölen için hazırlanan tüm erzakı kendisine vermesini isteyen adamın aslında Gwael olduğunu söyler. Pwyll fiilen Gwawl'ın Rhiannon ile evlenmesine izin vermiş bile olsa, bir kez söz verdiği için bunu kabullenmek zorundadır. O da bir yıl daha Gwawl ile evlenmeyeceğini söyler ve Gwawl gittikten sonra o zaman yapılacak şölenin erzakı için Pwyll'a özel bir çuval verir.

Gwawl bir yıl sonra nikâha gelir ve Pwyll'ın adamları düğün için çuvalı erzakla doldurmaya çalışırlar, ama tüm çabalarına rağmen erzak asla çuvalın dibine gitmez. Gwawl çuvalın içine kendisinin girip erzakı aşağı bastırması için kandırılır, girince de Pwyll onun üzerinden çuvalı kapatır. Sonra da o ve adamları herkesin sırayla çuvala vurduğu Porsuk Çuvalda denilen bir oyunu oynarlar. Oyunu durdurup hayatını kurtarmak için Gwawl kendisini döven hiç kimseden intikam almayacağına söz verir. İç avluyu terk eder, Pwyll ve Rhiannon'da birlikte ziyafete otururlar.

* Ortaçağda derebeyleri kendi malı sayılan halktan kişilerin evlenmelerine izin vermeyebilirdi, ayrıca düğün gecesini gelinle geçirmek hakkına sahipti – ç.n.

Düğün bitince çift Dyfed'e dönerler ve hamile kalmadığı uzun bir süre sonra Rhiannon doğduğunun ertesi günü kaybolan bir oğlan doğurur. Kendileri suçlanmasın diye hizmetçiler yeni doğmuş birkaç köpek yavrusunu öldürüp, kendi çocuğunu öldürmüş gibi görünmesi için uyuyan Rhiannon'un yüzüne ve ellerine kan bulaştırırlar. Pwyll, Rhiannon'u boşamayı reddeder ama onun için tuhaf bir ceza ortaya atar. Yedi sene boyunca şatoya gelen herkese oğlunun nasıl ortadan kaybolduğunu anlatmak, sonra da sanki bir atmış gibi onları sırtında taşımayı teklif etmek zorundadır.

Galler'in bir başka yerindeyse, bir lordun yeni doğmuş kümes kuşunun ortadan kaybolduğu ahırında esrarlı biçimde bebek bir oğlan ortaya çıkar. Kendileri çocuksuz olan lord ve karısı ona Gwri Wallt Euryn, Sarı Saçlı Gwri adını vererek oğlanı kendilerininmiş gibi büyütürler. Büyüdükçe Pwyll'a benzerliği açık hale gelir ve çift oğlanı Pwyll'ın şatosuna geri götürmek zorunda olduklarına karar verirler. Lord onu alır ve şatoya vardıklarında Rhiannon hikâyesini lorda anlatır ve onu sırtında taşıma teklifinde bulunur. Lord teklifi reddeder ve kayıp oğlanı getirdiğini söyleyerek oğlanı Pwyll'a götürür. Habere çok sevinilir ve Rhiannon cezasından kurtulur. Hikâye oğlana Pryderi diye yeni bir isim konulduğunu ve Pwyll öldükten sonra onun veliahdı olarak ülkeyi yönettiğini anlatarak biter.

'Ll'r'in Kızı Branwen' olarak bilinen İkinci Dal'da, İrlanda kralı Matholwch, evlenmek için Branwen'i istemek üzere Harlech'e gelir. Kızın kral olan ağabeyi Bendigeidfran razı olur ve büyük bir düğün başlar, ama üvey ağabeyi Efnysien öfkelidir, çünkü ona danışılmamıştır. Öfkesini göstermek için, Matholwch'in atlarını başka şeylerin yanı sıra gözkapaklarını ve kulaklarını keserek sakatlar. Bu Matholwch'e büyük bir hakarettir ve Bendigeidfran atları kendilerininkilerden bazılarıyla değiştirerek ve Matholwch'e altın, gümüş teklif ederek telâfiye çalışır. O da kabul eder, fakat Bendigeidfran onun yine de

memnun olmadığını anlar ve ona ölüyü hayata döndürme gücüne sahip bir kazan verir.

Hakaretin düzeltildiğine memnun Matholwch, Branwen ile İrlanda'ya döner ve Branwen, Gwern adını verdikleri bir oğlan doğurur. Fakat İrlandalılar memnun değildir, çünkü hakaretin öcünün alınmadığını düşünmektedirler, onun için Branwen'i maiyete yemek pişirmesi için mutfağa gönderirler. Oradayken mutfağa her gün et sevk eden kasap onun kulaklarını yumruklar.

Ceza ve zulüm üç yıl devam eder, bu sırada Branwen, Bendigeidfran'a mesaj götürmesi için bir sığırcık eğitir, o da kız kardeşine ne olduğunu öğrenince İrlanda'yı istilâ etmek üzere bir ordu toplar. Çok iri olduğu için yürüyerek geçen Bendigeidrfan hariç tüm ordu İrlanda Denizi'ni teknelerle aşar. İrlandalılar onun geldiğini görür ve arkalarındaki köprüyü yıkarak bir nehrin ardına çekilirler. Bendigeidfran kendisini insan köprü yapar ve ordusu onun üzerine tırmanarak nehri geçer. İrlandalılar, Bendigeidfran'a yetecek kadar büyük bir ev inşa etmeyi teklif ederek barış pazarlığı yapmak isterler, o da kabul eder. Efnysien bir bityeniği sezer ve ev inşa edilirken önce bir kontrol etmek için içeri girer. İrlandalılar'ın evdeki her sütuna deri çuvallar bağladıklarını görür ve içlerinde ne olduğunu sorar. Yalnızca un olduğu cevabını verdikleri zaman birine gider ve içinde saklanan silahlı bir adam olduğunu anlar. Çuvalı sıkıştırarak adamın kafasını ezer ve diğer çuvallara gidip aynısını yapar.

Her iki ülkenin adamları farklı uçlardan eve girerler ve hep birlikte ziyafete otururlar. Efnysien yine, bu defa Matholwch'in küçük oğlu Gwern tarafından hakaret gördüğünü hissedinceye kadar her şey iyi gitmektedir. Oğlanı kaldırıp ateşe fırlatarak İrlandalılar'la Galliler arasında muazzam bir kavga başlatır. Ölülerin cesetleri birikir ve İrlandalılar ölüleri dövüşü devam ettirmek üzere onları hayata döndüren kaza-

na attıkları için baskın çıkmaya başlarlar. Efnysien ne olduğunu görür ve ölü taklidi yaparak İrlandalı ölülerin arasına saklanır. Kazana atılır ve tüm gücünü kullanarak, o gayretle kendi kalbini de patlatarak onu parçalara ayırır.

Kadın ve çocukların bile öldürüldüğü katliam, tüm İrlanda'da Galliler'in yedisi, Branwen ve zehirli bir mızrakla ayağından yaralanan Bendigeidfran dışında kimse kalmayıncaya kadar devam eder. O, adamlarına kafasını kesip kendileriyle birlikte Harlech'e götürmelerini söyler, onlar bunu yaparken kesik kafa konuşmayı sürdürür. Branwen de Galler'e döner, bu kadar insanın ölümünden bedbaht olur ve hiç doğmamış olmayı arzulayarak ölür. Adamlar yıllarca süren bir şölene girişirler, İrlanda'daysa beş gebe kadın dövüşte uzak mağaralara saklanarak hayatta kalmıştır ve çocukları ülkeyi yeniden kalabalıklaştırınaya devam ederler.

Pryderi İrlanda'daki katliamda hayatta kalan yedi Galli'den biridir ve Üçüncü Dal olan 'Ll'r'in Oğlu Manawydan'ın başlangıcında, Bendigeidfran'ın kardeşi ve veliahdı Manawydan'ın bu dünyada yalnız olduğunu anladığı Dyfed'deki karısı Cigfa'ya döner. Pryderi, Manawydan'a evlenmesi için annesi Rhiannon'u önerir ve ikisi buluştuklarında aniden bir birlik oluştururlar. Bir gece kesif bir sis tüm ülkeye çöküp, kalktığında Dyfed'deki diğer tüm insanlar ve tüm evcil hayvanlar ortadan kaybolana kadar iki çift Dyfed'de mutlu bir şekilde yaşar.

Önceleri iki çift avcılıkla geçinir, sonra av hayvanları azalınca sandal yapına işine başlamak üzere İngiltere'deki Hereford'a taşınırlar. Yüksek kaliteli mal yaparak öylesine başarılı olurlar ki yerel zanaatkârların hepsi işsiz kalır. Pryderi ve Manawydan'ı öldürerek geçimlerini korumayı kararlaştırırlar, ama iki Galli onların planlarını işitir. Fevri olan Pryderi kalıp dövüşmek isterken, daha ihtiyatlı olan Manawydan başka bir kasabaya taşınmak zorunda olduklarını söyleyerek sağduyu önerir. Kalkan yapmaya başladıkları başka bir kasabaya taşı-

nırlar ama klişe kendini tekrar eder ve yine ayakkabı yaptıkları bir başka kasabaya taşınırlar. Üçüncü kasabadan da sürüldükten sonra Dyfed'e geri dönerler ve yine avcılıkla yaşarlar.

Avların birinde Pryderi, bariz şekilde bir Öbür Dünya hayvanı olan pırıl pırıl beyaz bir yaban domuzuna rastlar. Bir kaleye kadar onu izler ve Manawydan'ın ikazına rağmen peşinden kapıdan içeri girer. Manawydan, Pryderi'nin çıkmayacağından emin olana kadar dışarıda bekler, sonra da Rhiannon'a döner. Kadın, kocasının oğlunu ardında bırakmasından etkilenmemiştir ve ne olduğunu anlamak için kaleye kendi gider. İçerde Pryderi'nin iri eliyle bir kâse tuttuğunu ve konuşamadığını görür, kâseyi kendisi alır ve aynı şey olur. Sis her şeyi örterek geri döner ve kalktığında içindeki Pryderi ve Rhiannon ile birlikte kale yok olmuştur.

Manawydan ve Cigfa, Dyfed'de yalnız kalmışlardır ve iffetli bir çift olarak yaşarlar. İngiltere'ye başarısız bir seyahatten sonra geri dönerler ve üç tarlaya buğday ekerler. Ekin güzel büyür, ama Manawydan buğdayı hasat etmeye niyetlendiği bir sabah tarlaya geldiğinde ekini mahveden dev bir fare ordusu bulur. Onları durdurmaya çalışır, ama ondan çok daha hızlıdırlar. Yakalayıp bir eldivene koyduğu özellikle şişman bir tanesi hariç, elinden kolayca kaçarlar.

Ertesi gün Manawydan fareyi hırsızlık suçuyla asmaya karar verir ve onu Pwyll'in Rhiannon'u ilk kez gördüğünde oturduğu tümseğe götürür. Fareyi asma şansı olmadan üç yabancı -bir bilgin, bir rahip ve bir piskopos- art arda ortaya çıkarlar. Bunlar birinci sisten sonra Dyfed'de görünen ilk yabancılardır ve her birisi Manawydan'a fareyle ne yaptığını sorar. Onlara buğdayını çaldığı için fareyi idam ettiğini söyler ve her biri ona seviyesizce olduğunu düşündüklerini söyledikleri bir şey yapmasını engellemek üzere fare için giderek artan miktarlarda para teklif eder. Her öneriyi reddeder ve piskopos ona para kabul etmeyecekse, fare için ne istediğini, fiyatının ne oldu-

ğunu sorar. O da Pryderi ve Rhiannon'un iade edilmesini ve toprak üzerindeki sisin getirdiği büyünün kaldırılmasını istediğini söyler. Piskopos koşullara razı olur, ama Manawydan yine de fareyi ona vermez. Farenin aslında kim olduğunu sorar, piskopos da ona karısı olduğunu söyler. Kendisinin de aslında Cil Coed'in oğlu Llwyd olduğunu ve arkadaşı Gwawl'a, Pwyll'in (Birinci Dal'da) yaptıklarının intikamını almak için Dyfed'e yapılan büyüden sorumlu olduğunu anlatarak devam eder. Manawydan fareyi bırakmadan önce Llywd'dan, Dyfed'e başka büyü yapmayacağına dair söz vermesini ister, kabul edince de fareyi ona verir. Fare birden bire Llwyd'in karısına dönüşür, Dyfed toprakları eski ihtişamını geri alır, Pryderi ve Rhiannon da serbest bırakılır.

Son hikâye olan Dördüncü Dal, Gwynedd'deki hükümdarlığı (Pryderi'nin Dyfed'deki) hükümdarlığıyla çakışan, Mathonwy'nin oğlu Math ile ilgilidir. Durumun neden böyle olduğu hakkında bir sebep verilmediği halde, oldukça garip bir şekilde, savaş halinde olmadıkça ancak ayaklarını bir bakirenin kucağında tutarak yaşabilmektedir. Math'ın yeğeni Gilfaethwy, bakire Goewin'e aşık olur. Sihirbaz olan kardeşi Gwydion, Goewin'i Math'ten kurtarmak için, Pryderi'nin o zamanlar Galler'de yeni hayvanlar olan domuzlarını Gwydion'un büyülediği atlara ve köpeklere karşılık takas etmesi için kandırılmasını gerektiren karmaşık bir plan ortaya atar. Pryderi kandırıldığını anlar ve Gwynedd ile savaşa girer. Math dövüşteyken Gilfaethwy, Goewin'e tecavüz eder ve böylece Math dönünce ayaklarını artık onun kucağına koyamaz. Çılgına döner ve iki yeğenini, önce art arda erkek ve dişi geyiğe, sonra domuza, en sonunda da kurda dönüşecekleri üç yıl boyunca sürgün eder. Değişen bu biçimlerin her birinde, Hyddwn adlı bir geyik, Hychdwn Hir adlı bir domuz ve Bleiddwn adlı bir kurt yavrularlar.

Üç yılın sonunda tamamen kendilerine ve Math'ın iç avlusu-

na geri dönerler. Math, Gwydion'a bir sonraki bakirenin kim olması gerektiği hakkında tavsiyesini sorar, o da kız kardeşi Aranrhod'u önerir. Math, gerçekten bakire olup olmadığını anlamak için onu sınamaya karar verir, sınama sırasında kız iki oğlan doğurur ve utanç içerisinde iç avludan kaçar. Oğlanlardan Dylan adı verilen birisi balık gibi yüzebilmektedir ve kısa zamanda denizde yaşamak üzere iç avluyu terk eder. Diğer oğlanı Gwydion büyütür ve dört sene isimsiz kalır. Wydion oğlanı Aranrhod'u görmeye götürür ve utancını hatırlattığı için kadını öfkelendirir, kadın da oğlana ancak kendisinden isim alabileceğini söyler.

Hileci Gwydion bir plan ortaya atar. O ve çocuk ayakkabıcı kılığına girerek Aranrhod'a giderler, kadın oğlanı tanımaz. Kadın çocuğun öylesine beceri ve doğrulukla bir kuşa taş attığını görür ki, ona Lleu Llaw Gyffes, yani 'açık [renk] saçlı eli becerikli' adını koyar. Çocuğun onun oğlu olduğu açığa çıkar, o da kendisi ona silah vermedikçe asla silah alamayacağını söyler. Gwydion ve Lleu bu sefer de kendilerini ozan kılığına sokarlar ve Aranrhod'u mülküne saldırı olacağına ikna ederler. Kadın Lleu'ya silah verir, ancak yine kandırıldığını anlar, onun için Lleu'ya yeryüzündeki hiçbir ırktan karısı olamayacağını söyler.

Math ve Gwydion birlikte meşe, katırtırnağı ve keçisakalı çiçeklerinden güzel, genç bir kadın yapıverirler ve ona, çiçek yüzlü anlamına gelen, ama ayrıca bir baykuş ismi de olan Blodeuedd adını koyarlar. Lleu ve Blodeuedd'in birbirlerine abayı yaktıkları ve birlikte yattıkları bir düğün yaparlar. Sonrasında Math onlara Dinoding'de bir mülk verir, gidip orada yaşarlar. Bir gün Lleui, Blodeuedd'i yalnız bırakarak Math ile buluşmaya gider. Kadın evin yanından yürüyerek geçen bir avcı olan Gronw'u görür ve adet olduğu gibi onu dinlenmesi için davet eder. Aniden birbirlerine delice âşık olurlar ve o gece birlikte yatarlar. Ertesi sabah, birlikte kalabilmeleri için

Lleu'dan kurtulmak üzere bir plan yaparlar. Blodeuedd, yaralanmayan Lleu'ya, bunu onun emniyetini düşündüğü için yapıyormuş gibi, nasıl öldürülebileceğini sorar. Kadın bunu sorunca Lleu de ona, yalnızca Pazar günlerinde bir yıl boyunca yapılan özel bir mızrakla ve ancak bir ayağı banyo suyunda diğer ayağı da bir tekeye dokunurken vurulursa öldürülebileceğini söyler.

Gronw ve Boldeued, Lleu'nun ölmesi için gereken bu koşulların bir araya gelebileceği bir durum ayarlarlar. Lleu, yanına bir teke koydukları banyodan çıkarken, Gronw özel mızrağı ona fırlatır. Mızrak Lleu'ya vurup yaralar, ama o bir kartala dönüşüp uçarak ölümden kurtulur. Lleu gidince, Gronw eşyalarını alıp Blodeuedd'e taşınır. Bu sırada Gwydion kartalı takip eder ve Lleu'yu insan biçimine döndürür. Ayrıca Blodeuedd'i de bulur ve onu baykuşa çevirip, bir daha yüzünü gündüz asla göstermeme cezasına çarptırır. Gronw bir kayanın ardına saklanır ama Lleu mızrağını öylesine bir güçle fırlatır ki, kayadan geçip onu öldürür ve mallarını geri alır. 'Mabinogi'nin Dört Dalı' da böylece sona erer.

Diğer Kaynaklar

Onları elde ettiğimiz ortaçağdaki şekle getirilmiş olan *Mabinogion*'un on bir hikâyesi, hayatta kalan Galler mitolojisi malzemesinin ekseriyetini oluşturmaktadır, ama başka birkaç kaynak daha vardır. Bunlar mitolojiye bazı dokundurmalar ve birtakım sözde-tarihçeler içeren ozan şiirinin hayatta kalan örneklerini kapsamaktadır.

Geleneksel olarak altıncı yüzyılda iş yapmış olduğu söylenen ozan şair Taliesin'e atfedilen *The Book of Taliesin* çok daha eski tarihli şiirler içeren bir on dördüncü yüzyıl elyazmasıdır. Bunun doğru olup olmadığını, hatta Taliesin'in var olup olmadığını bilinenin bir yolu yoktur, ama doğruysa bu, şiirleri Galce yazılmış en eski şiirler haline getirmektedir. Koleksi-

yon Gwydion ile Öbür Dünyanın kralı Arawn arasındaki, Gwydion'un bir ormandaki ağaçları kendi yanında dövüşmeleri için askere aldığı bir savaşla ilgili 'Ağaçların Savaşı'nı (*Cad Goddeu*) kapsamaktadır.

Bir diğer elyazması *The Book of Aneirin*, belki de bu şiirlerin en çok bilineni olan *Y Gododdin*'i, M.S. 600 yıllarında yapıldığı düşünülen Catterick savaşında ölen, İngiltere ile İskoçya arasındaki sınırın her iki tarafını da kapsayan bir bölge olan Gododdin savaşçıları için bir dizi ağıtı içermektedir.

Galler Üçlüsü olarak bilinen bir parçalar koleksiyonu ise *The Red Book of Hergest* ve *The White Book of Rhydderch* dâhil, birkaç el yazmasında mevcuttur. Bunlar bazen isme ilişkin hikâyenin açıklamasının eşlik ettiği, bazen de yalnızca kendi başına isimler olarak üç isimlik bir liste biçimini almaktadır. Bunlar ozan şairler için bir hafıza yardımcısı şeklinde yazılmış görünmektedir ve şimdi bir ozanın tasarrufunda olabilecek bir dizi hikâyeye esrarengiz bir bakış temin etmektedir. Üçlülere elyazmalarında genellikle 'Britanya Adasının On Üç Hazinesi' olarak bilinen, alevler değerli adamı yakmasa da çekildiğinde alev alan Rhydderch Hael'in Kılıcı Beyaz Kabza gibi çoğu sihirli olan şeylerin bir listesi eşlik eder.

Sözde tarihçelerden en çok bilineni Monmouth'lu Geoffrey'in *The History of the Kings of Britain* [Britanya Krallarının Tarihçesi]dir. 1136'da yazılmıştır ve Geoffrey'in, Truvalı Aeneas'ın torunu Brutus dediği ilk krala kadar geri giden yaklaşık 2000 yıllık Britanya tarihini kaydettiği iddiasında olup, Kral Lear ve Kral Arthur'un anlatımlarını da içermektedir. Tarih bilginliği çalışması olarak *The History of the Kings of Britain* biraz da Geoffrey'in hayale olan meyli yüzünden ciddi yetersizliklere sahiptir, ama yazar artık kaybolmuş olan kaynak malzemesinden yararlandığı için ilgi devam etmektedir.

Kalanlar

Mitoloji ve Halk Masalları

Şimdiye kadar bu kitap Kelt mitolojisini neredeyse tamamen İrlanda ve Galler bakış açısından ele almış bulunmaktadır. Bu son bölümdeyse odak noktası şimdilerde Kelt dünyası olarak düşündüğümüz şeyin geri kalanına, İskoçya, Man, Cornwall ve Brittany'e kaymaktadır. Bu sonradan akla gelmiş gibi görünse bile, kesinlikle kasıtlı değildir. Bu bölgelerin halklarının kuşkusuz hikâye anlatımı geleneğiyle ifade edilen, her kırıntısı İrlanda ve Galler'inkiler gibi oluşmuş bir mitolojiye sahip olduğu kesindir. Ne yazık ki ortaçağ dönemi başlarında bu hikâyeler kaydedilmiş gibi görünmemektedir, ya da bu dönemde hikâyeler yazılmış olsa bile en azından hiçbir şey kalmamıştır. Bu, bu yerlerden hiçbir yazı kalmadı demek değildir. Erken ortaçağ elyazmaları özellikle İskoçya'da kesinlikle mevcuttur, ama birkaç kenar notu ve karalamalar dışında çok azı Keltçedir ve sözel geleneğe dayanan hikâyeler yoktur.

Yazılı kaynakların olmadığı yerlerde mitoloji hakkında çok

fazla bir şey söylemek elbette zordur. Sözel gelenek içerisinde oluşturulan hikâyelerin anlatılması sona ererse bunlar kaybolur ve yeniden oluşturulamaz. Yine de, en azından Kelt bölgelerinin bazılarında sözel hikâye anlatım geleneği modern zamanlarda halk masallarıyla devam etmiştir. Bilginler bu tür sözle nakledilen hikâyeleri küçümsemeye eğilimli olmuşlardır; belki de konuyla ilgili daha eski literatürde sık sık 'cahil köylüler' diye bahsedilen kimselerden çok, hikâyeleri elyazmalarına kaydeden manastır kâtipleriyle özdeşleştikleri için belirgin bir yazılı kaynak tercihleri vardır.

Sözel geleneğin hikâyeleri okuryazar bir toplumun iyi eğitimli üyelerine basit gelebilir, ama dengeli ve önyargısız bir değerlendirme bu mütevazı sayılan halk masallarındaki çoklu anlam katmanlarını ve adamakıllı gelişmiş sanat seviyelerini ortaya çıkarabilir. Akademik fikrin bu sözel geleneklere daha fazla açık olduğu son zamanlarda bunların birçoğunun yok olma noktasına gelmiş olması bir ironidir. Eğitime daha geniş ulaşılabilirlik ve bunun sonucu olan okuryazarlık seviyelerindeki artış iyi bir şey olarak görülebilir, fakat bunun yan etkilerinden bir tanesi sözlü hikâye anlatımındaki muazzam azalış olmuştur. Günümüzde hikâyelerimizi geleneksel hikâyeciden değil, kitaplardan, filmlerden, televizyondan ve internetten dinlemekteyiz.

Etrafımızdaki dünyayı ele alış ve onu algılayış şeklimiz elbette daima uyarlama ve değişime konu olmuştur ve bu diğer her şey kadar hikâye anlatımı için de doğrudur. Bu sürekli değişim hali nedeniyle, halk masallarının Hıristiyanlık öncesinin mitolojik temelli hikâyelerine kadar giden sürekli bir hikâye anlatma geleneğinin temsilcileri olarak görülmesinde sorun vardır. Bu sorun, halk masallarıyla erken ortaçağ dönemi elyazmalarında korunan hikâyeler arasındaki kesin ilişkinin belirlenmesinde yatmaktadır. Manastır kâtipleri hikâyeleri, Kelt soylularının evlerinde bir konuma sahip olan profesyonel

ozan sınıfından kaydetmiş gibi görünmektedir. Genellikle İngiltere'den gelen şu ya da bu tür baskılar sonucunda bu soylu evlerin çöküşü bu tür hikâye anlatımına son vermiştir, ama alelade denilen insanlar arasında, özellikle de Kelt dillerinin geniş çapta konuşulmaya devam edildiği yerlerde gelenek devam etmiştir. Profesyonel ozanlar, geleneği nesillerdir izlemiş olan ailelerden gelirler, hikâyeler ve hikâye anlatım teknikleri onlara aileden geçmiştir. Kelt soyluluğu çöktükçe, bu aynı ailelerin miras aldıkları geleneği kendilerini içinde buldukları düşük koşullarda sürdürdüklerini varsaymak kolaydır ama bunun kesinlikle bilinmesi imkânsızdır. Eğer durum gerçekten buysa, o zaman folklorcular tarafından on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Kelt dünyasının farklı kısımlarından toplanan hikâyeler, yüzlerce, hatta muhtemelen binlerce yıl geriye giden bir geleneğin hayatta kalışını temsil ediyor olabilir.

Halk masallarının içeriği bireysel hikâye anlatıcısına çok bağlıdır, her çeşit etkiye ve değişen koşullara da açık olabilir. Eski bir mitolojik hikâyeyle modern halk masalı arasındaki içerik ve karakter benzerlikleri, olmayan bir ilişkiyi belirtiyor olabilir. Örneğin modern Finn MacCool hikâyeleri savaşçı kahraman Fionn mac Cumahill'e kadar geri gidiyor olabilir, ya da tamamen hikâyelerine bir derecede otantiklik katmak için ismi ödünç alan modern yazarların icadı olabilir. Bu çekinceler akılda tutularak, bu bölümün geri kalanı Kelt bölgesinin halk masallarına bir göz atmaktadır.

İskoçya ve Man

İskoçya'nın batısındaki Argyll ile Kuzey İrlanda'nın kuzeydoğu sahili arasındaki boğaz olan North Channel en dar olduğu yerinde yalnızca on iki mil genişliğindedir. İrlanda Denizi'nin Atlantik Okyanusu'yla birleştiği bu kanalın her iki tarafındaki insanlar arasındaki bağlantı artık geçen birkaç bin yıllık süreç içerisinde olduğu kadar açıktır. İrlanda ile İskoçya ara-

sında hareket sıradandı ve MS beşinci yüzyılda kanalın her iki tarafındaki topraklar Dal Riata krallığı olarak birleşmişti. Bunun İrlandalılar'ın İskoçya'ya geçmelerinin mi, İskoçların İrlanda'ya geçmelerinin mi sonucu olduğu, yoksa iki bölgedeki insanların ayrımı anlamsız kılacak kadar bağlantılı olmaları nedeniyle mi olduğu tartışma konusudur. Fakat konuşulan Kelt dilinin İrlanda kökenli olup, İskoçya'ya yayılarak, orijinal biçimden şimdi İskoç Galcesi diye bilinen biçime dönüştüğü kesin görünmektedir.

İskoçya'ya Hıristiyanlık da İrlanda'dan gelmiştir. Geleneksel olarak, 563 yılında Iona adasındaki manastırı kuran ve İrlandaca Colm Cille olarak bilinen Aziz Columba tarafından getirildiği söylenmektedir. Yaldızlı elyazmaları burada üretilmiştir -*The Book of Kells*'in en azından bir kısmının Iona'da yazılmış olduğu iddia edilebilir- ama erken dokuzuncu asırda manastırın tehlikeye açık konumu onu Viking akıncıları için gayet savunmasız kılmıştır. Belki *The Book of Kells* dâhil, değerli eşyalar İrlanda'nın iç kısımlarındaki manastırların göreceli emniyeti içerisine taşınmıştır. O zamanlar Iona'da kalan hiçbir şey, keşişlerin de ağır zayiat verdiği Viking akınlarına dayanamazdı. 806 yılında manastırdaki, muhtemelen Vikingler'in kurbanı olan herkes katledilmiş olarak bulundu.

İrlanda ile böylesine yakın bağlar olduğuna göre, İskoçya'nın batı kıyısındaki İskoç Gal topluluklarının hikâye anlatımında eski İrlanda hikâyelerinin yankılarının bulunması pek de şaşırtıcı değildir. Bu hikâyelerin Nova Scotia'daki Cape Breton'un Galce konuşan toplulukları arasında hayatta kaldığından bahsedilmişti, ama yurda daha yakın örnekler de bulunabilir. On sekizinci yüzyılın sonunda James Macpherson'un Ossian şiirlerinin muazzam başarısından sonra ve bunların belirsiz kökenine rağmen, Kelt folkloru rağbet görmüştür. Birkaç folklorcu gerçek masalları o zaman olduğu şekilde kaydetmek üzere İskoçya'nın batısına seyahat etmiş ve bunlar Gal hi-

kâyecileri tarafından onlara anlatılmıştır.

Yayınlanan koleksiyonların en iyilerinden bir tanesi, John Francis Campbell'in 1860'da dört ciltlik bir uyarlama halinde çıkan *Popular Tales of the West Highlands* [Batı Yaylalarının Halk Masalları] dır.[37] Campbell'in aktardığı hikâyeler Yaylalar'ın ve Hebride Adaları'nın her tarafındaki birçok farklı insandan gelmiş olup, çoğu şimdi peri masalları olarak tarif edebileceğimiz, Yunan mitolojisinden Grimm Kardeşlere kadar çeşitli etkileri gösteren şeylerdi. Diğerleri köken bakımından daha anlaşılır biçimde Kelt idi ve İrlanda dönemlerinin karakterlerini, özellikle de Fionn mac Cumhaill'i içermekteydi. Bir örnek, üçüncü bölümde aktarılan Ulster Dönemindeki hikâyeye çok benzeyen bir Diarmuid ve Gráinne hikâyesi uyarlamasıdır. En uzun ve tek bir hikâye anlatıcısı tarafından anlatılmak yerine, farklı birkaç kaynaktan toplanan bir tanesi, İrlandalı genç bir kralın yiğitliklerinin karmaşık ve kapsamlı bir öyküsü olan 'The Story of Conall Gulban'[Conall Gulban'ın Hikayesi] dir. İstilâlar Kitabı dâhil, İrlanda'nın sözde-tarihçe elyazmaları da onun tüm İrlanda'nın dördüncü yüzyıl sonundaki Yüce Kralı Niall Noigiallach'ın (Dokuz Rehineli Niall) sekiz oğlundan biri olduğunu söyleyerek Conall Gulban'dan bahsetmektedir. Bu anlatımlara göre Conall, şimdi County Donegal olan yerde Tír Conaill krallığını kurmuştu ve birçok başkaları arasında Colm Cille'nin ceddiydi.

Farklı bir folklor dizisi hem karada hem de suda yaşamalarını sağlayarak insandan foka, sonra da tekrar insana dönüşebilen fok-insanlar olan selkilerle ilgili hikâyeleri aktarmaktadır. 1954 yılında seyahatlerini ve işittiği hikâyeleri aktardığı o harika *The People of the Sea* [Denizin İnsanları] kitabını yayınlayan İngiliz yazar David Thompson, Orkney, Shetland, Heb-

---

37) *Popular Tales of theWest Highlands*'ın dört cildinin de metinleri www.sacredtexts.com/neu/celt'de bulunabilir.

ride Adaları ve İrlanda'nın batı kıyısındaki fok-insanlar dediği kimselerin bu hikâyelerini araştırmıştır.[38] Orkney Adalarındaki Kuzey Ronaldsay adasındayken, hikâyelerden, bir toprak sahibinin kızı olan uzun boylu, açık tenli ve muhtemelen Norveç kökenli olarak tarif edilen Brita ile ilgili bir tanesi kendisine Margaret Fea tarafından anlatılmıştır. Kız babası için çalışan bir adama kalbini kaptırır ama babasına söylemeye korkar, çünkü adam fakir ve alt tabakadandır. Babası öldükten sonra Brita adamla evlenir ve birkaç yıl mutlu olur. Çocukları olmamasının dışında aralarında her şey iyidir. Brita kocasından memnun olmamaya başlar ve bir gün selkilerle konuşmak için sahile iner. Denize yedi gözyaşı damlatınca bir selki başını suyun üstüne çıkarıp meselenin ne olduğunu sorar. Meseleyi anlatınca o da ona, yılın en yüksek iki gelgitinden birisine ilişkin bir vakit olan yedi akıntı vaktinde kendisiyle aynı noktada buluşmasını söyler. Kadın randevuya uyar ve selki ona erkek şeklinde gelir. Bu ilk seferden sonra kadın selkiyle buluşmak için defalarca sahile gider. Sonra kadın hepsi de elleri ve ayakları perdeli birçok çocuk doğurur, bunlar ebe tarafından kesilir, yeniden büyümelerini engellemek için de düzenli olarak kırpılmaları gerekir.

Diğer selki hikâyelerinin çoğu erkek ve dişi fokların insanlarla olan cinsel ilişkilerinden bahseder. Selkiler derilerini sıyırarak kendilerini insana dönüştürürler ve birlikte olduğu insanlar derileri saklayarak ya da kendileri giyerek onların karada kalmalarını sağlamaya çalışırlar. Bu hikâyeler ilk kez Orkney Adaları'nda çıkmış gibi görünmektedir ve Kelt dünyası kadar Norveç hikâyelerinden de etkilenmiş olabilir. Oradan İskoç ve İrlanda kıyıları boyunca yayılmış olup, İrlanda Denizi'nde muhtemelen bir İskoç devine nişan alıp iskalayan dev Finn MacCool tarafından fırlatılmış bir taş yığını olan Man Adası'nda da bilinmektedir.

---

38) Thomson (yeni baskı 1996).

Man Adası mitolojisi hakkında, İskoçya hakkında olandan daha az bilgi mevcuttur. İrlanda Denizi'ndeki, İrlanda, İskoçya ve İngiltere'nin kuzeyinden neredeyse eşit uzaklıktaki konumu onun hikâyelerinin tabiatının güzel bir göstergesini sunmaktadır. Yirminci yüzyılda hemen hemen tamamen ölmüş olmaktan artık kurtarılan lisan, İrlandaca ve İskoç Galcesi'yle ilintilidir ve bir zamanlar bununla Fionn'un ya da Finn'in, ya da ismin hangi uyarlamasının olursa olsun, yiğitlik öykülerini işitmek kuşkusuz mümkündü. Mitolojisinin İrlanda ve İskoçya'nınkilere yakın olduğu fikri aslında adanın, bazılarının deniz tanrısı Manannán mac Lir'in isminden geldiğini söylediği, diğerlerininse, öyle olmayıp, adanın ismini tanrıya verdiğini ileri sürdüğü isminde bulunabilir. Geleneksel olarak, Man halkının ilk hükümdarı olan bu tanrının, adaya bugüne kadar göz kulak olduğu da söylenmektedir.

Cornwall ve Brittany

Cornwall'da mitoloji, Man'dan daha büyük ölçüde, neredeyse tamamen kaybolmuştur. On sekizinci yüzyılda neredeyse tamamen yok olan dilin bölgenin Kelt hikâyelerini uzak bir hatıra şeklinde bırakan çöküşü folklor toplamanın moda haline gelişinden önce olmuştur. Folklorda 'perili insanlar' ya da 'cüceler' geleneği, piksiler ve buccalar (Kelt dünyasının, İrlanda'da leprechaunlar, Galler'de ise knockers olarak bilinen bir özelliği) biçiminde hayatta kalmıştır ama bunlar genellikle gerçek dünyada insanların yaşamlarına müdahale eden ve hikâyelerde ender olarak ortaya çıkan dalaverecilerdir. Cornwall ayrıca Arthur romanslarının birçoğunun sahnesidir ve Tristan ve Iseult'daki aşk üçgeni teması gibi, bu masallardan bazılarıyla Kelt mitolojisi arasında paralellikler vardır. Fakat bu kolaylıkla, her geleneğin uzak bir Kelt geçmişinin yankısı gibi diğerini etkilemesinin bir sonucu da olabilir.

Cornwall'daki Hıristiyanlık öncesi gelenek, bölgede yapılan

ve bazıları yalnızca turist çekmenin halâ çok daha ötesinde bir şey olan birkaç festival ve panayırda daha fazla bellidir. 1 Mayıs'ta Padstow'daki 'Obby 'Oss geçit alayının kökünün Kelt, Beltane festivalinde olduğu, kabadayı ve sarhoş davranışını teşvik ediyor olarak görüldüğü için on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Kilise kurumu tarafından durdurulana kadar Ağustosun başında yapılan Morvah panayırınınsa Lughnasa ile eşanlamlı olduğu görülebilir. Bir devin, hazine ve dişi bir devin ilgisini elde etmek için diğer birkaçıyla dövüştüğü 'Morvah Devleri' halk masalı muazzam bir düğün şöleniyle biter, ilk kutlama, hikâyenin söylediğine göre, daha sonra panayır olayına dönüşen günde yapılır. Bu nispeten yeni bir hikâye de olabilir, ancak bazı yorumcular bunun muhtemelen bir Cornwall destansı döneminin parçalı şekilde hayatta kalışını bile temsil eden çok daha eski köklere sahip olabileceğini öne sürmektedirler.[39]

Cornwall ve Brittany arasındaki benzerlikler, iki bölgenin sarp yer şekillerine aşina olan herkesin bileceği gibi, yakın akraba olan dillerden daha da ileriye gitmektedir. Her ikisi de Atlantik'e giren yarımadalardır ve her ikisi de halkın tutumları ve fiziksel uzaklık bakımından kendilerini iktidar koltuklarından uzak hissetmektedirler. Belki de bu iki yerde de bağımsızlık ruhuna yol açan şey, her ikisinin de baskı altında kültürlere sahip oldukları algılamasıyla birlikte budur.

Breton dili, Fransız Hükümeti'nin bundan vazgeçirme çabalarına rağmen Cornwall dilinden daha büyük ölçüde hayatta kalmıştır. Folklorcular on dokuzuncu yüzyılda, ilki ve en iyisi 1830'larda Breton soylu bir Fransız aristokrat Théodore Hersart de la Villemaqué tarafından *Barzaz Breiz* (Breyon Ozanları) şeklinde yayınlanan geniş bir hikâyeler ve şarkılar dizisi toplamışlardır. En fazla bilinen hikâye, 'Ys Kenti Efsane-

39) MacKillop (2005).

si' ya da Bretonca 'alçak kent' anlamına gelen *Ker Is*'dir. Hikâye kentin kralı Gradlon ve annesi o doğduktan sonra geldiği denize dönen güzel altın saçlı kızı Dahut ile ilgilidir. Alçak kenti denizden bir bent korumaktadır ve Dahut karşılaştığı aşığı olacak bir yabancı tarafından kral uyurken bent kapaklarının anahtarlarını çalması için kışkırtılır. Dahut anahtarları alır ve kapakları açar. Su içeri girer ve kenti sel basar. Atını süren Gradlon kızını selden kurtarmaya çalışır, ama kız elinden kayıp suda kaybolur, balıkçıları kendisine ve ölüme çekmek için güzel şarkılar söyleyen bir denizkızı olur. Hersart de la Villemaqué'ın uyarlaması şöyle bitmektedir:

> As-tu vu, pêcher, la fille de la mer, peignant ses cheveux
> blondes comme d'or, au soleil de midi, au bord del'eau?
>
> J'ai vu la blanche fille de la mer, je l'ai même entendre
> chanter: ses chants etaient plaintefs comme les flots.
>
> (Gördünüz mü balıkçılar, deniz kenarında, öğlen güneşinde altın sarısı saçlarını toplayan denizin kızını?
>
> Gördüm denizin beyaz kızını, dinledim onun şarkılarını, dalgaların melodisi kadar hazin sesini.)[40]

Burada, ilk kez 1830'larda yazılan bu geleneksel Breton şarkısında kapsananlar, Kelt mitolojisinin her yerinde tekrarlanan motiflerden bazıları, güzel açık renk saçlı tanrıça, onun kendisini dönüştürme, bu vakada denizkızı olma kabiliyeti ve

40) Villemarque'den (1923), benim kendi çeviri denememle.

karadan denize, yaşayanların dünyasından Öbür Dünya'ya geçişidir. Şarkının anlattığı hikâye basittir, ama yüzeyin hemen altında dünya hakkında atalardan bize kadar gelen düşünme şekline imalar bulunmaktadır. Bunları dinlemeyi ya da dinlememeyi tercih etmemiz elbette tamamen başka konudur.

Kaynakça

İngilizce Tercüme Metinler

Gantz, Jeffrey, *Early Irish Myths and Sagas*, Harmondsworth: Penguin Books, 1981

Jackson, Kenneth Hurlstone, *A Celtic Miscellany*, Harmondsworth: Penguin Books, 1971

Koch, John T. ve Carey, John (ed.), *The Celtic Heroic Age:Literary Sources for Ancient Celtic Europe and Early Irelandand Wales*, 4. baskı, Aberystwyth: Celtic Studies Publications, 2003

La Villemarque, Theodore Hersart, *Barzaz Briez*, Paris: Perrin, yeni baskı. 1923

Mabinogion, The, çev. Jeffrey Gantz, Harmondsworth: Penguin Books, 1976

Mabinogion,The, çev. Sioned Davies, Oxford: OUP, 2007

MacNeil, Joe Neil, *Tales Until Dawn: The World of a Cape Breton Gaelic Story-Teller*, (çev. ve ed. John Shaw), Montreal: McGill-Queen's University Press, 1987

Tain,The, çev. Ciaran Carson, Harmondsworth: Penguin Books, 2007

Tain,The, çev.Thomas Kinsella, Oxford: OUP, 1969

Tales of the Elders of Ireland, (çev. Ann Dooley ve Harry Roe), Oxford: OUP, 1999

Genel Kitaplar

Armstrong, Karen, *A Short History of Myth*, Edinburgh: Canongate, 2005

Collis, John, *The Celts:Origins,Myths and Inventions*, Stroud: Tempus, 2003

Cunliffe, Barry, *The Ancient Celts*, Oxford: OUP, 1997

Cunliffe, Barry, *Facing the Ocean.The Atlantic and its Peoples 8000BC – AD 1500*,

Oxford: OUP, 2001

Green, Miranda J., *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, Londra:Thames and Hudson, 1997

Halpin, Andy and Newman, Conor, *Ireland: An Oxford Archaeological Guide to Sites from the Earliest Times to AD 1600*, Oxford: OUP, 2006

Jackson, Kenneth Hurlstone, *The Oldest Irish Tradition: A Window on the Iron Age*, Cambridge: CUP, 1964

James, Simon, *The Atlantic Celts: Ancient People or Modern Invention?*, Londra: British Museum Press, 1999

Knott, Elenor and Murphy, Gerard, *Early Irish Literature*, Londra: Routledge, 1966

Lord, Albert B., *The Singer of Tales*, Harvard: Harvard University Press, yeni baskı. 2000

MacKillop, James, *Myths and Legends of the Celts*, Harmondsworth: Penguin Books, 2005

Ó hÓgáin, Dáithı, *The Lore of Ireland: An Encyclopaedia of Myth, Legend and Romance*, Cork: The Collins Press, 2006

Ó hÓgáin, Dáithı, *The Sacred Isle: Belief and Religion in Pre-Christian Ireland*, Cork:The Collins Press,1999

Ong,Walter J., *Orality and Literacy.TheTechnologizing of the Word*, Londra: Methuen, 1982

Oppenheimer, Stephen, *The Origins of the British*, Londra: Robinson, 2006

Pryor, Francis, *Britain AD;A Quest for Arthur, England and the Anglo-Saxons*, Londra: HarperCollins, 2004

Pryor, Francis, *Britain BC: Life in Britain and Ireland Before theRomans*, Londra: HarperCollins, 2003

Segal, David, *Myth: A Very Short Introduction*, Oxford: OUP, 2004

Sykes, Bryan, *Blood of the Isles: Exploring the Genetic Roots of Our Tribal History*, Londra: Bantam Press, 2006

Thomson, David, *The People of the Sea:CelticTales of the Seal-Folk*, Edinburgh: Canongate, yeni baskı. 1996

KELT MİTOLOJİSİ

BILL PRICE

Bu çalışma kuzeybatı Avrupa'nın Atlantik kıyılarının toplu olarak Keltler diye bilinen -İrlandalı, Galli, İskoç, Manx, Cornish ve Breton- halklarının hayatta kalan mitolojisiyle ilgilidir. Kitap genel olarak mitlerin ne ve niçin olduklarını kısaca ele alarak başlamaktadır. Ardından Romalılar gelmeden önce Britanya ve İrlanda'da yaşayan Kadim Keltler'in aslında kim olduklarını ve içinde yaşadıkları toplumun yapısını ele alır. Son bölüm ise genel olarak hikâye anlatımıyla ve sözlü geleneğin bir parçası olarak Hıristiyanlık öncesi kültür içerisinde oluşan mitolojik hikâyelerin Hıristiyanlığa dönüşümde nasıl ve ne biçimde canlı kalıp modern çağdaki bizlere ulaştığıyla ilgilidir.

Bu kitap, hikâyeler ve hikâye anlatımı, bu dünya ve öbür dünya hakkındadır. Hikâyeler acıklı, romantik, etkileyici ya da gülünç, bazen de bunlardan bazılarının bileşimi olabilir. Bunlar büyüleyici ya da acımasız biçimde gerçekçi, ölçü olarak destansı ya da çok kişisel, sembolizm ve ima dolu ya da tamamen doğrudan, zekice gerçekleştirilmiş edebiyat çalışmaları ya da zaman zaman icat edilmiş saçmalıklar olabilir. Bu hikâyeler ozanlar ve hikâyeciler tarafından anlatıldığında dünya çok farklı bir yerdi ve bizler bunların içerdiği gizli anlamların ve göndermelerin hepsini muhtemelen asla tam olarak anlamayacağız, ama öyle bile olsa, bunlar halen içinde yaşadığımız dünyayla alâkalı olabilir. Tüm büyük sanatlar gibi Kelt mitleri de temel olarak insan olmanın nasıl bir şey olduğuyla ilgilidir ve diğer şeyler değişse bile bu çoğunlukla aynı kalan bir şeydir.

ISBN 978-605-5679-94-1

9 786055 679941